

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η σύγκρουση ΕΛΑΣ-ΕΑΟ στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη την περίοδο της απελευθέρωσης (1944). Η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση του ΕΑΜ στην Καβάλα (Σεπτέμβριος 1944-Μάρτιος 1945)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μπόμης Διαμαντής

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Παπαστράτης Προκόπης, Ομότιμος καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Παπαδημητρίου Δέσποινα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Σπηλιωτοπούλου Μαρία, Διευθύντρια Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών

Copyright © Διαμαντής Μπόμης, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στον πατέρα μου, που ήταν πάντα εκεί για μένα

Ευχαριστίες

Φτάνοντας στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, θα ήταν μεγάλη παράλειψη να μη μνημονεύσω τους ανθρώπους, οι οποίοι ο καθένας με τον τρόπο του βοήθησαν στην περάτωση αυτού του εγχειρήματος.

Στη φάση της γέννησης αυτής της εργασίας, ξεχωριστή σημασία είχαν οι συζητήσεις μου με τον κύριο Κυριάκο Λυκουρίνο και τον Χάρη Ραζάκο. Οι συζητήσεις μου με τον κύριο Λυκουρίνο, με βοήθησαν στον προσανατολισμό και την οριοθέτηση της έρευνας μου. Η συνάντησή μου με τον Χάρη Ραζάκο, μου έδωσε μια ευκρινέστερη εικόνα για την ιστορία της Καβάλας στη δεκαετία του 1940.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω για τη φιλοξενία και τη βοήθεια που μου παρασχέθηκε, το προσωπικό των Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ), των Γενικών Αρχείων του Κράτους- Νομού Καβάλας (ΓΑΚ), του επιμορφωτικού κέντρου «Χαρίλαος Φλωράκης» και της δημοτικής βιβλιοθήκης Καβάλας. Θα ήθελα ιδιαίτερα να σταθώ στο προσωπικό της δανειστικής συλλογής της δημοτικής βιβλιοθήκης Καβάλας, καθώς μετά από δική του πρωτοβουλία απευθύνθηκε στην προϊσταμένη της βιβλιοθήκης, η οποία μου δώρισε βιβλία που χρησιμοποίησα κατά τη συγγραφή της παρούσας εργασίας.

Ήταν μεγάλη η στεναχώρια μου που δεν είχα τη δυνατότητα, να βρεθώ μαζί με τους συμφοιτητές μου μέσα στις αίθουσες του πανεπιστήμιου -αλλά λόγω κορονοϊού- να περιοριστούμε στις διαδικτυακές αίθουσες του Skype και του Zoom. Παρ' όλα αυτά, οι εμπειρίες που αποκόμισα από τα μαθήματα και τους καθηγητές-καθηγήτριες μου, είναι πάρα πολύ σημαντικές και θα μου μείνουν αξέχαστες.

Θέλω να ευχαριστήσω τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής Δέσποινα Παπαδημητρίου και Μαρία Σπηλιωτοπούλου, για τα σχόλια και τις παρατηρήσεις για την εργασία μου, αλλά κυρίως τον επιβλέποντα καθηγητή μου Προκόπη Παπαστράτη. Οποτε αναζήτησα τη βοήθεια του, η «πόρτα» του ήταν πάντα ανοιχτή για μένα. Οι παρατηρήσεις του επί του κειμένου της παρούσας εργασίας ήταν ζωτικής σημασίας. Η διδασκαλία και το έργο του αποτελούν για μένα σημεία παραδειγματισμού και έμπνευσης.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καλούς μου φίλους και την οικογένεια μου για την υποστήριξη, αλλά κυρίως τη σύντροφο μου που βρέθηκε στην «πρώτη

γραμμή», της γκρίνιας, της απογοήτευσης και του άγχους. Ήταν πάντα εκεί για να με ακούσει και να μοιραστεί μαζί μου -τις δυσκολίες και τις χαρές- της έρευνας και της συγγραφής.

Περιεχόμενα

Περίληψη	8
Abstract.....	10
Εισαγωγή	12
1) Η κατάσταση και η σύγκρουση των δύο αντιστασιακών ομάδων μέχρι τον ερχομό της απελευθέρωσης	16
1.1. ΕΛΑΣ	16
1.2. Εθνικές Ανταρτικές Ομάδες	18
1.3. Προσπάθεια προσεταιρισμού και σύγκρουση	19
2) Σχέσεις αντιστασιακών οργανώσεων με τους παρτιζάνους.....	23
2.1 Σχέσεις παρτιζάνων με το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ	23
2.2 Σχέσεις παρτιζάνων με Άγγλους και ΕΑΟ	24
3) Κατάσταση των αντιστασιακών οργανώσεων την περίοδο της απελευθέρωσης 26	
3.1 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ	26
3.2 ΕΑΟ	29
4) Η σύγκρουση των δύο αντιστασιακών οργανώσεων στη μεταπελευθερωτική πραγματικότητα	32
4.1 Συνεννόηση των ΕΑΟ με τον Συράκωφ. Ταξίδι στη Βουλγαρία και τα αποτελέσματα του	33
4.2 Σύμφωνο Αντών Τσαούς-Συράκωφ.....	34
4.3 Η σύλληψη της ηγεσίας της 6 ^{ης} μεραρχίας του ΕΛΑΣ. Συγκρούσεις ΕΛΑΣ- ΕΑΟ τον Σεπτέμβριο και Οκτώβριο του 1944	36
4.4 Πληροφορίες των εφημερίδων του ΕΑΜ για τη δράση των ΕΑΟ.....	39
4.5 Άφιξη κυβερνητικής αντιπροσωπείας	40
4.6 Σύσταση 7 ^{ου} Συνοριακού Τομέα και το κλίμα που επικρατεί μέχρι τον Δεκέμβριο του 1944	42
4.7 Δεκεμβριανά.....	44
4.8 Η άτυπη Δεκεμβριανή σύγκρουση με τους Άγγλους	46
5) Οι επαφές των καθοδηγητικών στελεχών του ΕΑΜ και ΚΚΕ με τους Βούλγαρους και τους Σοβιετικούς	49
5.1 Επαφές Ερυθριάδη με Σοβιετικούς αξιωματικούς. Παρουσία τμημάτων του σοβιετικού στρατεύματος στο ελληνικό έδαφος.....	51
5.2 Η μοναξιά του Ερυθριάδη.....	53
5.3 Νέες αντιπροσωπείες και εκκλήσεις του ΕΑΜ προς τους Σοβιετικούς και τους Βούλγαρους συντρόφους.....	54
6) Το ζήτημα της αποχώρησης των βουλγαρικών στρατευμάτων από την ελληνική επικράτεια. Η στάση των Βουλγάρων και των Συμμάχων.....	56

7) Η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση στον νομό Καβάλας. Στοιχεία από τον βίο και των υπόλοιπων Αυτοδιοικήσεων της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.....	59
7.1 Οι πρωταγωνιστές του θεσμού της Αυτοδιοίκησης στην Καβάλα και η πρώτη ελεύθερη μέρα της πόλης.....	59
7.2 Στοιχεία για τις δυσκολίες και επιτυχίες των πρώτων ημερών των Αυτοδιοικήσεων. Προεκλογικές ζυμώσεις και διεξαγωγή εκλογών.....	61
7.3 Οι διενέξεις της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Καβάλας με τις βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές.....	63
7.4 Λειτουργία της «Λαϊκής Δικαιοσύνης». Η τιμωρία των Βουλγάρων εγκληματιών πολέμου, Ελλήνων δοσιλόγων και βουλγαρογραμμένων.....	66
7.5 Επισιτισμός και εφοδιασμός του νομού Καβάλας	69
7.6 Οργανισμοί Προστασίας Παιδιού (Ο.Π.Π).....	72
7.7 Αναδιοργάνωση και επαναλειτουργία της ελληνικής εκπαίδευσης.	74
7.8 Πολιτικές εκδηλώσεις, πολιτιστικές δραστηριότητες και ποδόσφαιρο.....	78
7.9 Σχολή επόνιτικων στελεχών- Εξορμήσεις ανοικοδόμησης της ΕΠΟΝ-Ενίσχυση του αγώνα της Αθήνας.....	81
7.10 Εργατικό ΕΑΜ Καβάλας και άλλοι μηχανισμοί της Αυτοδιοίκησης	84
7.11 Συλλήψεις και εκτελέσεις «αντιδραστικών».....	88
7.12 Μέτρα των Άγγλων εναντίον της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Καβάλας. Η ναυτική πολιορκία της πόλης.....	92
Συμπεράσματα	95
Πηγές- Βιβλιογραφία.....	102

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να εξετάσει τις συνθήκες υπό τις οποίες αλληλοεπιδράσαν οι δύο αντιστασιακές οργανώσεις (ΕΛΑΣ και Εθνικές Ανταρτικές Ομάδες), που πρωταγωνίστησαν την περίοδο της Κατοχής στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και το πως τελικά έφτασαν στη σύγκρουση μεταξύ τους. Αναλύονται διεξοδικά τα συστατικά στοιχεία συγκρότησης τους, οι γεωγραφικές περιοχές δράσης τους, η προσπάθεια προσεταιρισμού των ανεξάρτητων αντιστασιακών ομάδων της περιοχής από τον ΕΛΑΣ και τέλος τα γεγονότα που οδήγησαν στις αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ τους, οι οποίες έβλαψαν τον κοινό τους στόχο, της αντίστασης κατά του Βούλγαρου κατακτητή. Παρακολουθούμε τις προσπάθειες και των δύο πλευρών, να προσεγγίσουν τη βουλγαρική αντίσταση και να δημιουργήσουν καλές σχέσεις μαζί της, οι οποίες επιδιώκεται να διατηρηθούν και στη μεταπολεμική εποχή. Στη συνέχεια εξετάζεται ο τρόπος ενίσχυσης των δύο αντιστασιακών οργανώσεων με δικές τους πρωτοβουλίες, αλλά και με μέριμνα των συμμάχων τους. Η μέριμνα αυτή είναι αποτέλεσμα αιτημάτων των ίδιων των αντιστασιακών οργανώσεων, αλλά και ενέργειες που αποφασίζεται η εκτέλεση τους, γιατί εξυπηρετούν τα συμφέροντα των συμμάχων τους. Ακολουθεί η περιγραφή των δύο φάσεων εμπόλεμης διαμάχης των δύο αντιστασιακών ομάδων στη μεταπολεμική πραγματικότητα, τον Σεπτέμβριο-Οκτώβριο του 1944 και τον Δεκέμβριο του 1944, με έπαθλο την εξασφάλιση της τοπικής πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας. Έπειτα αναλύουμε τη στάση της Αγγλίας, Βουλγαρίας, Η.Π.Α, Σοβιετικής Ένωσης και Ελλάδας, στο κρίσιμο ζήτημα της αποχώρησης των βουλγαρικών στρατευμάτων από το ελληνικό έδαφος. Τέλος, εξετάζουμε διεξοδικά τον σύντομο βίο της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Καβάλας του ΕΑΜ από τον Σεπτέμβριο του 1944 μέχρι τον Μάρτιο του 1945. Πέρα από τα στοιχεία που αφορούν τις Λαϊκές Αυτοδιοικήσεις των γειτονικών πόλεων, η έρευνα αναδεικνύει τις πολυδιάστατες πτυχές της Αυτοδιοίκησης Καβάλας. Επικεντρώνεται στις φιλότιμες προσπάθειες της να λύσει μέσα σε πολύ δύσκολες συνθήκες, τα προβλήματα που ταλανίζουν τον τοπικό πληθυσμό και τις καινοτόμες εισηγήσεις και μεταρρυθμίσεις που εφαρμόζει, αφήνοντας έντονο το στίγμα της δράσης της, παρά τη βραχυβιότητα της ύπαρξής της. Όλα αυτά αναλύονται με τη βοήθεια της βιβλιογραφίας, αρχείων προερχόμενων από τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, τα Γενικά Αρχεία του Κράτους- Νομού Καβάλας, εφημερίδες και περιοδικά από το επιμορφωτικό κέντρο

«Χαρίλαος Φλωράκης» και το ψηφιακό αποθετήριο των Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας.

Λέξεις κλειδιά: ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, Εθνικές Ανταρτικές Ομάδες, Λαϊκή Αυτοδιοίκηση, Καβάλα, Δεκεμβριανά

Abstract

This paper attempts to examine the conditions under which the two resistance organizations (ELAS and National Resistance Groups), which played a leading role during the Occupation period in Eastern Macedonia and Thrace, interacted with each other and how they eventually came into conflict. Their constituent elements, their geographic areas of operation, the attempt to unite the independent resistance groups of the region by ELAS, and finally the events that led to the bloody clashes between them, which harmed their common goal of resistance against the Bulgarian conqueror, are thoroughly analyzed. We have monitored the efforts of both sides approach to the Bulgarian resistance and the creation of good relations with it, which they sought to maintain in the post-war period. Then we examined the ways in which these two resistance organizations gained strength through their own initiatives, and also through the support of their allies. This support is the result of requests from the resistance organizations themselves, however, there were actions that were decided upon and implemented because they also served the interests of their allies. This paper also contains a description of the two phases of the armed conflict between the two resistance groups in the post-war period, from September to October 1944 and in December 1944, with the prize of this conflict being the securing of local political and military power. Later in the paper we analyze the positions of England, Bulgaria, the USA, the Soviet Union, and Greece on the critical issue of the withdrawal of Bulgarian troops from Greek soil. Then we thoroughly examine the brief life of the People's Self-Government of Kavala under the EAM from September 1944 to March 1945. Beyond the data concerning the Self-Governments of neighboring cities, research highlights the multifaceted aspects of the Self-Government of Kavala. We also focus on its ambitious efforts to solve, under very difficult conditions, the problems that afflicted the local population, as well as the innovative proposals and reforms that were implemented, leaving a strong impact from the Self-Government of Kavala's actions, despite the brevity of its existence. All of this is analyzed with the help of source material, as stated in the bibliography, archives from the Archives of Contemporary Social History, the General Archives of the State-Prefecture of Kavala, newspapers and magazines from the educational center "Charilaos Florakis" and the digital repository of the Archives of Contemporary Social History.

Keywords: EAM-ELAS, National Guerrilla Groups, People's Self-Government, Kavala, Dekemvriana

Εισαγωγή

Η έμπνευση για την επιλογή του θέματος της παρούσας εργασίας χρονολογείται στην περίοδο προ της εισαγωγής μου στο μεταπτυχιακό, όταν έπρεπε να απαντήσω στο «πιστικό» ερώτημα της δήλωσης ερευνητικού ενδιαφέροντος προς τη σχολή, για το ποιο θα ήταν το θέμα που θα με ενδιέφερε να ερευνήσω στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας. Τις θεωρητικές αναζητήσεις μου και ονειροπολήσεις μου - «προσγείωσε» και διαμόρφωσε ο πατέρας μου- που μου πρότεινε, γνωρίζοντας το ιδιαίτερο ενδιαφέρον μου για την ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία της δεκαετίας του 1940 να εστιάσω τις προσπάθειες μου στην τοπική ιστορία της Καβάλας (πόλης καταγωγής μου) κατά τη δεκαετία του 1940.

Έτσι, στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θα εξετάσουμε, το πως διαμορφώνεται η κατάσταση στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και δη στην Καβάλα, στις παραμονές της απελευθέρωσης της περιοχής από τον βουλγαρικό ζυγό τον Σεπτέμβριο του 1944. Η περιοχή αντιμετωπίζει την πολύ σκληρή βουλγαρική κατοχή, η οποία δεν περιορίζεται στην κατοχή και εκμετάλλευση των εδαφών και των ανθρώπων της, αλλά εφαρμόζει μία πολιτική εκβουλαρισμού της ελληνικής κοινωνίας. Οι δύο βασικοί πυλώνες ένοπλης αντίστασης στην περιοχή είναι ο ΕΛΑΣ και οι Εθνικές Ανταρτικές Ομάδες (ΕΑΟ). Δεν θα ασχοληθούμε λεπτομερώς με τα γεγονότα μέχρι το καλοκαίρι του 1944 στην περιοχή, καθώς θεωρώ πως έχουν μελετηθεί επαρκώς από την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Η εργασία επιχειρεί να απαντήσει στα ακόλουθα ερωτήματα: 1) Ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους οι δύο αντιστασιακές οργανώσεις φτάνουν στη μεταξύ τους σύγκρουση, τη χρονική στιγμή που λαμβάνει χώρα ο αγώνας κατά του ξένου κατακτητή;

2) Πως γίνεται κατανοητή αυτή η σύγκρουση, μέσω της διαφορετικότητας των συστατικών στοιχείων συγκρότησης των δύο αντιστασιακών οργανώσεων και των ιδεατών εικόνων τους για τη μεταπολεμική πραγματικότητα της χώρας;

3) Ποιες είναι οι προσεγγίσεις των αντιστασιακών ομάδων απέναντι στον βουλγαρικό παράγοντα, πριν και μετά την απελευθέρωση της περιοχής;

4) Με ποιες πρωτοβουλίες και για ποιους λόγους ενισχύονται οι δύο αντιστασιακές ομάδες το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1944;

5) Ποια είναι η στάση των συμμάχων τους απέναντι στη μεταξύ τους σύγκρουση; Ποιες είναι οι προτεραιότητες και φιλοδοξίες των συμμάχων τους και πως επιχειρούν να τις εκπληρώσουν;

6) Με ποιον τρόπο και για ποιους λόγους φτάνουμε στην ανανέωση των συγκρούσεων ΕΛΑΣ και ΕΑΟ τον Σεπτέμβριο-Οκτώβριο 1944 και τον Δεκέμβριο του 1944;

7) Ποιοι είναι οι λόγοι και τα γεγονότα που ωθούν τα αρχηγικά στελέχη του ΕΑΜ και του ΚΚΕ, να ταξιδέψουν τους πρώτους μήνες της απελευθέρωσης στη Βουλγαρία;

8) Ποια είναι η στάση των τριών μεγάλων Συμμάχων και των κυβερνήσεων της Ελλάδας και Βουλγαρίας σε ζητήματα που θα κρίνουν το μεταπελευθερωτικό μέλλον της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης;

9) Ποιο ήταν το έργο της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης του ΕΑΜ στην Καβάλα; Ποια είναι τα πρόσωπα που ξεχωρίζουν για τη δράση τους, μέσα σε αυτή τη νέα πολιτική πραγματικότητα για την πόλη; Ποιες είναι οι προτεραιότητες των ιθυνόντων της και σε ποιους τομείς εκτείνεται η δράση της Αυτοδιοίκησης; Παρατηρούνται καινοτόμες και φιλολαϊκές μεταρρυθμίσεις; Ποιοι και με ποιες μεθόδους επιδίωξαν να σαμποτάρουν το έργο της; Τέλος, πως αξιολογείται το έργο της Αυτοδιοίκησης, μέσα στην ολιγόμηνη ύπαρξη της;

Στο πρώτο κεφάλαιο θα επικεντρωθούμε στην παρουσίαση των δύο αντιστασιακών οργανώσεων. Θα αναζητήσουμε ποια είναι τα δεδομένα που τις ενώνουν, αλλά κυριότερα ποια είναι αυτά που τις χωρίζουν και οδηγούν στις συγκρούσεις μεταξύ τους, ήδη από τον Δεκέμβριο του 1943.

Στο δεύτερο κεφάλαιο είναι ζωτικό να ερευνήσουμε τη συνύπαρξη των Βουλγάρων παρτιζάνων με τον ΕΛΑΣ και τις ΕΑΟ, ήδη από την περίοδο της κατοχής. Έτσι, θα έχουμε μια πλήρη εικόνα για την πορεία της διαμόρφωσης των σχέσεων τους και κυρίως, για το πως πλέον αποκρυσταλλώνονται την κρίσιμη περίοδο που

εκδηλώνεται το πραξικόπημα στη Βουλγαρία και την εξουσία καταλαμβάνει η κυβέρνηση του Πατριωτικού Μετώπου.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις αλλαγές που επέρχονται στις δύο αντιστασιακές οργανώσεις λίγους μήνες πριν την απελευθέρωση της περιοχής, αλλά κυρίως μετά τις ραγδαίες εξελίξεις που πυροδοτεί η ανάληψη της εξουσίας στη Βουλγαρία από το Πατριωτικό Μέτωπο. Θα αναζητήσουμε, από ποιους ζητάνε βοήθεια στο έργο τους και από που τελικά τη λαμβάνουν.

Στο ιδιαίτερα ενδιαφέρον τέταρτο κεφάλαιο, θα εξετάσουμε τη μεταπελευθερωτική σύγκρουση των δύο αντιστασιακών οργανώσεων. Θα σταθούμε στους λόγους ανανέωσης της μεταξύ τους σύγκρουσης, σε ποιες ενέργειες καταφεύγει η εκάστοτε αντιστασιακή οργάνωση, ποια είναι η θέση που λαμβάνουν οι αντιπρόσωποι της κυβέρνησης εθνικής ενότητας σε αυτό το γεγονός και κυρίως, ποια είναι η θέση και οι ενέργειες των Άγγλων. Θα φτάσουμε μέχρι τον Δεκέμβρη του 1944, για να παρατηρήσουμε την προοδευτική εξέλιξη των σχέσεων της ηγεσίας του τοπικού ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, με τους εκπροσώπους της βρετανικής συμμαχικής αποστολής. Τέλος, θα ασχοληθούμε με τη διαφορούμενη στάση της βουλγαρικής στρατιωτικής και πολιτικής εξουσίας, με αφορμή τη σύγκρουση των δύο αντιστασιακών ομάδων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο θα παρακολουθήσουμε τις αποστολές και επαφές των στελεχών του ΚΚΕ και του ΕΑΜ με τους ιθύνοντες του Πατριωτικού Μετώπου, του Βουλγαρικού Κομμουνιστικού Κόμματος και με τους ανώτατους αξιωματικούς του σοβιετικού στρατού, που παρεπιδημούν στα βουλγαρικά εδάφη μετά την απελευθέρωση της χώρας από τον Κόκκινο Στρατό. Θα αναλύσουμε ποιοι είναι οι λόγοι αποστολής τους στη Βουλγαρία και τι ακριβώς τους προκαλεί.

Στο έκτο κεφάλαιο θα εντυφλήσουμε πάνω στο θέμα της αποχώρησης των βουλγαρικών στρατευμάτων από το ελληνικό έδαφος. Θα αναζητήσουμε, ποια είναι η θέση των τριών μεγάλων Συμμάχων πάνω στο θέμα, χωρίς την έγκριση των οποίων το ζήτημα δεν είναι δυνατόν να τελεσιδικήσει. Ποιες ήταν οι πραγματικές φιλοδοξίες της Βουλγαρίας για τα νεοπροσαρτηθέντα ελληνικά εδάφη, ακόμα και μετά την ανάδυσση στην εξουσία της κυβέρνησης του Πατριωτικού Μετώπου;

Στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο κάτω από το μικροσκόπιο της έρευνας θα τοποθετηθεί η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση στον νομό Καβάλας, αλλά θα παρατεθούν και

στοιχεία που αφορούν τις γειτονικές Λαϊκές Αυτοδιοικήσεις της υπόλοιπης Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Θα έχουμε την ευκαιρία, να εξετάσουμε όλες τις πτυχές της, που ήταν δυνατό να φέρει στο φως η έρευνα. Τέλος, υπό τις επικρατούσες συνθήκες της Δεκεμβριανής σύγκρουσης του 1944, θα αναζητήσουμε τις μεθόδους που επέλεξε ο αγγλικός παράγοντας, για να πολεμήσει το έργο της Αυτοδιοίκησης Καβάλας και να δημιουργήσει τις συνθήκες για τη θανάτωση της.

Όλα αυτά τα ζητήματα θα εξεταστούν με τη βοήθεια της βιβλιογραφίας, εφημερίδων, αρχείων και όπου κρίνεται σκόπιμο με πηγές από το διαδίκτυο. Χρησιμοποιήθηκε υλικό από τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ) και από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Καβάλας. Εξαιρετικά χρήσιμο αποδείχτηκε το ψηφιακό σώμα των εφημερίδων και περιοδικών, που εντοπίστηκε στο Επιμορφωτικό Κέντρο «Χαρίλαος Φλωράκης» του ΚΚΕ. Ιδιαίτερα στο ζήτημα της διερεύνησης του βίου των Λαϊκών Αυτοδιοικήσεων, συμπλήρωσε παραπάνω από ιδανικά την ισχνή βιβλιογραφία και κατέστησε δυνατό να φωτιστεί με μεγαλύτερη επάρκεια αυτός ο θεσμός.

1) Η κατάσταση και η σύγκρουση των δύο αντιστασιακών ομάδων μέχρι τον ερχομό της απελευθέρωσης

Βρισκόμαστε στις παραμονές της απελευθέρωσης της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης τον Αύγουστο με Σεπτέμβριο του 1944. Οι δύο αντιστασιακές ομάδες που έχουν πρωταγωνιστήσει στον εξεταζόμενο γεωγραφικό χώρο και έχουν παρενοχλήσει επιτυχημένα το έργο του κατακτητή, είναι ο ΕΛΑΣ και οι Εθνικές Ανταρτικές Ομάδες (ΕΑΟ).¹

Όμως, πέρα από τις συγκρούσεις με τον ξένο κατακτητή, οι δύο αντιστασιακές οργανώσεις ήδη από τα τέλη του 1943, έχουν εμπλακεί σε πολεμικές επιχειρήσεις η μία εναντίον της άλλης.

1.1. ΕΛΑΣ

Ο ΕΛΑΣ στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη δεν εμφανίζει την ίδια δυναμική ανάπτυξη με άλλα γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας, με κύριους λόγους την σκληρότητα της Βουλγαρικής Κατοχής και την αποτελεσματικότητα των κατασταλτικών μηχανισμών της,² καθώς και στο ότι η περιοχή παραμελείται από την κεντρική ηγεσία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, αφού ο εφοδιασμός της περιοχής με πολιτικά, στρατιωτικά στελέχη και με παντοειδές υλικό που μπορεί να συνεισφέρει στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της αντίστασης, δεν παρέχεται σε αφθονία.³

Έτσι μέσα στο 1943 και ακόμα πιο δυναμικά κατά τη διάρκεια του 1944 ο ΕΛΑΣ εντατικοποιεί τη δράση του και εντοπίζεται στο Παγγαίο, στο Σύμβολο, στα βουνά των Σερρών και από το Μάιο του 1944 επεκτείνει τη δράση του στο Τσάλ-Νταγ

¹ Για την Εθνική Αντίσταση κατά της Βουλγαρικής Κατοχής στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη βλέπε (στο εξής βλ.) Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι: Η Εθνική Αντίσταση κατά της βουλγαρικής κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης 1942-1944*, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη εκδόσεις Α.Ε, 2017

² Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η καταστολή της εξέγερσης στη Δράμα το 1941, για το θέμα βλ. Δημήτριος Πασχαλίδης- Τάσος Χατζηαναστασίου, *Τα γεγονότα της Δράμας (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1941)εξέγερση ή προβοκάτσια*, επιμέλεια: Χρίστος Π. Φαράκλας, Δράμα, ΔΕΚΠΟΤΑ Δήμου Δράμας, 2003

³ Νίκος Μαραντζίδης, *Γιασασίν Μιλλέτ Ζήτω το Έθνος Προσφυγιά, Κατοχή και Εμφύλιος: Εθνοτική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους Τουρκόφωνους Ελληνορθόδοξους του Δυτικού Πόντου*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2021, σ. 166

και το Κοτζιά Ορμάν μεταξύ Δράμας, Ξάνθης και Καβάλας. Στην περιοχή του Έβρου⁴ επιβλητική είναι η παρουσία του 81ου συντάγματος του ΕΛΑΣ.⁵

Η στελέχωση των τάξεων του ΕΛΑΣ, βασίζεται κυρίως σε χωριά που έχουν να επιδείξουν ισχυρές κομμουνιστικές οργανώσεις, όπως είναι τα χωριά της περιοχής του Παγγαίου, των Σερρών, της Καβάλας και της Νιγρίτας, ενώ η επιρροή του στη Δράμα δέχεται σοβαρό πλήγμα, μετά την αποτυχημένη εξέγερση στην περιοχή το 1941 και τα σκληρά αντίποινα των Βουλγάρων που τη διαδέχονται και παρουσιάζονται ως αποτέλεσμα των πράξεων των κομμουνιστών.⁶

Οι αντάρτες του ΕΛΑΣ έχουν γηγενείς Μακεδόνες στις τάξεις τους, όμως επί το πλείστον αποτελούνται από πρόσφυγες, που προέρχονται από την Ανατολική Θράκη, τον Ανατολικό Πόντο και τον Καύκασο. Ακόμα, οι περισσότεροι από αυτούς ασκούν το επάγγελμα του αγρότη, γεγονός το οποίο ισχύει απόλυτα και για τους αντάρτες των ΕΑΟ. Η περιοχή γενικότερα και αυτή της Καβάλας ειδικότερα, έχει να επιδείξει ένα ιδιαίτερα μαχητικό εργατικό-καπνεργατικό κίνημα, το οποίο αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου. Παρ' όλα αυτά, λίγοι είναι οι καπνεργάτες που βγαίνουν στο βουνό, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους στελεχώνουν τις πολιτικές οργανώσεις του ΕΑΜ και του ΚΚΕ στις πόλεις και τα χωριά.⁷

Στις παραμονές της απελευθέρωσης, η αριθμητική δύναμη του ΕΛΑΣ στην περιοχή φτάνει τους 1000-1100 άντρες. Περίπου τον ίδιο αριθμό ανταρτών παρατάσσουν και οι ΕΑΟ.⁸ Υπάρχει όμως μια ειδοποιός διαφορά. Από τις αρχές του 1944, οι ΕΑΟ έχουν μαζί τους τον Βρετανό ταγματάρχη Γκάι Μικλεθουεϊτ, γνωστότερος με το ψευδώνυμο Μίλερ. Ο Μίλερ είναι απεσταλμένος του Γενικού Συμμαχικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής (στο εξής ΓΣΣΜΑ). Έτσι, τα στελέχη και

⁴ Άξιο προσοχής είναι ότι η ευρύτερη περιοχή του Έβρου, ήδη την περίοδο της Κατοχής, αλλά και αργότερα κατά την διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, δίνει πάρα πολλούς μαχητές στους αγώνες του ΕΛΑΣ και του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ).

⁵ Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 236· Τάσος Χατζηναστασίου, «Οι ρίζες του Εμφυλίου στην Ανατολική Μακεδονία» στο Κλεομένης Κουτσούκης- Ιωάννης Σακκάς (επιμέλεια), *Πτυχές του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949 επιστημονικό συνέδριο Καρπενήσι 23-26 Σεπτεμβρίου 1999*, Αθήνα, Εκδόσεις Φιλίστωρ, 2001, σ. 320

⁶ Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 237

⁷ Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 238· Τάσος Χατζηναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, ό.π., σ. 319

⁸ Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες θυσίες του λαού της Ανατολικής Μακεδονίας και Δυτικής Θράκης: 1941- 1944*, Αθήνα, Ορίζων, 1996, σ. 279· Βασίλης Χατζηθεοδωρίδης, *Η Κατοχή στην Αν. Μακεδονία- Θράκη(1941-1945), Μια ιστορικό-ερμηνευτική και κοινωνική προσέγγιση της Αντίστασης του λαού της*, Δράμα, Ν.Ε.Π.Ο.Τ.Α Δράμας, 2002, σ. 209· Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 237

οι αντάρτες των ΕΑΟ έχουν στην διάθεση τους άφθονες αγγλικές λίρες και εξασφαλίζεται ο εξοπλισμός τους από συμμαχικές εναέριες ρίψεις, που πραγματοποιούνται σε ειδικά διαμορφωμένα πεδία ρίψεως. Έτσι, το γεγονός ότι ο ΕΛΑΣ στα τέλη της κατοχής, διαθέτει ισόποση δύναμη ανταρτών με τις ΕΑΟ χωρίς αυτή την ενίσχυση, καταδεικνύει την ιδεολογική και πολιτική του δυναμική.⁹

1.2 Εθνικές Ανταρτικές Ομάδες

Τα συστατικά μέρη και η διαδικασία διαμόρφωσης των ΕΑΟ παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον. Στη γέννηση τους, αποτελούν ουσιαστικά ομάδες συγχωριανών που συσπειρώνονται γύρω από μία προσωπικότητα, που συγκεντρώνει τον σεβασμό, ίσως κάποιες φορές και τον φόβο των υπολοίπων. Τέτοια παραδείγματα, είναι ο Αντώνης Φωστερίδης (Αντών Τσαούς), ο Θεόδωρος Τσακιρίδης (Μπάρμπα-Θόδωρος) και ο Αναστάσιος Αβραμίδης (Αναστάς Αγάς). Γενικότερα, ο σκληρός πυρήνας των αρχηγών, αλλά και των ανταρτών των εθνικών ανταρτικών ομάδων, είναι οι τουρκόφωνοι Πόντιοι του δυτικού Πόντου.¹⁰ Έτσι, αυτές οι μικρές ανεξάρτητες ομάδες βγαίνουν αρχικά στο βουνό, ως αντίδραση στη βία της Βουλγαρικής Κατοχής.¹¹ Γεγονότα στα οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια, θα οδηγήσουν στη συσσωμάτωση των πολλαπλών ομάδων των διάφορων καπεταναίων στις αρχές του 1944 και έτσι θα δημιουργηθούν οι ΕΑΟ, υπό την αρχηγία του Αντώνη Φωστερίδη. Πριν από αυτή τη συσσωμάτωση, δηλαδή μέχρι τα τέλη του 1943, η αντιστασιακή τους δραστηριότητα είναι περιορισμένη και δεν έχει να επιδείξει σημαντικά χτυπήματα εναντίον των

⁹ Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 237· Τάσος Χατζηναστασίου, «Οι Εθνικιστές Οπλαρχηγοί Στη Βουλγαροκρατούμενη Μακεδονία και Θράκη» στο *Οι άλλοι καπετάνιοι: Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, επιμέλεια: Νίκος Μαραντζίδης, Αθήνα, βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, 2022, σ. 309 και σ. 364

¹⁰ Στο Τάσος Χατζηναστασίου, «Οι Εθνικιστές Οπλαρχηγοί...», ό.π., μια πλήρης περιγραφή του βίου και της δράσης των σημαντικότερων καπεταναίων των ΕΑΟ· Τάσος Χατζηναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, ό.π., σ. 315-317 και 319

¹¹ Δεν είναι μόνο αυτός ο λόγος εξόδου στο βουνό. Παραδείγματος χάριν, για την έξοδο του Φωστερίδη στο βουνό, ιδιαίτερα οι αριστερές πηγές προβάλλουν το επιχείρημα της δολοφονίας της γυναίκας του από τον ίδιο. Γενικά δεν μπορούμε να μιλάμε για αμέμπτου ηθικής πρόσωπα. Κάποιες από αυτές τις ηγετικές προσωπικότητες και οι ομάδες τους, κατηγορούνται για ληστείες και κλοπές και προφανώς όχι μόνο σε βάρος των Βουλγάρων. Εν μέρει οι πράξεις αυτές, θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν λόγω της αντιξοότητας της ζωής στην παρανομία και για την ανάγκη επιβίωσης. Όμως, πρέπει να υπάρχουν ξεκάθαρα και τυχοδιωκτικές τάσεις των πρωταγωνιστών, επιθυμία απόκτησης χρημάτων και υλικών αγαθών με αθέμιτα μέσα. Βλέπε ενδεικτικά τα παραδείγματα του Γεώργιου Κουφοστάμου και του Νίκου Κάπα. Το σχήμα που προτείνει ο Χατζηναστασίου, με βρίσκει εν γένει σύμφωνο. Αυτές οι ομάδες στη γέννηση τους φέρουν κοινά χαρακτηριστικά, με τις ομάδες των κλεφτών που διατρέχουν τα βουνά της ελληνικής επικράτειας μέσα στον 19^ο αιώνα. Τάσος Χατζηναστασίου, «Οι Εθνικιστές Οπλαρχηγοί...», ό.π., σ. 322-323 και σ. 348-349· Τάσος Χατζηναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, ό.π., σ. 315 και σ. 321

Βουλγάρων. Βασικός λόγος ήταν ο κατακερματισμός της δύναμης των ανταρτών σε πολλές ομάδες και η έλλειψη καθολικής συνεργασίας και συνεννόησης μεταξύ τους.¹²

Οι ΕΑΟ έχουν αρχικά ως κέντρο τους το Τσάλ-Νταγ και αργότερα τη Χαϊδού της Ξάνθης. Το πεδίο της δράσης τους περιλαμβάνει το Φαλακρό, το Κοτζά-ορμάν, το Καρά-ντερέ και το Μπαϊράμ-τεπε στα ανατολικά της Δράμας. Παρατηρούμε ότι οι δύο ανταρτικές ομάδες συναντιούνται στο Τσάλ-Νταγ και το Κοτζά-ορμάν, όπου και εκεί εκδηλώνονται οι μεταξύ τους συγκρούσεις.¹³

Οι ΕΑΟ αντλούν το δυναμικό τους από προσφυγικούς οικισμούς που προέρχονται από τη Σαμψούντα, την Κερασούντα και την Μπάφρα του Πόντου. Επίσης, το μεγαλύτερο μέρος των Πομάκων της περιοχής είναι φιλικά διακείμενο προς τις ΕΑΟ και συντάσσεται σε αυτές, ενώ ένα μικρό κομμάτι ενισχύει τον ΕΛΑΣ. Φυσική είναι και η επιλογή της προσχώρησης στις ΕΑΟ, για τους προπολεμικούς υποστηρικτές του Λαϊκού κόμματος, γηγενείς Μακεδόνες. Τέλος, παρατηρείται και η ένταξη μιας μικρής μερίδας Μικρασιατών και Θρακιωτών προσφύγων.¹⁴

Στον τομέα της εκπαίδευσης τώρα, παρόλο που η βάση και των δύο ανταρτικών σχηματισμών αποτελείται ως επί το πλείστον από αναλφάβητους αγρότες, σίγουρα στα ηγετικά στελέχη παρουσιάζεται μια διαφοροποίηση. Οι διακηρύξεις του ΕΑΜ, για έναν δημοκρατικό μετασχηματισμό της μεταπολεμικής ελληνικής κοινωνίας, βρίσκει «πρόθυμα ώτα» σε εκπροσώπους όλου του φάσματος της αστικής τάξης, αλλά και στα μεσαία διανοούμενα στρώματα. Έτσι, τα στελέχη του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ παρουσιάζουν ένα κατά πολύ ανώτερο εκπαιδευτικό υπόβαθρο, από αυτά των ΕΑΟ.¹⁵ Οι ίδιες διακηρύξεις του ΕΑΜ, βρίσκουν αδιάφορο το δυναμικό των ΕΑΟ και μάλιστα μετά τις συγκρούσεις με τα τμήματα του ΕΛΑΣ, η αρχική αδιαφορία μετεξελίσσεται σε παθιασμένη εχθρότητα.

1.3 Προσπάθεια προσεταιρισμού και σύγκρουση

Το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ προσπαθεί να προσεταιριστεί τους τουρκόφωνους Πόντιους, που όπως είπαμε αποτελούν την καρδιά των ΕΑΟ και να τους εντάξει στο ενεργητικό δυναμικό

¹² Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ.119-132

¹³ Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 236· Τάσος Χατζηναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, ό.π., σ. 320

¹⁴ Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 238· Τάσος Χατζηναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, ό.π., σ. 319

¹⁵ Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 239

του. Όμως, οι τουρκόφωνοι Πόντιοι πίσω από το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, βλέπουν τη Σοβιετική Ένωση. Δεν ξεχνούν ότι η Οκτωβριανή Επανάσταση και το νέο καθεστώς που εγκαθιδρύθηκε, έπαιξαν καίριο ρόλο στη διάλυση του Ποντιακού αντάρτικου, που διεξήχθη στα 1916-1922. Κατά τη διάρκεια του Ά Παγκοσμίου Πολέμου, ο ρωσικός στρατός είχε καταλάβει τον ανατολικό Πόντο και έτσι είχε βοηθήσει το ποντιακό αντάρτικο, να ριζώσει. Όμως, μετά την επιτυχία της επανάστασης, τα ρωσικά στρατεύματα αποσύρονται και στη συνέχεια μάλιστα, το νέο καθεστώς βοήθησε στρατιωτικά τους Κεμαλικούς, με αποτέλεσμα τη συντριβή του ποντιακού αντάρτικου.

Αυτή μάλιστα η απέχθεια προς την κομμουνιστική Σοβιετική Ένωση, παραμένει ιδιαίτερα συμπαγής και μετά τον ερχομό των τουρκόφωνων Ποντίων στην Ελλάδα, μετά τα γεγονότα της Μικρασιατικής Καταστροφής. Είναι χαρακτηριστικό ότι αυτοί οι πληθυσμοί στην εγκατάσταση τους στη νέα πατρίδα, κρατάνε την ομοιογένεια τους, δημιουργώντας οικισμούς που στη συντριπτική τους πλειοψηφία, αποτελούνται από συμπατριώτες τους.¹⁶

Στη διάρκεια του 1943, ο ΕΛΑΣ επιχειρεί την ειρηνική προσχώρηση των τουρκόφωνων Ποντίων καπεταναίων στις τάξεις του και μάλιστα στην περίπτωση της ομάδας του Θεόδωρου Τσακιρίδη που δραστηριοποιείται στην περιοχή του Παγγαίου, επιτυγχάνει τη συνεργασία του με αυτή. Όμως, η επιμονή του Τσακιρίδη και άλλων ανεξάρτητων ομάδων, να διατηρήσουν την αυτοτέλεια τους, προκαλεί τη βίαιη αντίδραση του ΕΛΑΣ, που τους επιτίθεται στις 16 Δεκεμβρίου 1943. Σκοτώνεται ο Γνωστοθέας Παπαδόπουλος και τραυματίζονται οι Σάββας Μαυρίδης και Αναστάσιος Τοπούζογλου, ενώ αρκετοί αιχμαλωτίζονται.¹⁷

Από εδώ και πέρα η κλιμάκωση της σύγκρουσης είναι χαρακτηριστική. Ο Αντώνης Φωστερίδης και η ομάδα του, πρότειναν στο τμήμα του ΕΛΑΣ με την επωνυμία «Ρήγας Φεραίος», που δραστηριοποιούνταν στο Τσάλ-Νταγ, να συνεορτάσουν την πρωτοχρονιά του 1944 στο λημέρι του Ελασίτικου τμήματος. Με

¹⁶ Τάσος Χατζηαναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, ό.π., σ.322-323

¹⁷ Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, «Η απελευθέρωση της Καβάλας από τον ΕΛΑΣ, η λαϊκή διοίκηση και τα Δεκεμβριανά στην περιοχή», στο Προκόπης Παπαστράτης-Μιχάλης Λυμπεράτος-Λη Σαράφη (επιμέλεια), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας πρακτικά Συνεδρίου 19-23 Νοεμβρίου 2014*, Αθήνα, Εταιρεία Σύγχρονης Ιστορίας, 2020, σ.300· Γεώργιος Αντωνιάδης, *Οι γενναίοι του βορρά. Η Εθνική Αντίσταση 1941-1945 στη βουλγαροκρατούμενη Ανατολική Μακεδονία-Θράκη*, τόμος Α, Θεσσαλονίκη, Ερωδιός, 2021, σ.156-161· Τάσος Χατζηαναστασίου, «Οι Εθνικιστές Οπλαρχηγοί...», ό.π., σ.307 και σ.344-345· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, ό.π., σ.316

τον ερχομό τους οι άντρες του Φωστερίδη άνοιξαν πυρ και σκότωσαν 16-19 Ελασίτες και διέλυσαν το τμήμα.¹⁸ Με αυτό τον τρόπο, ο Φωστερίδης εδραιώνει την κυριαρχία του στο Τσάλ-Νταγ.¹⁹

Στα μέσα Ιανουαρίου του 1944, με συντονισμένη επιχείρηση των εθνικιστικών ομάδων στο Φαλακρό, πραγματοποιείται η βίαιη απόσπαση από τον ΕΛΑΣ, του ταγματάρχη Μίλερ -αρχηγού της συμμαχικής στρατιωτικής αποστολής στις βουλγαροκρατούμενες περιοχές-. Την απόσπαση του Μίλερ, ακολουθεί η εκτέλεση του Στέφανου Χαρτομάτζη (Άγη), αξιωματικού του ΕΛΑΣ που συνόδευε τον Βρετανό αξιωματικό. Ο Φωστερίδης έχει πολύ σωστά υπολογίσει, το ότι αν είναι να εμπλακεί σε ένα διμέτωπο αγώνα από δω και στο εξής, του είναι απολύτως απαραίτητη η βοήθεια που μπορεί να του παρέχει ο Βρετανός αξιωματικός. Και ο ίδιος ο Μίλερ πρέπει να είναι αρκετά ικανοποιημένος, γιατί στο πρόσωπο του Φωστερίδη και των ΕΑΟ, βρίσκει πειθήνια όργανα στις διαταγές του Συμμαχικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής, παράγοντες που δέχονται την Βρετανική επικυριαρχία και με μεγάλη ευκολία, τάσσονται στη διάθεση της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης στο Κάιρο.²⁰

Τον Φεβρουάριο του 1944, οι ανεξάρτητες ομάδες που δεν έχουν απορροφηθεί από τον ΕΛΑΣ είτε δεν έχουν διαλυθεί από αυτόν, δημιουργούν τις ΕΑΟ υπό την αρχηγία του Αντώνη Φωστερίδη. Δημιουργούνται αρχηγεία στις κατά τόπου περιοχές

¹⁸ Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, «Η απελευθέρωση της Καβάλας...», *ό.π.*, σ.301· Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση (1941-1944), προσωπική μαρτυρία γεγονότων στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη*, Καβάλα, Χρονόμετρο, 1996, σ. 115-116· Τάσος Χατζηαναστασίου, «Οι Εθνικιστές Οπλαρχηγοί...», *ό.π.*, σ. 308. Είναι χαρακτηριστικό ότι συναντάμε επανειλημμένα το θέμα της δολοφονίας των μελών του ΕΛΑΣ στο Τσάλ-Νταγ, στην αρθρογραφία των εντύπων του ΕΑΜ που εκδίδονται στην Καβάλα κατά την περίοδο της ΕΑΜικής Αυτοδιοίκησης. Αντιμετωπίζουν το γεγονός με αποτροπιασμό και το θεωρούν χαρακτηριστικό παράδειγμα της «προδοτικής φύσης» των «Τσαούσηδων». Από την πλευρά του τοπικού ΕΑΜ-ΚΚΕ είναι γεγονός ορόσημο, που συμβολίζει την απόλυτη εχθρική αντίθεση με τις ΕΑΟ. Βλ. Εφημερίδα (στο εξής εφημ.) *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας- Θράκης της ΕΠΟΝ, 1/1/1945· Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας- Θράκης της ΕΠΟΝ, 10/8/1945· Εφημ. *Νίκη* Ε.Α.Μ Όργανο Κλμακίου Αν. Μακεδ. Θράκης, 7/10/1944

¹⁹ Ο Νίκος Χατζηνικολάου καπετάνιος του ΕΛΑΣ και αργότερα του ΔΣΕ, υποστηρίζει πως ο Φωστηρίδης και οι άντρες του, αμείφθηκαν για αυτή τους την πράξη από το Βούλγαρο πρόεδρο της Πλατανιάς, με 700.000 λέβα και με παροχή όπλων. Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, *ό.π.*, σ.134

²⁰ Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίσταση κατά της Βουλγαρικής Κατοχής (1941-1945)*, Θεσσαλονίκη, Ερωδός, 2021, σ.223· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, *ό.π.*, σ. 235-236· Τάσος Χατζηαναστασίου, «Οι Εθνικιστές Οπλαρχηγοί...», *ό.π.*, σ. 308-309· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, *ό.π.*, σ. 317

που ελέγχουν οι ΕΑΟ, με υπεύθυνους αρχηγούς-καπετάνιους, γνώστες της εκάστοτε περιοχής.²¹

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, οι διακηρύξεις του ΕΑΜ δεν είναι αποδεκτές από τα μέλη και τα στελέχη των ΕΑΟ και ιδιαίτερα των τουρκόφωνων Ποντίων. Αρνούνται τη συμπόρευση με το ΚΚΕ, δεν επιθυμούν ανατροπή του προπολεμικού καθεστώτος, ούτε συμμερίζονται το εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα του ΕΑΜ και το αίτημα για λαοκρατία. Δεν είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν την παραδοσιακή κοινωνική συγκρότηση των κοινωνιών τους. Η μη ένταξη τους είναι μια ξεκάθαρη πολιτική πράξη. Για το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ αυτοί οι άνθρωποι πλέον θα αποτελούν την «αντίδραση» και έτσι θα συγκρουστούν μαζί της, αφού η εικόνα τους για την ιδεατή μεταπολεμική πραγματικότητα στη χώρα, δεν ευθυγραμμίζεται.

Αποδεικνύεται όμως ότι θα ήταν ωφελιμότερο αυτές οι ομάδες να μην αντιμετωπιστούν με βίαια μέσα. Οι βενιζελικοί τουρκόφωνοι Πόντιοι του Μεσοπολέμου,²² μέσα από τις αιματηρές συγκρούσεις τους με τον ΕΛΑΣ, μετατοπίζονται στο πεδίο της Δεξιάς(κυρίως της άκρας), εμφανίζονται ως ένθερμοι υποστηρικτές του βασιλέα και είναι αυτά τα ίδια τα υποκείμενα που βρίσκει επίμονα απέναντι του ο ΕΛΑΣ και ο ΔΣΕ.²³ Μέχρι τη Συμφωνία της Βάρκιζας, τους συναντά στην εξεταζόμενη περιοχή με την μορφή των ΕΑΟ και από τη Βάρκιζα μέχρι και το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου, στελεχώνουν κάθε τυπικό και άτυπο μηχανισμό καταστολής της κρατικής μηχανής, για τη συντριβή της «επιβουλής» των «Εαμοσλάβων» κατά της χώρας.

²¹ Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.220-221· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 235· Τάσος Χατζηαναστασίου, «Οι Εθνικιστές Οπλαρχηγοί...», ό.π., σ. 345

²² Ήδη από τη δεκαετία του 1920, αλλά ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1930 ένα ικανό μέρος των προσφύγων απορρίπτουν τον στείρο μεσοπολεμικό διχασμό των φιλελευθέρων και των λαϊκών και στρέφονται προς την Αριστερά για την αποτελεσματικότερη εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Το ΚΚΕ αποκτά πολλούς οπαδούς στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη, ιδιαίτερα σε περιοχές που εντοπίζεται βιομηχανική δραστηριότητα, με εξέχων παράδειγμα την καπνοβιομηχανία. Στις εκλογές της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936 το ΚΚΕ συγκέντρωσε 20-25% στις Σέρρες, Δράμα και Ξάνθη, πάνω από 40% στην Καβάλα, πάνω από 30% στο «κόκκινο νησί» τη Θάσο. Η απόλυτη σύνδεση της Καβάλας με την καπνεργασία και το ακμάζων εργατικό κίνημα της, είχαν ως αποτέλεσμα την εκλογή κομμουνιστή δημάρχου (του Δημήτρη Παρτσαλίδη), στις δημοτικές εκλογές του 1934. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Η εκλογική επιρροή της κομμουνιστικής Αριστεράς, 1936-1951- Συνέχειες και ασυνέχειες», στο Χάγκεν Φλάισερ (επιμέλεια), *Η Ελλάδα 1936-1949. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003, σ.224-229· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, ό.π., σ. 324

²³ Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 239· Τάσος Χατζηαναστασίου, «Οι Εθνικιστές Οπλαρχηγοί...», ό.π., σ. 352 και 355-356· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, ό.π., σ. 324

2) Σχέσεις αντιστασιακών οργανώσεων με τους παρτιζάνους

2.1 Σχέσεις παρτιζάνων με το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ

Όπως πληροφορούμαστε από τον Βούλγαρο ιστορικό Παντελέϊ Στέρεφ, ήδη από το ξεκίνημα της βουλγαρικής κατοχής, στους κόλπους του βουλγαρικού στρατεύματος, έχουν δημιουργηθεί παράνομες οργανώσεις υπό την καθοδήγηση του ΚΚΒ(Κομμουνιστικού Κόμματος Βουλγαρίας), που αντιτίθενται στην επίσημη κρατική πολιτική.²⁴ Οι συγκεκριμένες οργανώσεις έχουν προτεραιότητα τους, να συνδεθούν με τις αντίστοιχες οργανώσεις και ομάδες του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, μιας και τους ενώνει η ίδια πολιτική ταυτότητα. Ήδη από το 1943, έχουμε προσχώρηση λιποτακτών Βούλγαρων στρατιωτών στα ελληνικά αντάρτικα τμήματα. Η κορύφωση αυτής της δραστηριότητας σημειώνεται το καλοκαίρι του 1944. Στις 26 Αυγούστου του 1944, το γενικό επιτελείο του Λαϊκού Απελευθερωτικού Επαναστατικού Στρατού (βουλγαρικά- NOBA), δίνει διαταγές στις ανταρτικές του ομάδες να πυκνώσουν τις επαφές τους με τις απελευθερωτικές οργανώσεις, που δραστηριοποιούνται στο γιουγκοσλαβικό και ελληνικό έδαφος αντίστοιχα και να υπάρξουν κοινά σχέδια δράσης εναντίον του εχθρού.²⁵ Η ημερομηνία δεν είναι καθόλου τυχαία. Το Πατριωτικό Μέτωπο είναι πληροφορημένο για τα αδιέξοδα των βουλγαρικών κυβερνήσεων και περιμένει την κατάλληλη στιγμή για να καταλάβει την εξουσία. Αυτές οι διαταγές εντάσσονται σε αυτή τη λογική. Να εντατικοποιηθεί η δράση των φίλα προσκείμενων στο Πατριωτικό Μέτωπο δυνάμεων, που δραστηριοποιούνται στα νεοπροσαρτηθέντα εδάφη, έτσι ώστε όταν πάρει την εξουσία το Πατριωτικό Μέτωπο, οι βουλγαρικές στρατιωτικές δυνάμεις να περάσουν τάχιστα κάτω από τον έλεγχο του.

Τον Ιούνιο του 1944 έρχεται σε επαφή με τα τμήματα του ΕΛΑΣ Παγγαίου, ο Νεντέλτσιο Ντεμερτζιέφ, που οι αντάρτες αποκαλούν Κυριάκο. Ήταν Βούλγαρος στρατιώτης μέλος του ΚΚΒ, που υπηρετούσε σε τάγμα εργασίας, από το οποίο δραπέτευσε. Με τη βοήθεια του Ντεμερτζιέφ τα τμήματα του Παγγαίου, συνδέθηκαν με κομμουνιστές στρατιώτες όλων των παράκτιων φυλακίων, οι οποίοι τους εφοδίασαν με όπλα και πυρομαχικά. Μέσω των ίδιων επαφών, επιτεύχθηκε σύνδεση με Βούλγαρο υπολοχαγό, τον Κάντε Ηλία, που εφοδίαζε τα τμήματα με δελτίο ειδήσεων δύο φορές

²⁴ Παντελέϊ Στέρεφ, «Η συνεργασία μεταξύ Βούλγαρων και Ελλήνων αντιφασιστών κατά την περίοδο του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου», στο περιοδικό *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 34η Μάρτιος 1983, σ. 12

²⁵ Στο ίδιο, σ. 14· Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνοι...*, ό.π., σ. 217

την εβδομάδα. Αυτό το γεγονός πρέπει να αποδείχτηκε πολύ χρήσιμο για τα τμήματα του ΕΛΑΣ, κατά τη διάρκεια των βουλγαρικών εκκαθαριστικών επιχειρήσεων του Αυγούστου του 1944.²⁶

Τον Ιούνιο του 1944 στα τμήματα του ΕΛΑΣ Παγγαίου, προσχωρεί ο Κόλιο Κέρτσεφ Χρίστοφ, υπάλληλος της κοινότητας Δήμητρας, ο οποίος έφερε μαζί του ένα όπλο, μια γραφομηχανή και ένα ποσό χρημάτων.²⁷

Τον Αύγουστο του 1944 πια, η βουλγάρικη ομάδα παρτιζάνων «Αντών Ποπώφ», συμμετέχει σε κοινές επιχειρήσεις με το τρίτο τάγμα του 26ου συντάγματος του ΕΛΑΣ με έδρα τον Λαϊλιά Σερρών και μάλιστα αργότερα τον Σεπτέμβριο έπαιξαν καίριο ρόλο, για τη διαμεσολάβηση με τον Βούλγαρο μέραρχο Σερρών, για την παράδοση της πόλης, πράγμα που προηγουμένως αρνούνταν να πράξει.²⁸

Άλλα δύο παραδείγματα επαφών και συνεργασίας ομάδων Βούλγαρων παρτιζάνων και τμημάτων του ΕΛΑΣ, είναι αυτή με την ονομασία «Ανέστη Ουζούνωφ», με έδρα την περιοχή του Άνω Νευροκοπίου και του λόχου «Βασίλ Λέφσκυ», που προσχωρεί στο 81ο σύνταγμα του ΕΛΑΣ με έδρα την περιοχή του Έβρου και συμμετέχουν στις μάχες κατά των Γερμανών τον Αύγουστο του 1944.²⁹

2.2 Σχέσεις παρτιζάνων με Άγγλους και ΕΑΟ

Δεν είναι όμως μόνο ο ΕΛΑΣ που έχει επαφή με τους Βούλγαρους αντιστασιακούς. Βλέπουμε ότι η ίδια η Βρετανία επιθυμεί να ενισχύσει τη βουλγαρική αντίσταση και στέλνει ήδη από το Δεκέμβριο του 1943 ΒΛΟΣ(British Liaison Officer: Βρετανός Σύνδεσμος Αξιωματικός) στο εσωτερικό της Βουλγαρίας. Πέρα από την ενίσχυση της αντίστασης, οι Άγγλοι επιδιώκουν να έρθουν σε επαφή με τους ιθύνοντες του Πατριωτικού Μετώπου, με σκοπό να καλλιεργήσουν τις σχέσεις τους με αυτούς και στο μέτρο του δυνατού να τους αποτραβήξουν από τη Σοβιετική Ένωση. Αυτή είναι

²⁶ Χρήστος Κίτσιος (Άγρας), «Από την Αντίσταση στην Ανατολική Μακεδονία- Θράκη (1941-1944)», στο *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 28η Αυγούστου 1981, σ. 117· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνοι...*, ό.π., σ. 217

²⁷ Χρήστος Κίτσιος (Άγρας), *Από την Αντίσταση...*, ό.π., σ. 117, Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνοι...*, ό.π., σ. 217

²⁸ Χρήστος Κοσμίδης, «Από τους αγώνες του ΕΛΑΣ στην Ανατολική Μακεδονία», στο *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 37η Οκτώβρης 1983, σ. 39-40· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνοι...*, ό.π., σ. 217

²⁹ Παντελεΐ Στέρεφ, «Η συνεργασία μεταξύ...», ό.π., σ. 14· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνοι...*, ό.π., σ. 217-218. Ο Στέρεφ γράφει ότι ο «Βασίλ Λέφσκυ» αποτελείται από ογδόντα άντρες, ενώ ο Χατζηαναστασίου αναφέρει περίπου εξήντα άντρες.

και μία κίνηση που επιχειρεί να βελτιώσει τη θέση της Αγγλίας στη χώρα, εν όψει της περιόδου της απελευθέρωσης .

Στην κατεχόμενη Ελλάδα, ο ταγματάρχης Miller έχει ξεκάθαρη εντολή από τους ανωτέρους του, να ενισχύσει το βουλγαρικό αντιστασιακό κίνημα, το οποίο και κάνει, όταν ο Ιβάν Ράντεφ (Εφρέμ) αρχηγός των Βουλγάρων παρτιζάνων της περιοχής Φιλιππουπόλεως συναντιέται στα λημέρια των ΕΑΟ στην περιοχή της Χαϊδούς, με τη Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή. Τους παρέχει οπλισμό και άλλα υλικά που προέρχονται από τις συμμαχικές ρίψεις, αλλά κλείνεται και συμφωνία μεταξύ του Ράντεφ και Φωστερίδη στις 14/7/1944, για να βοηθήσουν σε επιχειρήσεις σαμποτάζ, που θα αναλάμβανε η ΣΣΑ. Η συμφωνία δεν εφαρμόστηκε, γιατί ξεκίνησαν οι βουλγαρικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον των δύο αντιστασιακών οργανώσεων, αλλά έτσι και αλλιώς η διάθεση των εθνικιστών καπεταναίων να συνεργαστούν με τους Βούλγαρους παρτιζάνους, ήταν περιορισμένη και η όποια συνεννόηση επιτεύχθηκε μέχρι τότε, έγινε με την αυστηρή καθοδήγηση του βρετανικού συμμαχικού παράγοντα.³⁰

³⁰ Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνοι...*, ό.π., σ. 172-173

3) Κατάσταση των αντιστασιακών οργανώσεων την περίοδο της απελευθέρωσης

Ο αποφασιστικός παράγοντας τερματισμού της Βουλγαρικής Κατοχής στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, είναι η κατάληψη της εξουσίας από την κυβέρνηση του Πατριωτικού Μετώπου στη Βουλγαρία, στις 9 Σεπτεμβρίου του 1944. Αυτό κατέστη δυνατό μετά από την εισβολή των σοβιετικών στρατευμάτων της Γ΄ Ουκρανικής Στρατιάς στην χώρα, υπό τη διοίκηση του στρατηγού Τολμπούχιν.³¹

Αμέσως, το Πατριωτικό Μέτωπο στέλνει απεσταλμένους του στην κατεχόμενη από το βουλγαρικό στρατό Ελλάδα, ώστε να εμπεδωθεί γρήγορα και αποτελεσματικά η αλλαγή της εξουσίας στη διοίκηση του βουλγαρικού στρατεύματος.

Έτσι, αποστέλλεται ένα κυβερνητικό κλιμάκιο αποτελούμενο από τους Ντομπρί Τερπέσεφ, δεύτερο γραμματέα του ΒΕΚ(Βουλγαρικό Εργατικό-(Κομμουνιστικό) Κόμμα) και αντιπρόεδρο της κυβέρνησης και τον Ντίμιτερ Νέικωφ υπουργό εμπορίου, σοσιαλιστή, συνοδευόμενοι από το συνταγματάρχη Ιβάν Ράντεφ.³² Αυτοί άμεσα συνδιαλέγονται με τον Γιώργο Ερυθριάδη (Πέτρος),³³ γραμματέα του γραφείου περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ, που είναι και το ανώτατο στέλεχος του κόμματος που υπάρχει στην εξεταζόμενη περιοχή αυτή τη χρονική περίοδο. Αποτέλεσμα των συνομιλιών είναι η παράδοση των πόλεων της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, από το βουλγαρικό στρατό στις δυνάμεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και η επακόλουθη σύσταση από αυτούς θεσμών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης.³⁴

3.1 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο μας ενδιαφέρει, τα όσα συμφωνήθηκαν μεταξύ Ερυθριάδη και Πατριωτικού Μετώπου, όσον αφορά την ενίσχυση του ΕΛΑΣ από τον βουλγαρικό

³¹ Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς στην περιοχή της Δράμας (1941-1949)*, Δράμα, 2006, σ. 61· Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ. 254· Τάσος Χατζηαναστασίου, «Η Εθνική Αντίσταση κατά της Βουλγαρικής Κατοχής» στο ΙΜΧΑ, *Η Βουλγαρική Κατοχή στην Ανατ. Μακεδονία και τη Θράκη 1941-1944: Καθεστώς-παράμετροι-συνέπειες*, επιμ: Ξανθίππη Κοτζαγεώργη, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2007, σ. 219

³² Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π., σ. 62· Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ. 278· Γιάννης Χατζηκαλογιάννης, *Ιστορικές μνήμες*, στο *Εθνική Αντίσταση*, τεύχος 52 Νοέμβρης 1986, σ. 30-31

³³ Τάσος Χατζηαναστασίου, «Οι εθνικιστές οπλαρχηγοί...», ό.π., σ. 363-364· Φωτογραφίες του Γιώργη Ερυθριάδη και της γυναίκας του Έλλης σε διάλειμμα της δίκης τους το 1960. Μαζί τους η αδελφή του Ευλαλία και ο ανιψιός του Νίκος Ελευθεριάδης, <http://arxeio.kke.gr/document/117>, (Ανακτήθηκε στις 4/1/2023)

³⁴ Ιορντάν Μπάεφ. *Μια ματιά απ' έξω. Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα. Διεθνείς διαστάσεις.*, Αθήνα, Φιλίστωρ, 1999, σ.48· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνοι...*, ό.π., σ. 228

στρατό. Σε έκθεση του Ερυθριάδη, εμφανίζεται ο Τερπέσεφ σε συνομιλία τους να λέει, «ότι έχω εντολή να σας διευκολύνω να γίνετε κύριοι της κατάστασης και να σας βοηθήσουμε με κάθε μέσον να ξεκαθαρίσετε τη ντόπια αντίδραση». Έχει ζητηθεί η παραχώρηση οπλισμού από τον βουλγαρικό στρατό, αλλά η διαδικασία δυσχεραίνεται από «φασίστες» αξιωματικούς, που μπαίνουν εμπόδιο.³⁵ Στις συγκρούσεις μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΑΟ που θα ξεκινήσουν ήδη από το Σεπτέμβριο του 1944 ο ΕΛΑΣ θα λαμβάνει τη βοήθεια του βουλγαρικού στρατού και των συναγωνιστών του παρτιζάνων, σε όπλα, πυρομαχικά, πυροβολικό, αλλά και με την ενεργή συμμετοχή τους στις επιχειρήσεις κατά των ΕΑΟ. Η ενεργή συμμετοχή υστερεί σε σχέση με την προμήθεια του ΕΛΑΣ με τα μέσα που ζητάει, καθώς βλέπουμε ότι ο Ερυθριάδης είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικός στο ζήτημα αυτό. Τον απασχολεί η παραμονή του βουλγαρικού στρατού στο ελληνικό έδαφος, κάτω από ιδιαίζουσες συνθήκες³⁶ και δεν θέλει να δοθούν αφορμές στην «αντίδραση», να συκοφαντήσουν το έργο του ΕΑΜ και να δημιουργηθεί σύγχυση στις μάζες. Για αυτό αναφέρει στις εκθέσεις του, «ότι είμαστε προσεκτικοί στις σχέσεις μας και τη συνεργασία μαζί τους».³⁷

Μετά την ειρηνική είσοδο του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ σε όλες τις πόλεις της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, ο ΕΛΑΣ προχωρά σε εκτεταμένη επιστράτευση και στις 16 Σεπτεμβρίου 1944 δημιουργείται η 6η μεραρχία του ΕΛΑΣ με κέντρο την Καβάλα. Η

³⁵ Η διαδικασία επικράτησης του Πατριωτικού Μετώπου μέσα στη διοίκηση του στρατεύματος δεν είναι ένα απλό θέμα. Ουκ ολίγα είναι τα παραδείγματα αξιωματικών που συναντάμε στη βιβλιογραφία μας, που αντιτίθενται στη κυβερνητική αλλαγή, αρνούνται να βοηθήσουν το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, αντιδρούν στη σύλληψη συμπατριωτών τους, για εγκλήματα εναντίον του ελληνικού λαού και δεν μπορούν να μένουν αμέτοχοι, στο γεγονός ότι χάνεται η βουλγαρική κυριαρχία στα νεοπροσαρτηθέντα εδάφη, για αυτό και θεωρούν προδότες τους Αριστερούς-κομμουνιστές συμπατριώτες τους, που δίνουν τώρα τις διαταγές. Όσοι δεν συμμορφώνονται στο να περάσουν το κόκκινο μαντήλι στο λαμό τους και ανάλογα με τη βαρύτητα των πράξεων τους, καθαιρούνται από τις θέσεις τους, φυλακίζονται, εκτελούνται. Βλ. Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Βιοματικό 1935- 1985*, Καβάλα, 2017, σ. 70· Στέργιος Βαλιούλης, *Πολίτης 'β κατηγορίας*, Θεσσαλονίκη, Ελληνικές Εκδόσεις, 1985, σ. 447 και σ. 450· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί*, Αθήνα, 1964, σ. 253· Βασίλης Χατζηθεοδωρίδης, *Η Κατοχή στην Αν. Μακεδονία...*, ό.π., σ. 222

³⁶ Εν τη μία νυκτί μετά το πραξικόπημα της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 1944, η Βουλγαρία αλλάζει στρατόπεδο και συνεχίζει τον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων. Μέχρι να υπογραφεί η επίσημη ανακωχή με τους Συμμάχους τον Οκτώβριο του 1944, ο βουλγαρικός στρατός παραμένει στο ελληνικό και γιουγκοσλαβικό έδαφος ως «συμμαχικός» στρατός, κάτω από τις διαταγές του σοβιετικού στρατηγού Τολμπούχιν, ώστε να χρησιμοποιηθεί σε επιχειρήσεις κατά των Γερμανών. Γιώργος Καζαμίας, «Το διεθνές διπλωματικό παρασκήνιο και η αποχώρηση των Βουλγάρων από την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη», στο ΙΜΧΑ, *Η Βουλγαρική Κατοχή στην Ανατ. Μακεδονία και τη Θράκη 1941-1944: Καθεστώς-παράμετροι-συνέπειες*, επιμ: Ξανθίππη Κοτζαγεώργη, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2007, σ. 255-256· Ξανθίππη Κοτζαγεώργη, «Οι Βούλγαροι και η τελική αποχώρηση των δυνάμεων κατοχής», στο ίδιο, σ.278-279

³⁷ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/8-9, Πέτρος προς την Κομματική οργάνωση περιοχής Μακεδονίας, 23/9/1944· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ= 23/9/20, Πέτρος προς σ.(συναγωνιστή) Αλέκο, 15/10/1944

δύναμη της πια την εποχή των Δεκεμβριανών, ξεπερνά τους πέντε χιλιάδες άντρες. Προσωρινός στρατιωτικός διοικητής της μεραρχίας ορίζεται ο Κώστας Κωνσταντάρας και καπετάνιος ο Μιχάλης Σουγιουτζίου (Αρης).³⁸ Μετά από την αποστολή του συνταγματάρχη Νίκου Σιγανού στις 16 Νοεμβρίου 1944 και του Χρήστου Μόσχου στα τέλη του Νοέμβρη, η τελική σύνθεση της διοίκησης της μεραρχίας έχει ως εξής: στρατιωτικός διοικητής-Νίκος Σιγανός, καπετάνιος-Χρήστος Μόσχος (Πέτρος), επιτελάρχης-Κώστας Κωνσταντάρας. Η δύναμη της μεραρχίας περιέχει το 26^ο σύνταγμα με έδρα τη Δράμα, το 81^ο σύνταγμα με έδρα την Ξάνθη και το 21^ο σύνταγμα με έδρα τις Σέρρες. Στην Καβάλα είχε την έδρα του και το 18^ο ανεξάρτητο τάγμα, που το Νοέμβριο του 1944 ενισχύεται και αποτελεί πλέον το 25^ο σύνταγμα.³⁹

Με διαταγή του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ, στέλνονται τον Σεπτέμβριο του 1944 οι Μεθόδιος Αλεξανδρόπουλος και Γεώργιος Γλύπτης μόνιμοι αντισυνταγματάρχες, ο Γιάννης Βαφειάδης, Χρήστος Ασβεστόπουλος και Χ. Μουρατίδης ανθυπολοχαγοί της σχολής του ΕΛΑΣ και ο Δυοβουνιώτης προς ενίσχυση

³⁸ Η περίπτωση του Μιχάλη Σουγιουτζίου (Αρη) είναι εξίσου ενδιαφέρουσα και τραγική. Από τα απομνημονεύματα του Νίκου Χατζηνικολάου (καπετάν Μαύρου), πληροφορούμαστε πως κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων ΕΛΑΣ και ΕΑΟ τον Σεπτέμβριο-Οκτώβριο του 1944, σε επίθεση του ΕΛΑΣ κατά των οχυρωμένων δυνάμεων των ΕΑΟ στο χωριό Κεχροκάμπος Καβάλας, ο αντάρτης του ΕΛΑΣ Τάσος Νικηφορίδης βρήκε το αρχείο του γραμματέα των ΕΑΟ Παπαδόπουλου, όπου ανακάλυψε τα έγγραφα της Συμφωνίας Αντών Τσαούς-Συράκωφ. Μαζί με αυτά ο Νικηφορίδης βρήκε και ένα έγγραφο με την υπογραφή του Σουγιουτζίου και του Αντών Τσαούς. Όταν ο αντάρτης το έδειξε στον καπετάνιο, αυτός το πήρε από το χέρι του και το έκαψε, ως ένα πλαστό έγγραφο που μπορούσε να του κάνει ζημιά. Από τότε ο Σουγιουτζίου πρέπει να βρίσκονταν στη λίστα των υπόπτων των ιθυνόντων του ΕΑΜ και ΚΚΕ. Μετά από τρία χρόνια το 1947, όντας πλέον αξιωματικός του ΔΣΕ, μετά από μάχη συλλαμβάνεται από τις κυβερνητικές δυνάμεις, καταφέρνει να δραπετεύσει, αλλά η διοίκηση θεωρεί τη δραπέτευση ύποπτη και διατάζει τη σύλληψη του Σουγιουτζίου. Μαζί με αυτόν συλλαμβάνεται ένα ακόμα στέλεχος του ΕΛΑΣ που δραστηριοποιήθηκε στην περιοχή της Καβάλας, ο Σαμανίκας (Νικητάρης). Δικάζονται από το στρατοδικείο του ΔΣΕ με την κατηγορία ότι υπήρξαν πράκτορες του εχθρού (της αγγλικής κατασκοπείας). Καταδικάζονται και εκτελούνται. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι η συντηρητική εφημερίδα της Καβάλας *Ταχυδρόμος*, μαθαίνει το γεγονός από εκπομπή του ραδιοφωνικού σταθμού του ΔΣΕ. Εκφράζει την απορία της και δεν πιστεύει στην ενοχή των κατηγορουμένων. Ο Χατζηναστασίου σε μελέτη του και ο Βαλιούλης που υπήρξε σύντροφος του Σουγιουτζίου, αναφέρουν ότι ο (Αρης) σκοτώθηκε άδικα και αργότερα αποκαταστάθηκε από το Κόμμα. ΑΣΚΙ, Αρχείο Ραδιοφωνικού Σταθμού η «Φωνή της Αλήθειας», κουτί 1, φάκελος 1, Προβοκάτορας Δημοκρατικού Στρατού Έβρου, 28/7/1947· Στέργιος Βαλιούλης, *Πολίτης β κατηγορίας...*, ό.π., σ.342· Γενικά Αρχεία του Κράτους- Αρχεία Νομού Καβάλας, ΑΒΕ:503, ΑΕΕ: ΣΥΛΛ. 196, Σημειώσεις Νίκου Χατζηνικολάου (Καπετάν Μαύρου) του 26^{ου} συντάγματος ΕΛΑΣ, 1941-1949· Εφημ. *Δράση*, Όργανο του Αρχηγείου Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης του ΔΣΕ, 10/10/1947· Εφημ. *Ταχυδρόμος Καβάλας*, 18/9/1947· Τάσος Χατζηναστασίου, *Οι ρίζες του Εμφυλίου...*, ό.π., σ.318

³⁹ Μάρκος Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα*, Β τόμος, επιμέλεια: Δέσποινα Παρλιάρου-Λιανού και συγγραφέα, Αθήνα, Νέα Σύννορα Α.Α. Λιβάνη, 1985, σ.203 και σ.205· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ. 248 και σ.306· Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά. Μακεδονία 1941-1944. Εθνική Αντίσταση και τραγωδία*, τόμος Β, Αθήνα, Παπαζήση, 1988, σ. 665· Βασίλης Χατζηθεοδωρίδης, *Η Κατοχή στην Αν. Μακεδονία...*, ό.π., σ. 226 και σ. 272

της νεοδημιουργηθείσας 6ης μεραρχίας.⁴⁰ Βλέπουμε ότι στις εκθέσεις του ο Ερυθριάδης, προς το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ, αλλά και προς τους υπεύθυνους της Ομάδας Μεραρχιών Μακεδονίας του ΕΛΑΣ, τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο ζητάει επανειλημμένα και επίμονα να σταλθούν στρατιωτικά και πολιτικά στελέχη. Αναφέρει ότι παρατηρείται έλλειψη στρατιωτικών στελεχών και κυρίως εμπειρών που να μπορούν να αναλάβουν υπεύθυνες θέσεις.⁴¹

3.2 ΕΑΟ

Από τον Ιούνιο του 1944 έχει ξεκινήσει η αποστολή Ελλήνων αξιωματικών, με επικεφαλής τον αντισυνταγματάρχη Θωμά Σφέτσιο προς ενίσχυση των ΕΑΟ, οι οποίοι και φτάνουν στο προορισμό τους στα μέσα Αυγούστου και στελεχώνουν τα αρχηγεία των ΕΑΟ, Καρα Ντερέ, Τσάλ-Νταγ, Χαϊδούς, Φαλακρού και Μπαϊράμ-τεπέ.⁴²

Πλέον, η διοίκηση των αρχηγείων θα είναι δυαδική,⁴³ στρατιωτικός διοικητής θα είναι ένας αξιωματικός, με δίπλα του πάντα ένα καπετάνιο, ο οποίος συνεχίζει ουσιαστικά να έχει την πραγματική εξουσία(αρχηγία). Ο μετασχηματισμός που επιχειρήθηκε δεν ολοκληρώθηκε,⁴⁴ καθώς ο χρόνος που μεσολάβησε μεταξύ της ένταξης των αξιωματικών και της λήξης του απελευθωτικού αγώνα ήταν σύντομος. Επίσης, οι αξιωματικοί συνάντησαν μια κατάσταση, που δεν παραπέμπει στην εικόνα της κλασικής στρατιωτικής πειθαρχίας, όσον αφορά τη διαγωγή των ανταρτών και ένας αριθμός καπεταναίων δεν επιθυμούσε την ένταξη τους στις ΕΑΟ, καθώς φοβόντουσαν να μην χάσουν το αρχηγικό πρόσταγμα. Μάλιστα, κάποιοι αξιωματικοί είχαν εκφράσει επίσημα τα παράπονα τους και έγινε λόγος για την αποχώρηση τους από τις ΕΑΟ, αλλά κάτι τέτοιο δεν πραγματοποιήθηκε.⁴⁵

⁴⁰ Χρήστος Κοσμίδης, «Από τους αγώνες του ΕΛΑΣ...», *ό.π.*, σ. 40· Βασίλης Χατζηθεοδωρίδης, *Η Κατοχή στην Αν. Μακεδονία...*, *ό.π.*, σ. 226

⁴¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ= 23/9/10, Πέτρος προς Αλέκο, 29/9/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ= 23/9/13, Πέτρος προς Αλέκον ή Μάρκον αρ.2, 7/10/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ= 23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44

⁴² Γεώργιος Αντωνιάδης, *Οι γενναίοι του βορρά...*, τόμος Β, *ό.π.*, σ. 167-168· Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, *ό.π.*, σ. 655· Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίσταση...*, *ό.π.*, σ. 237· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετανοί...*, *ό.π.*, σ. 219

⁴³ Την νέα διάταξη των δυνάμεων των ΕΑΟ βλέπε στο Γεώργιος Αντωνιάδης, *Οι γενναίοι του βορρά...*, τόμος Β, *ό.π.*, σ.168-169· Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, *ό.π.*, σ. 659-660· Βασίλης Χατζηθεοδωρίδης, *Η χειμαζόμενη Αν. Μακεδονία- Θράκη (1940-1944) μέσα από τον τύπο της εποχής*, Δράμα, 2007, σ. 165-167

⁴⁴ Τάσος Χατζηαναστασίου, «Η Εθνική Αντίσταση κατά της Βουλγαρικής Κατοχής»..., *ό.π.*, σ. 224

⁴⁵ Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, *ό.π.*, σ. 657, 659-660, 664-665· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετανοί...*, *ό.π.*, σ. 232 υποσημείωση 21

Η αποστολή των αξιωματικών είναι μια πρωτοβουλία που στοχεύει στην περαιτέρω ενδυνάμωση της αντιστασιακής δραστηριότητας των ΕΑΟ, αλλά κυριότερα προσβλέπει στις μέρες της απελευθέρωσης, που δείχνουν να βρίσκονται κοντά. Σε αυτές τις μέρες οι ΕΑΟ στην περιοχή, θα πρέπει να παίζουν τον ρόλο κυβερνητικού στρατού, να υπακούσουν στις επιθυμίες και να εφαρμόσουν τις διαταγές του Συμμαχικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής και της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης.

Οι αξιωματικοί του ελληνικού στρατού που στέλνονται, ανήκουν στον ΕΔΕΣ Μακεδονίας και έχουν υπηρετήσει στη διαλυμένη πλέον, οργάνωση της ΠΑΟ.⁴⁶ Όπως όλα δείχνουν, μέσα σε αυτό το δυναμικό που έρχεται να ενισχύσει τις ΕΑΟ, υπάρχουν υψηλόβαθμα και χαμηλόβαθμα στελέχη που έχουν υπηρετήσει στα Τάγματα Ασφαλείας των κατακτητών. Ο πόλεμος τελειώνει, στο μυαλό των Βρετανών και της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης κυριαρχούν οι σχεδιασμοί για την εξασφάλιση της κυριαρχίας στη μεταπολεμική Ελλάδα. Μπροστά στην εκπλήρωση αυτού του σκοπού, απ' ό,τι φαίνεται η χρησιμοποίηση αντρών που υπηρέτησαν υπό το πρόσταγμα του κατακτητή και εξοπλίστηκαν απ' αυτόν -φαίνεται αμελητέα- και για τους ίδιους φυσικά είναι μια ευκαιρία να ξεπλύνουν το όνομα τους, ελπίζοντας ότι αυτή τη φορά θα έχουν ταχθεί στο πλευρό των νικητών. Αυτή η προσχώρηση καταγγέλλεται από το σύνολο των βιβλιογραφικών και μη πηγών που απόκεινται στην Αριστερά,⁴⁷ αλλά και από σύγχρονες ιστορικές μελέτες που χαρακτηρίζονται από αντικειμενικότητα.⁴⁸ Είναι ένα θέμα που δηλητηριάζει τις σχέσεις ΕΑΜ και Άγγλων, καθώς βλέπουμε πως από τις εκθέσεις του Ερυθριάδη, αυτός επιχειρεί στις επαφές που έχει με τη συμμαχική στρατιωτική αποστολή, να αποκηρύξουν τους ταγματασφαλίτες που εντάχθηκαν στις ΕΑΟ υπό τους ταγματάρχες Κουτρίδη και Σπυρίδη, τους οποίους υπολογίζει σε 2500-3000 άντρες.⁴⁹ Αναφέρει ότι η αγγλική αποστολή αναγνωρίζει πως 600 ή 700

⁴⁶ Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνοι...*, ό.π., σ.180-182· Τάσος Χατζηναστασίου, «Η Εθνική Αντίσταση κατά της Βουλγαρικής Κατοχής»..., ό.π., σ. 224

⁴⁷ Ενδεικτικά Στέργιος Βαλιούλης, *Πολίτης 'β κατηγορίας...*, ό.π., σ. 466· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ. 237-238· Γιάννης Χατζηκαλογιάννης, *Ιστορικές μνήμες...*, ό.π., σ. 30

⁴⁸ Κυριάκος Λυκουρίνος, «Διώξεις ηγετών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ με την κατηγορία του δωσιλογισμού. Δίκες στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καβάλας (1945-1948)», στο *Η Καβάλα και τα Βαλκάνια από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η Καβάλα και το Αιγαίο. Πρακτικά Β' διεθνούς συνεδρίου Βαλκανικών ιστορικών σπουδών 15-18 Σεπτεμβρίου 2005*, επιμέλεια: Νικόλαος Ρουδομέτωφ, τόμος 'Τ, Καβάλα, 2009. Χρησιμοποιήθηκε από το διαδίκτυο, <https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1945-1948.html>, υποσημείωση 71, (Ανακτήθηκε στις 8/1/2023)

⁴⁹ Ο αριθμός είναι οπωσδήποτε υπερβολικός. Ο Φωστερίδης τον Οκτώβριο του 1944 ανεβάζει τη δύναμη των ΕΑΟ σε 12.000 άντρες, αριθμός εξωπραγματικός. Από αντικειμενικότερες πηγές φτάνουμε στο συμπέρασμα ότι την περίοδο των Δεκεμβριανών, οι ΕΑΟ παρατάσσουν περίπου 5.000 άντρες. Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ. 266· Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίστασις...*, ό.π., σ. 242

ταγματασφαλίτες Κουτρίδη και Σπυρίδη, εξοπλίστηκαν από τους Γερμανούς, αλλά αρνούνται την αποκήρυξη τους και να ξεκαθαρίσουν τη θέση τους πάνω στο ζήτημα. Συνάμα κρυφά τους ενισχύουν. Τέλος, ζητάει από τη ΣΣΑ να τηλεγραφήσει στο ΣΣΜΑ τη γνώμη του τοπικού ΕΑΜ-ΕΛΑΣ για το ζήτημα.⁵⁰

⁵⁰ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ= 23/9/8-9, Πέτρος προς κομματική οργάνωση περιοχής Μακεδονίας, 23/9/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ= 23/9/18, Πέτρος προς Αλέκον Μ.Γ, 14/10/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ= 23/9/19, Πέτρος προς Αλέκον Μ.Γ, 15/10/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ= 23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44

4) Η σύγκρουση των δύο αντιστασιακών οργανώσεων στη μεταπελευθερωτική πραγματικότητα

Από τις απαρχές της απελευθέρωσης, έχουμε τις πρώτες συγκρούσεις μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΑΟ. Ένα τέτοιο παράδειγμα έχουμε στην περίπτωση της Χρυσούπολης Καβάλας. Στα απομνημονεύματα του ο Νίκος Χατζηνικολάου(Καπετάν Μαύρος) γράφει, «ο Βούλγαρος διοικητής του στρατού σε συνεργασία με τον εγκληματία Βούλγαρο έπαρχο, κάλεσαν τη ληστοσυμμορία του καπετάν-Βαγγέλη⁵¹ και της παρέδωσαν την πόλη (Χρυσούπολη)». ⁵² Το τάγμα του Δημήτρη Χαρισιάδη(Καραϊσκάκης) και καπετάν Μαύρου, επιτίθεται με τη συνδρομή τμήματος παρτιζάνων κατά της Χρυσούπολης και την καταλαμβάνει στις 14 Σεπτεμβρίου. Χαρακτηριστική είναι η δυσφορία του καπετάν Μαύρου, για το γεγονός της σύμπραξης του τάγματος του ΕΛΑΣ με το τμήμα των παρτιζάνων, καθώς το θεωρεί ένα γεγονός που μπορεί να δυσφημήσει τον ΕΛΑΣ στο λαό. ⁵³

Οι υπεύθυνοι των ΕΑΟ μπροστά στις νέες εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα, δεν «κάθονται με σταυρωμένα τα χέρια». Ο στρατιωτικός όγκος των ΕΑΟ κατεβαίνει από τα βουνά στις πεδινές περιοχές των νομών Καβάλας, Σερρών και Ξάνθης και ως πρωταρχικός στόχος, τίθεται η κατάληψη της Δράμας και από εκεί και πέρα όλης της ευρύτερης περιοχής. Εμπόδιο στην κάθοδο στη Δράμα, μπαίνει η ΣΣΑ που πληροφορεί τους καπεταναίους ότι η Βουλγαρία συνθηκολόγησε με τους συμμάχους. Ο

⁵¹ Τεχνικά αυτή την περίοδο ο καπετάν Βαγγέλης Καρανάσιος, δεν ανήκει πλέον στις ΕΑΟ. Έχει έρθει σε σύγκρουση με τη ΣΣΑ και τον αρχηγό Αντώνη Φωστερίδη, γιατί παρά την απαγόρευση της ΣΣΑ έχει προβεί σε επιδρομές στο εσωτερικό του βουλγαρικού εδάφους, χτυπώντας κυρίως τα τυροκομεία της περιοχής Σμόλιαν. Παρά τη διαγράφη του από τις ΕΑΟ, είναι ενδιαφέρον το ότι δεν μένει ανενεργός και σε αυτή την περίπτωση μπαίνει εμπόδιο στις επιδιώξεις του ΕΛΑΣ. Τον Οκτώβριο του 1944 μετά την άφιξη της κυβερνητικής αντιπροσωπείας στην περιοχή μάλιστα, αποκηρύσσεται από την Εθνική Κυβέρνηση και το Συμμαχικό Στρατηγείο. Ενδιαφέρον είναι ότι ένας αντίπαλος του, ο Κώστας Κωνσταντάρας, τον υπερασπίζεται σε αυτή την περίπτωση, ότι δεν του έπρεπε η αποκήρυξη. Συμπεραίνουμε ότι η ρήξη με τη ΣΣΑ του στοίχησε ιδιαίτερα, γιατί χωρίς την έγκριση των Άγγλων, η κυβερνητική αντιπροσωπεία δεν πρόκειται να τον αποκήρυσσε. Μάρκος Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα...*, ό.π., σ.204-205· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ.290· Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίστασις...*, ό.π., σ.248· Τάσος Χατζηναστασίος, «Οι Εθνικιστές Οπλαρχηγοί...», ό.π., σ.320-321

⁵² Έχουμε επιφυλάξεις για την ακρίβεια των πληροφοριών του καπετάν Μαύρου, γιατί δεν υπάρχει άλλη πηγή που να επιβεβαιώνει τη συγκεκριμένη πληροφορία, πάντως είναι γεγονός ότι υπάρχουν Βούλγαροι αξιωματικοί, που διατάσσουν τους στρατιώτες τους να στρέψουν τα όπλα τους κατά του ΕΛΑΣ. Βλ. Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ. 269

⁵³ Γενικά Αρχεία του Κράτους- Αρχεία Νομού Καβάλας, ΑΒΕ:43, ΑΕΕ: ΣΥΛΛ. 24, Έκθεση δράσης Ευάγγελου Καρανάσου (Καπετάν-Βαγγέλη) 1941-1944· Γενικά Αρχεία του Κράτους- Αρχεία Νομού Καβάλας, ΑΒΕ:503, ΑΕΕ: ΣΥΛΛ. 196, Σημειώσεις Νίκου Χατζηνικολάου (Καπετάν Μαύρου) του 26^{ου} συντάγματος ΕΛΑΣ, 1941-1949

Φωστερίδης μας ενημερώνει ότι το Γενικό Στρατηγείο, τους διέταξε να παύσουν τα πυρά.⁵⁴

4.1 Συνεννόηση των ΕΑΟ με τον Συράκωφ. Ταξίδι στη Βουλγαρία και τα αποτελέσματα του

Πάντως οι ΕΑΟ επιχειρούν και έρχονται σε επαφή με το στρατηγό Σιράκωφ, διοικητή της 2^{ης} βουλγαρικής στρατιάς και του ζητάνε να μην επιτρέψει την είσοδο του ΕΛΑΣ στην πόλη της Δράμας. Αυτός με τη σειρά του δηλώνει αναρμοδιότητα και τους παραπέμπει να απευθυνθούν στους ανωτέρους του στη Σόφια. Η ΣΣΑ φαίνεται ότι δέχεται ιδιαίτερες πιέσεις και διαμαρτυρίες από τους ιθύνοντες των ΕΑΟ, που παρακολουθούν το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ να μπαίνει στις πόλεις και να εγκαθιδρύει την εξουσία του. Στην απόφαση του Μίλερ να ταξιδέψει στη Σόφια και να διαλεχθεί με ιθύνοντες της νέας κυβέρνησης του Πατριωτικού Μετώπου και μάλιστα χωρίς την έγκριση της Βρετανικής κυβέρνησης, αυτή η πίεση πρέπει να έπαιξε κάποιο ρόλο.⁵⁵

Στις 17 Σεπτεμβρίου του 1944, φεύγει για τη Σόφια μια αποστολή αποτελούμενη από τον ταγματάρχη Μίλερ, τον λοχαγό Ρίντλ, τον αντισυνταγματάρχη Θωμά Σφέτσιο, τον γραμματέα των ΕΑΟ Παναγιώτη Παπαδόπουλο και τον Αναστάσιο Τοπούζογλου καπετάνιο του αρχηγείου Χαϊδούς των ΕΑΟ.⁵⁶ Αυτή η αποστολή στη Σόφια και τα αποτελέσματα της, έχει αποτελέσει πεδίο σύγκρουσης και αφορμή συγγραφής πολλών σελίδων, ιδιαίτερα από τη βιβλιογραφία που υπάγεται στο χώρο της Αριστεράς και φυσικά από αυτή που ανήκει στο χώρο της Δεξιάς.⁵⁷ Ένα είναι το βέβαιο, το ταξίδι αυτής της αποστολής στη «συμμαχική δύναμη» πλέον Βουλγαρία, είχε σκοπό να παραδοθεί η στρατιωτική και πολιτική εξουσία στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη στις ΕΑΟ. Ο απελευθερωτικός αγώνας έχει τελειώσει και οι δύο

⁵⁴ Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, ό.π., σ. 664· Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ. 237

⁵⁵ Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ. 237-238· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 231-232

⁵⁶ Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ. 283-284· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ. 231-232

⁵⁷ Στη βιβλιογραφία που ανήκει στο χώρο των ΕΑΟ, πάνω σε αυτό το θέμα υπάρχουν σημαντικές ανακρίβειες. Ο Αντωνιάδης, ο Παπαθανασίου και ο Φωστερίδης δίνουν την εικόνα ότι ο Μίλερ είχε την άδεια του ΣΣΜΑ και της κυβέρνησης του, για να μεταβεί στη Σόφια. Η αλήθεια είναι ότι η βρετανική κυβέρνηση, δεν έχει καμία γνώση αυτής της αποστολής και όταν την πληροφορείται, διατάσσει τον Μίλερ να γυρίσει αμέσως στη Δράμα και έπειτα ανακαλεί τον αξιωματικό στην Ιταλία. Ούτε η ελληνική κυβέρνηση έχει ενημερωθεί, πόσο μάλλον να ζητηθεί η άδεια της, για το ταξίδι στη Σόφια και τη διαπραγμάτευση με τους κυβερνώντες μιας ξένης χώρας. Γεώργιος Αντωνιάδης, *Οι γενναίοι του βορρά...*, τόμος Β, ό.π., σ. 181· Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ. 238· Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, ό.π., σ. 663-664

πλευρές συνδιαλέγονται με το νέο καθεστώς, που έχει πλέον τα ηνία της εξουσίας στη Βουλγαρία, ώστε να τους διευκολύνει να επιβληθούν στη μεταπολεμική πραγματικότητα, που μόλις «ανατέλλει» στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη.

Οι συζητήσεις που έχει η αποστολή στο Υπουργείο Πολέμου στη Σόφια, φαίνεται ότι καταλήγουν σε μια συμφωνία που έχει ως αποτέλεσμα διαταγή του στρατηγού Συράκωφ, η οποία κάνει πρόσκαιρα τα βουλγαρικά στρατεύματα, να στραφούν εναντίον του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, με επιδίωξη της κατάλυσης της κυριαρχίας του στις πόλεις Δράμα, Καβάλα, Σέρρες, Ελευθερούπολη. Είναι χαρακτηριστική η εικόνα που μεταφέρουν ο Κωνσταντάρας και ο Κοσμίδης από τα γραπτά τους. Ο Συράκωφ στις 19 Σεπτεμβρίου έδωσε διαταγή στους διοικητές των μονάδων του βουλγαρικού στρατού, να διαμηνύσουν στον ΕΛΑΣ να εκκενώσει μέχρι το μεσημέρι της ίδιας μέρας, τις πόλεις Δράμα, Καβάλα, Σέρρες, Ελευθερούπολη και ότι αν δε συμμορφωθεί προς το τηλεσίγραφο, θα ακολουθήσει επίθεση του βουλγαρικού στρατού. Στην Καβάλα ο ΕΛΑΣ παίρνει αμυντικές θέσεις μάχης και είναι έτοιμος να υπερασπίσει την πόλη εναντίον βουλγαρικής επίθεσης.⁵⁸

Αυτή η πρωτοβουλία του Συράκωφ ακυρώνεται άμεσα, μετά από την αντίδραση του συνταγματάρχη Ιβάν Ράντεφ αρχηγού των παρτιζάνων. Ο Συράκωφ χάνει τη θέση του, συλλαμβάνεται μετά από διαταγή του Πατριωτικού Μετώπου και στη συνέχεια εκτελείται. Γενικότερα, τα περιστατικά της 19^{ης} Σεπτεμβρίου δίνουν μια αφορμή στις αρχές του Πατριωτικού μετώπου, να εκκαθαρίσουν αποφασιστικά τις τάξεις των αξιωματικών του στρατού, από τα «φασιστικά» στοιχεία.⁵⁹

4.2 Σύμφωνο Αντών Τσαούς-Συράκωφ

Το σύμφωνο Αντών Τσαούς-Συράκωφ είναι μία ακόμα περίπτωση σκληρής αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο πλευρών και της ιστοριογραφίας τους. Το σύμφωνο είναι άμεσο επακόλουθο του ταξιδιού των αξιωματικών της ΣΣΑ και των στελεχών των ΕΑΟ στη Σόφια. Η βιβλιογραφία που πρόκειται στις ΕΑΟ, δηλώνει άγνοια ή προχωρά στη διάψευση υπογραφής τέτοιας σύμβασης. Τα τεκμήρια όμως, που μάλιστα δεν προέρχονται από το χώρο της Αριστεράς, δείχνουν την ύπαρξη της. Οι υπουργοί

⁵⁸ Χρήστος Κοσμίδης, «Από τους αγώνες του ΕΛΑΣ...», *ό.π.*, σ. 43· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, *ό.π.*, σ. 263

⁵⁹ Μάρκος Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα...*, *ό.π.*, σ. 205-206· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, *ό.π.*, σ. 253· Χρήστος Κοσμίδης, «Από τους αγώνες του ΕΛΑΣ...», *ό.π.*, σ. 42-44· Παντελεΐ Στέρεφ, «Η συνεργασία μεταξύ...», *ό.π.*, σ. 17

Λαμπριανίδης και Πορφυρογένης μέλη της κυβερνητικής αντιπροσωπείας, που καταφτάνουν στην περιοχή στις 16 Οκτώβριου, αναγνωρίζουν ότι υπογράφηκε μια τέτοια συμφωνία. Κατά την επιστροφή τους στην Αθήνα, ενημερώνουν τους συναδέλφους τους στο υπουργικό συμβούλιο της 9^{ης} Νοεμβρίου. Στο φύλλο της 10^{ης} Νοεμβρίου της εφημερίδας Ελευθερίας του Πάνου Κόκκα, καταγράφονται τα όσα ειπώθηκαν στο υπουργικό συμβούλιο, στα οποία συμπεριλαμβάνονται, αναγνώριση της υπογραφής σύμβασης του Τσαούς Αντών με τους Βουλγάρους και ότι οι υπεύθυνοι θα παραπεμφθούν, να λογοδοτήσουν στη Δικαιοσύνη.⁶⁰

Κάτω από αυτές τις εξελίξεις, αιτιολογείται η πρόσκληση από τον Λαμπριανίδη στις 13 Νοεμβρίου στο Φωστερίδη, να παρουσιαστεί άμεσα στην Αθήνα. Σε αυτό το ταξίδι τον συνοδεύουν οι ταγματάρχες Κουτρίδης, Σπυρίδης και ο αντισυνταγματάρχης Σφέτσιος, που μαζί με τον Άγγλο ταγματάρχη Κιτ-Κάτ αναχωρούν αεροπορικώς από τη Θεσσαλονίκη στις 14 Νοεμβρίου. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα όσα γράφει ο στρατιωτικός διοικητής Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, Στέφανος Πρόκος, σε έκθεση του αλλά και σε επιστολή του προς τον Κώστα Κωνσταντάρα, επιτελάρχη πλέον στις 6^{ης} μεραρχίας του ΕΛΑΣ στις 16 Νοεμβρίου. Αναφέρει ότι εμπόδιο για τη συμφιλίωση ΕΛΑΣ και εθνικιστών, έχουν αποτελέσει η παρουσία του αρχηγού Αντώνη Φωστερίδη και των ταγματάρχων των ταγμάτων ασφαλείας Κουτρίδη και Σπυρίδη. Σε αυτό το πνεύμα αποφασίστηκε η απομάκρυνση τους στην Αθήνα. Στον Κωνσταντάρα γράφει, «Όπως θα είδες Σπυρίδης και Κουτρίδης στάλθηκαν κάτω ως δωσίλογοι. Ο Αντών Τσαούς απομακρύνθηκε στην Αθήνα. Επιτροπή συγκροτήθηκε για την εκκαθάριση των ταγματασφαλιτών».⁶¹

Με βάση λοιπόν το σύμφωνο Αντών Τσαούς-Συράκωφ, η πλευρά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ πέρασε την ταμπέλα του δωσίλογου στους ιθύνοντες των ΕΑΟ και θα είναι ίσως ο βασικότερος λόγος (ή και το ιδανικό πρόσχημα), με το οποίο θα ξεκινήσουν εκ νέου οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο αντιστασιακών οργανώσεων, τον Σεπτέμβριο του 1944. Με αυτή τη συμφωνία δεν επιδιώκεται τίποτα λιγότερο από ότι αναφέραμε παραπάνω. Να εκδιωχθεί το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ από τις πόλεις με τη βοήθεια του βουλγαρικού στρατού, (που δεν θεωρείται πλέον εχθρικός στρατός) και να το

⁶⁰ Γεώργιος Αντωνιάδης, *Οι γενναίοι του βορρά...*, τόμος Β, ό.π., σ. 189-197· Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π, σ. 78-79· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π, σ.272-274· Γιάννης Χατζηκαλογιάννης, *Ιστορικές μνήμες...*, ό.π., σ.31-32

⁶¹ Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π, σ. 86-87· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π, σ. 296-297

αντικαταστήσουν η πολιτική και στρατιωτική εξουσία των ΕΑΟ. Όπου σε αυτές τις πόλεις εξ αρχής ο ΕΛΑΣ δεν έχει μπει με τη δύναμη των όπλων, αλλά κατόπιν συνεννόησής με τους εκπροσώπους του Πατριωτικού Μετώπου. Και οι δύο πλευρές θα συνδιαλεχθούν με τη βουλγαρική πλευρά, για να εξασφαλίσουν την κυριαρχία τους στην περιοχή και να βρεθούν σε υπέρτερη θέση από το αντίπαλο δέος τους.

4.3 Η σύλληψη της ηγεσίας της 6^{ης} μεραρχίας του ΕΛΑΣ. Συγκρούσεις ΕΛΑΣ-ΕΑΟ τον Σεπτέμβριο και Οκτώβριο του 1944

Το γεγονός που δυναμιτίζει απόλυτα την ατμόσφαιρα μεταξύ των δύο αντιστασιακών οργανώσεων, είναι η σύλληψη της διοίκησης της 6^{ης} μεραρχίας του ΕΛΑΣ, Κώστα Κωνσταντάρα(Λογοθέτη) και Μιχάλη Σουγιουτζόγλου(Άρη), στις 20 Σεπτεμβρίου. Πιάστηκαν αιχμάλωτοι από το τμήμα του καπετάνιου των ΕΑΟ Αναστάσιου Αβραμίδα, στο δρόμο Καβάλας-Δράμας στη διασταύρωση της Χωριστής. Οι δύο αξιωματικοί του ΕΛΑΣ μετέβαιναν στη Δράμα, για να λάβουν εξηγήσεις από τη διοίκηση της 2^{ης} βουλγαρικής στρατιάς, για τα γεγονότα των προηγούμενων ημερών. Στην αιχμαλωσία δίνεται η εντύπωση στους δύο αξιωματικούς ότι μέρος των καπεταναίων τάσσονται υπέρ της εκτέλεσής τους, λόγω των παρελθοντικών «αμαρτημάτων» του ΕΛΑΣ.⁶²

Μετά από αυτές τις εξελίξεις, οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ τίθενται σε άμεση κινητοποίηση και ακολουθούν τα ίχνη των δυνάμεων του Αναστάσιου Αβραμίδα και του Αντώνη Φωστερίδη, προς Άγιο Αθανάσιο Δράμας και Κρηνίδες Καβάλας. Στις 23 Σεπτεμβρίου οι δυνάμεις των ΕΑΟ βρίσκονται κυκλωμένες στις Κρηνίδες και δέχονται επίθεση από τα τμήματα του ΕΛΑΣ. Κατανοώντας τη δυσχερή θέση στην οποία βρίσκονται, ο ταγματάρχης Παπαθανασίου και αντισυνταγματάρχης Σφέτσιος, απειλούν τον Κωνσταντάρα και τον Σουγιουτζόγλου ότι αν δεν καλέσουν τους συντρόφους τους για συζητήσεις προς ανακωχή, δεν θα μπορέσουν να συγκρατήσουν τους καπεταναίους των ΕΑΟ, οι οποίοι θέλουν να τους τουφεκίσουν. Πράγματι, σηκώνεται λευκή σημαία, τα πυρά παύουν και οι αιχμάλωτοι καλούν τον αξιωματικό του ΕΛΑΣ Ιωάννη Βαφειάδη να προσέλθει, με την αιτιολογία της συνδιαλλαγής με τους καπεταναίους των ΕΑΟ. Με αυτόν τον τρόπο εξουδετερώνεται η ιδιαίτερα

⁶² Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π, σ.83· Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ.285· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π, σ.264-266

απειλητική θέση, την οποία είχε λάβει ο λόχος του Βαφειάδη στα νότα της διάταξης των ΕΑΟ.⁶³

Το παράδειγμα των αρχηγών τους ακολουθούν και τα τμήματα που αφήνουν κάτω τα όπλα τους, προσεταιρίζονται το ένα το άλλο και προβαίνουν σε χειρονομίες συμφιλίωσης. Οι Κωνσταντάρας και Σουγιουτζίογλου στέλνουν δύο ελασίτες στην Καβάλα, για να έρθουν σε επαφή με την καθοδήγηση του ΕΛΑΣ και να στείλουν αντιπροσώπους προς διαπραγμάτευση με τις ΕΑΟ. Έτσι, το απόγευμα φτάνουν στην περιοχή ο Γιώργος Ερυθριάδης, Μεθόδιος Αλεξανδρόπουλος και Δημήτρης Χαρισιάδης (Καραϊσκάκης). Ο Κωνσταντάρας που εν τω μεταξύ έχει αφεθεί ελεύθερος,⁶⁴ μας μεταφέρει την εικόνα ότι οι Αλεξανδρόπουλος και Χαρισιάδης, δεν είναι καθόλου ευχαριστημένοι που σταμάτησε η μάχη και χάθηκε μια εξαιρετική ευκαιρία, να δοθεί ένα αποφασιστικό χτύπημα στις ΕΑΟ. Το ίδιο δυσανεσθημένος είναι και ο Ερυθριάδης, ο οποίος πληροφορεί τον Κωνσταντάρα για το σύμφωνο Φωστερίδη-Συράκωφ.⁶⁵

Οι αντιπρόσωποι του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ προτείνουν συμφιλίωση στις ΕΑΟ υπό τους εξής όρους: όσοι θέλουν μπορούν να προσχωρήσουν στις τάξεις του, όσοι δεν το επιθυμούν, θα πρέπει να αποπλιστούν και μετά θα μπορούν να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Οι ιθύνοντες των ΕΑΟ δε συμφωνούν και αποχωρούν με τις δυνάμεις τους από την περιοχή των Κρηνίδων. Η παύση των εχθροπραξιών είναι ιδιαίτερα σύντομη. Οι δυνάμεις του Καραϊσκάκη χτυπούν ήδη από τις 24 Σεπτεμβρίου τις ΕΑΟ, στα υψώματα του Λυκόστομου Καβάλας και μετά στη Δεμπτζόγιαννη, καθώς φαίνεται και μετά τη σύμφωνη γνώμη του Ερυθριάδη.⁶⁶ Οι συγκρούσεις θα συνεχιστούν με μεγάλη σφοδρότητα, μέχρι την άφιξη της κυβερνητικής αντιπροσωπείας στις 16 Οκτωβρίου και θα έχουν ως αποτέλεσμα οι δυνάμεις των ΕΑΟ, να υποχωρήσουν στην περιοχή

⁶³ Χρήστος Κοσμίδης, «Από τους αγώνες του ΕΛΑΣ...», *ό.π.*, σ.45-46· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, *ό.π.*, σ.266-267· Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, *ό.π.*, σ.672-673

⁶⁴ Ο Σουγιουτζίογλου απελευθερώνεται στις 24 Σεπτεμβρίου

⁶⁵ Χρήστος Κοσμίδης, «Από τους αγώνες του ΕΛΑΣ...», *ό.π.*, σ.46· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, *ό.π.*, σ.267-268

⁶⁶ «Εγώ μόλις είχα γυρίσει από τη Σόφια που πήγα για αυτή την κατάσταση και συναντήθηκα με το Π.Γ του Β.Κ.Κ, αμέσως επέμβηκα σταματήσαμε κάθε συνεννόηση και περάσαμε σε επίθεση». ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ= 23/9/8-9, Πέτρος προς την Κομματική οργάνωση περιοχής Μακεδονίας, 23/9/1944

βόρεια της σιδηροδρομικής γραμμής Δράμας-Ξάνθης και το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ να επιβεβαιώσει την κυριαρχία του στις πόλεις και στις πεδινές περιοχές.⁶⁷

Παρόλο που δεν αναφέρεται στις εκθέσεις του Ερυθριάδη, από τα γραφόμενα όμως του Μάρκου Βαφειάδη φαίνεται ότι από τις Ομάδες Μεραρχιών Μακεδονίας, είχε δοθεί το ελεύθερο στην 6^η μεραρχία του ΕΛΑΣ, να χτυπήσει τις ΕΑΟ. Μάλιστα, αναφέρεται ότι το Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ μετά από διαμαρτυρία των Άγγλων, ζητούσε να σταματήσουν οι επιχειρήσεις κατά του Αντών Τσαούς και να σταματήσει η συνεργασία με τους Βουλγάρους. Διευκρινίζει ότι ενώ μεταφέραμε αυτές τις διαταγές στην 6^η μεραρχία, από τον κομματικό δρόμο διαμνυόσαμε στον Ερυθριάδη, να εντείνουν τις επιχειρήσεις τους εναντίον του Αντών Τσαούς, με σκοπό τη διάλυση των ομάδων του.⁶⁸ Ο Ερυθριάδης θα στέλνει με συνέπεια στο Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ και στις Ομάδες Μεραρχιών Μακεδονίας, αναφορές για τη νικηφόρα εξέλιξη των επιχειρήσεων.⁶⁹

Κάποιες από τις εκθέσεις έχουν και ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο. Ο Κωνσταντάρας όσο ήταν αιχμάλωτος, υπέγραψε πρωτόκολλο τιμής με τον ταγματάρχη Παπαθανασίου, με σκοπό την εργασία τους για την επίτευξη της συμφιλίωσης μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων μερών.⁷⁰ Αυτό ο Κωνσταντάρας όπως είδαμε, το υπέγραψε σε συνθήκες απειλής της ζωής του, αλλά ήταν και μία πράξη που μπορούμε να πούμε ότι τον εξέφραζε. Αυτό δεν άρεσε καθόλου στον Ερυθριάδη. Σε έκθεση του αναφέρει: «για το διοικητή της μεραρχίας μας Κωνσταντάρα, δεν έχω εμπιστοσύνη συναγωνιστή, είναι στοιχείο συμβιβαστικό και τον φοβάμαι. Πιστεύω ο σ. Θανασάκης-Λασσάνης να σας έστειλαν μια συμφωνία του τελευταία που έκανε, όταν τον συνέλαβαν. Πολύ τον φοβάμαι τώρα με τους Εγγλέζους». Πάνω σε αυτή τη βάση, ζητάει να σταλεί υψηλόβαθμος αξιωματικός ή καπετάνιος για τη μεραρχία και οι ανακατατάξεις που

⁶⁷ Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π., σ.85· Χρήστος Κοσμίδης, «Από τους αγώνες του ΕΛΑΣ...», ό.π., σ.46· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ.268

⁶⁸ Μάρκος Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα...*, ό.π., σ.204· Μάρκος Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα*, 7^ο τόμος, επιμέλεια: Δέσποινα Παρλιάρου-Λιανού και συγγραφέα, Αθήνα, Νέα Σύνορα Α.Α Λιβάνη, 1985, σ.199

⁶⁹ Ενδεικτικά ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/10, Πέτρος προς Αλέκο, 29/9/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/13, Πέτρος προς Αλέκον ή Μάρκον αρ.2, 7/10/44

⁷⁰ Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ.287· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ.267

γίνονται στη διοίκηση της 6^{ης} μεραρχίας, φαίνεται ότι εδράζονται και στις παρατηρήσεις αυτές του Ερυθριάδη.⁷¹

4.4 Πληροφορίες των εφημερίδων του ΕΑΜ για τη δράση των ΕΑΟ

Στο ίδιο χρονικό διάστημα, οι εφημερίδες που εκδίδει το ΕΑΜ μετά τη δημιουργία των θεσμών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης τον Σεπτέμβριο, καταγγέλλουν το έργο των ανδρών του Τσαούς Αντών. Κάνουν λόγο για βίαιες επιστρατεύσεις ή ότι υπόσχονται σε υποψήφιους αντάρτες να τους δώσουν χρήματα,⁷² για να τους ακολουθήσουν και να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς τους, που μεταξύ αυτών είναι η επάνοδος του βασιλιά. Υπάρχουν και καταγγελίες για κακοποίηση των γυναικών, των αντρών που είναι οργανωμένοι στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.⁷³

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο θέμα της εισροής ταγματoσφαλιτών στις δυνάμεις του Τσαούς Αντών, που προέρχονται από την περιοχή της Νιγρίτας και της Θεσσαλονίκης. Πέραν του ότι κάνει μια μικρή διάκριση για παρασυρμένους, τους οποίους καλεί να παραδώσουν τα όπλα τους και να πάνε στα σπίτια τους, τείνει να «ομογενοποιήσει» απόλυτα τους άντρες των ΕΑΟ, με αυτούς που υπηρέτησαν στα τάγματα ασφαλείας και να ενημερώσει τους αναγνώστες της εφημερίδας, για την ανάγκη εξάλειψης αυτών των αντεθνικών δρώντων.⁷⁴

Το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Νίκης* του ΕΑΜ της 9^{ης} Οκτωβρίου, αφιερώνεται στα πεπραγμένα των δυνάμεων του Αντών Τσαούς εντός της Σταυρούπολης Ξάνθης. Καταγγέλλεται ότι πήγαν στα γραφεία της κοινότητας και λήστεψαν τα χρήματα που βρήκαν στα ταμεία της, παρέσυραν τέσσερα κορίτσια έξω από τα όρια του οικισμού και τα βίασαν, άρπαξαν πάρα πολλά ψωμιά από έναν αρτοποιό, του οποίου οι διαμαρτυρίες «απαντήθηκαν» από τις θανάσιμες σφαίρες των ανταρτών. Επισκέφτηκαν το σιδηροδρομικό σταθμό του οικισμού και λήστεψαν τα ξεκλείδωτα και κλειδωμένα βαγόνια που βρήκαν εκεί. Όλα αυτά σε μια γλώσσα που

⁷¹ Πρώτη ένδειξη στο ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/8-9, Πέτρος προς την Κομματική οργάνωση περιοχής Μακεδονίας, 23/9/1944. Σαφέστατη η άποψη του στο ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44

⁷² Είναι γεγονός ότι δεν υπάρχει έλλειψη αγγλικών λιρών στο στρατόπεδο των ΕΑΟ, πράγμα για το οποίο φρόντισε ο Μίλερ. Μάλιστα, έχει ενδιαφέρον η πληροφορία που μοιράζεται μαζί μας ο Παπαθανασίου ότι ακόμα και μετά τον ερχομό των αξιωματικών στα μέσα Αυγούστου, «οι μέχρι σήμερα Αρχηγοί Αρχηγείων...κράτησαν επίσης την διαχείριση των Αγγλικών χορηγήσεων σε παντός είδους υλικά και χρήματα...». Παρμενίονας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, ό.π., σ.660

⁷³ Εφημ. *Ζωντανά Νιάτα*, Όργανο Του Νομαρχιακού Συμβουλίου Ε.Π.Ο.Ν. Καβάλας, 17/9/1944

⁷⁴ Εφημ. *Νίκη*, Όργανο Της Περ. Επιτροπής Ε.Α.Μ. Νομού Καβάλας, 4/10/1944

αφήνει να φανεί, όλο το μένος του συγγραφέα για το ποιόν των ανδρών του Αντών Τσαούς.⁷⁵

Τέλος στο φύλλο της *Νίκης* της 14^{ης} Οκτωβρίου, δημοσιεύεται πλήρες το κείμενο της συμφωνίας Αντών Τσαούς-Συράκωφ. Ο συγγραφέας ενημερώνει τους αναγνώστες για τον «προδοτικό» ρόλο των ΕΑΟ, στο παιχνίδι που πήγε να στηθεί εναντίον του λαού της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Σε αντίθετο τόνο στο ίδιο φύλλο, δημοσιεύεται έκκληση της ΣΣΑ που βρίσκεται στη Δράμα, για εξομάλυνση των σχέσεων των δύο αντιστασιακών οργανώσεων. Τους καλεί να παραμερίσουν αμοιβαίες δυσπιστίες και παρανοήσεις. Μέρος της ανακοίνωσης της ΣΣΑ προκαλεί εντύπωση, καθώς αναφέρει: «προσέξατε να εξουδετερώσετε τις τρομερές παρεξηγήσεις που τείνουν να δημιουργήσουν οι αντεθνικές συμφωνίες τυχόν ορισμένων ανευθύνων ατόμων».⁷⁶ Δεν περιμέναμε ότι η ΣΣΑ, θα προχωρούσε στο να σχολιάσει δυσμενώς τη συμφωνία Φωστερίδη-Συράκωφ, όταν εξαρχής εμπνευστής τους ταξιδιού στη Σόφια και ακολούθως της συνεννόησης με τον Συράκωφ, έχει υπάρξει ο ταγματάρχης Μίλερ -αρχηγός της συγκεκριμένης αποστολής.

Γενικότερα, δίνεται η εντύπωση ότι οι συγγραφείς των παραπάνω άρθρων στα έντυπα του ΕΑΜ, εξηγούν και πληροφορούν τους αναγνώστες για όλα αυτά τα περιστατικά με πρωταγωνιστές άντρες των ΕΑΟ, για να τους πείσουν και να τους «φέρουν στην ίδια σελίδα», με αυτή που βρίσκεται η διοίκηση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και του ΚΚΕ, ότι το μόνο που πρέπει πλέον στις ΕΑΟ, είναι η διάλυση τους.

4.5 Άφιξη κυβερνητικής αντιπροσωπείας

Στις 17 Οκτωβρίου 1944 η κυβερνητική αντιπροσωπεία καταφτάνει στο αεροδρόμιο του Αμυγδαλεώνα Καβάλας. Αποτελείται από τον υπουργό Εργασίας της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας Μιλτιάδη Πορφυρογένη, τον υφυπουργό Στρατιωτικών Λάμπρο Λαμπριανίδη, τον στρατιωτικό γιατρό Αλέκο Κωστόπουλο ως γενικό διοικητή βορειοανατολικής Ελλάδας, τον Στέφανο Πρόκο συνταγματάρχη πυροβολικού ως στρατιωτικό διοικητή Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και τον νέο αρχηγό της Βρετανικής Συμμαχικής Αποστολής συνταγματάρχη Κέβον-Μπόιντ.⁷⁷ Μαζί τους ήρθαν και ο ταγματάρχης Χωροφυλακής Γ.Τσαλαμίδας και οι λοχαγοί πυροβολικού

⁷⁵ Εφημ. *Νίκη* Ε.Α.Μ. Όργανο Κλιμακίου Αν. Μακεδονίας-Θράκης, 9/10/1944

⁷⁶ Εφημ. *Νίκη*, Όργανο Γραφείου Αν. Μακεδονίας-Θράκης του Ε.Α.Μ., 14/10/1944

⁷⁷ Κάποιες πηγές τον αναφέρουν ως ταξίαρχο και κάποιες ως συνταγματάρχη. Σε έγγραφα που δημοσιεύονται στη βιβλιογραφία, μας αναφέρεται ως συνταγματάρχης.

Ναπολέοντας Παλαιολογόπουλος και πεζικού Νίκος Χαραλάμπους. Στις 18 Οκτωβρίου εγκαθίστανται στη Δράμα. Από τις 19-25 Οκτωβρίου η κυβερνητική αποστολή, θα περιοδεύσει στις πόλεις της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, όπου θα συναντήσει την ενθουσιώδη υποδοχή του κόσμου. Επισκέφθηκαν την Ξάνθη, την Κομοτηνή, την Καβάλα, τις Σέρρες, την Αλεξανδρούπολη. Ο Κωνσταντάρης από το βιβλίο του, μας δίνει τον παλμό των γεγονότων που διαδραματίστηκαν. Ο λαός της Καβάλας διέκοπτε τους λόγους των υπουργών, με το σύνθημα «θέλουμε όπλα». ⁷⁸ Βρισκόμαστε σε μια περίοδο που τα γερμανικά στρατεύματα αποσύρονται από το ελληνικό έδαφος και ο ελληνικός λαός θέλει να επιβεβαιωθεί η συντριβή των δυνάμεων του Άξονα, με την επίμονη καταδίωξη τους. Πρέπει να είναι και ένα παράπονο και μια ανησυχία ότι σε αυτή την καταδίωξη δεν συμμετέχουν ελληνικές δυνάμεις, (έχει απορριφθεί αίτημα του Στέφανου Σαράφη για συμμετοχή των δυνάμεων του ΕΛΑΣ σε αυτές τις επιχειρήσεις), αλλά πόσο μάλλον έχουν προτιμηθεί τα μέχρι πρότινος εχθρικά βουλγαρικά στρατεύματα. Μετά το τέλος της περιοδείας τους, οι δύο υπουργοί θα επιστρέψουν στην Αθήνα. ⁷⁹

Η άφιξη της κυβερνητικής αντιπροσωπείας έδωσε τέλος στις συγκρούσεις των δύο αντιστασιακών οργανώσεων και ίσως μάλιστα εξασφάλισε και την επιβίωση των ΕΑΟ. ⁸⁰ Τα μέλη της αντιπροσωπείας θα εργαστούν, για να αποσοβήσουν μια νέα σύγκρουση, να υπάρξουν διάλογοι επικοινωνίας, ώστε να επιτευχθεί η περίφημη συμφιλίωση. Και οι δύο πλευρές όμως θα χαρακτηρίσουν τις δράσεις της ανεπαρκείς και ότι παρά τις καλές προθέσεις, δεν κατάφεραν να επιληφθούν του ζητήματος που ήθελαν να λύσουν. ⁸¹

⁷⁸ Το σύνθημα εμφανίζεται με συνέπεια και στις υπόλοιπες πόλεις που περιοδεύουν οι υπουργοί.

⁷⁹ Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π., σ.84-85· Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ.302· Κώστας Κωνσταντάρης, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ.280 και σ.283· Βασίλης Χατζηθεοδωρίδης, *Η χειμαζόμενη Αν. Μακεδονία- Θράκη...*, ό.π., σ.151

⁸⁰ Είναι έκδηλη η απογοήτευση του Μάρκου Βαφειάδη ότι δεν μπόρεσε να ολοκληρωθεί η εξόντωση των ΕΑΟ, ο τοπικός ΕΛΑΣ δεν αποδείχτηκε όσο αποτελεσματικός έπρεπε και η άφιξη της κυβερνητικής αντιπροσωπείας εμπόδισε τη διάλυση να πραγματοποιηθεί. Μάρκος Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα...*, τόμος Β ό.π., σ.204 και Μάρκος Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα...*, τόμος Γ, ό.π., σ.199

⁸¹ Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ.305· Κώστας Κωνσταντάρης, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ.296 και σ.304

4.6 Σύσταση 7^{ου} Συνοριακού Τομέα και το κλίμα που επικρατεί μέχρι τον Δεκέμβριο του 1944

Στις 25 Οκτωβρίου ο Στέφανος Πρόκος στρατιωτικός διοικητής Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, προχωρά στην ανασύσταση του 7^{ου} Συνοριακού Τομέα,⁸² του οποίου την ευθύνη αναλαμβάνουν οι δυνάμεις των ΕΑΟ και με αποστολή τη φύλαξη των συνόρων με τη Βουλγαρία. Γεωγραφικά ο 7^{ος} Συνοριακός Τομέας ορίζεται: Νότια: Μικρόπολη-Πετρούσα-Ξηροπόταμος-Μοναστηράκι-Καλλίφυτος-Νικηφόρος-Πλατανιά-Πέριστα-Μπούκια(Παρανέστι)-Δαφνώνας.

Ανατολικά: Δαφνώνας-Καρυόφυτο-Σύνορα.

Δυτικά: όρος Στραγγάτσι-Δασωτό-Περιθώρι-Κάτω Βροντού-Μικρόπολη.

Βόρεια: τα προπολεμικά ελληνοβουλγαρικά σύνορα⁸³

Ουσιαστικά πρόκειται για τον επίσημο διαχωρισμό των εδαφών, που διαφεντεύουν οι δύο αντιστασιακές οργανώσεις. Αυτό που προκαλεί εντύπωση, είναι ότι αυτός ο διαχωρισμός, επισημοποιεί και δεν αλλάζει το αποτέλεσμα των συγκρούσεων Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου και περιορίζει τις ΕΑΟ σε μια πολύ μικρή εδαφική επικράτεια σε σχέση με αυτή του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Οι πηγές της εθνικιστικής πλευράς σημειώνουν ότι για να λήφθηκε μια τέτοια απόφαση, οι Άγγλοι και ο Λαμπριανίδης ευθυγραμμίστηκαν με τις απόψεις Πορφυρογένη, υψηλόβαθμου στελέχους του ΚΚΕ και του ΕΑΜ, που δρούσε με κάθε τρόπο για την επικράτηση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.⁸⁴ Μπορούμε όμως να κάνουμε και μια διαφορετική υπόθεση. Ο Φωστερίδης σημειώνει ότι μόνο μετά από επανειλημμένα αιτήματα των ΕΑΟ, οι υπουργοί δέχτηκαν να επισκεφτούν και να επιθεωρήσουν τις δυνάμεις τους.⁸⁵ Είτε πράγματι ισχύει η αξίωση των ιθυνόντων των ΕΑΟ, ότι το πρώτο λόγο στο

⁸² Ομώνυμη ελληνική στρατιωτική μονάδα του 'Δ σώματος στρατού που βρισκόταν από το 1940 στην περιοχή των οχυρών της Ανατολικής Μακεδονίας. Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ.304

⁸³ Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π., σ.85· Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, ό.π., σ.680-681· Γεώργιος Αντωνιάδης, *Οι γενναίοι του βορρά...*, τόμος 'Β, ό.π., σ.200-202

⁸⁴ Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ.303· Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, ό.π., σ.682· Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.242

⁸⁵ «Υπό τον κ. Λαμπριανίδην Κυβερνητική Αντιπροσωπεία παρά τας επανηλλειμμένα προσκλήσεις και τας εμμόνους προσπαθείας, δεν επισκέφθη τας εθνικάς μας δυνάμεις... Την 21αν Οκτωβρίου και κατόπιν εμμονής μας εδέχθη ο κ. Λαμπριανίδης μετά των κ.κ. Κωστοπούλου, Στέφανου Πρόκου και Μιλτιάδου Πορφυρογένη να επισκεφθούν το Γενικόν μας Αρχηγείον εις το χωρίον Ταξιάρχαι». Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.242

κυβερνητικό κλιμάκιο έχει ο Πορφυρογένης, είτε ότι αυτή τη χρονική περίοδο οι υπουργοί λαμβάνουν αποφάσεις, επηρεασμένοι από την πληροφόρηση για το σύμφωνο Αντών Τσαούς-Συράκωφ, το οποίο προφανώς θεωρούν επιλήψιμο.

Οι ιθύνοντες των ΕΑΟ άμεσα διαμαρτύρονται στον Λαμπριανίδη και στον Πρόκο για αυτή τη διευθέτηση. Αφού δεν επιτυγχάνουν την αλλαγή της απόφασης, αρνούνται να λάβουν τη στρατιωτική διάταξη που τους ορίζει η διαταγή του στρατιωτικού διοικητή. Υποτυπωδώς μόνο έστειλαν μικρές δυνάμεις στις περιοχές που όριζε το έγγραφο, κράτησαν την έδρα του γενικού αρχηγείου στην Καλλίφυτο Δράμας και διατήρησαν τα συντάγματα τους σε κοντινές αποστάσεις από την πόλη της Δράμας, εποφθαλμιώντας την πόλη. Ακολούθησε ανταλλαγή μηνυμάτων τομέα και στρατιωτικής διοίκησης, όπου η γλώσσα του Πρόκου είναι ιδιαίτερα σκληρή μπροστά στην απειθαρχία του τομέα. Οι διοικητές του τομέα Σφέτσος και Φωστηρίδης εξηγούν ότι δεν λαμβάνουν τη συγκεκριμένη διάταξη, γιατί θα τους φέρει σε μειονεκτική θέση σε περίπτωση επίθεσης του ΕΛΑΣ. Παράλληλα, κάνουν λόγο για εκτέλεση εθνοκοφρώνων πολιτών στην περιοχή των Σερρών από το ΕΑΜ, βίαιη στρατολόγηση και μετακίνηση δυνάμεων του ΕΛΑΣ προς πολεμική προπαρασκευή.⁸⁶

Από την πλευρά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, βλέπουμε ότι ο Κέβον-Μπόιντ έρχεται σε άμεση επαφή με την ηγεσία του ΕΛΑΣ και θέλει να μάθει αν θα υπακούουν στις διαταγές του Άγγλου στρατηγού Σκόμπι, κάτω από τις διαταγές του οποίου βρίσκονταν οι συμμαχικές δυνάμεις στην Ελλάδα. Ως έμπνευση του αρχηγού της ΒΣΑ,⁸⁷ εμφανίζεται και η κοινοποίηση της διαταγής της στρατιωτικής διοίκησης στον ΕΛΑΣ, ότι απαγορεύονταν η περαιτέρω επιστράτευση αντρών, για τους οποίους δεν επρόκειτο

⁸⁶ Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ.305-306. Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, ό.π., σ.682-687. Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.245-251

⁸⁷ Παρά τις συγκρούσεις και το τεταμένο κλίμα στις σχέσεις και τις συνομιλίες του Ερυθριάδη με τους Άγγλους, που έχει προκύψει για το θέμα της ενίσχυσης των ΕΑΟ σε έμφυχο και άψυχο υλικό, βλέπουμε από τις εκθέσεις του ότι ενώ η διάθεση για μετωπική σύγκρουση με τις ΕΑΟ είναι απόλυτη, με τους Άγγλους η στρατηγική επιλογή είναι να συνεχιστεί ο διάλογος. Αν και η ΣΣΑ τίθεται υπό κράτηση από τον ΕΛΑΣ και το βουλγαρικό στρατό μετά την πληροφόρηση του συμφώνου Αντών Τσαούς-Συράκωφ, έπειτα ο Ερυθριάδης προσπαθεί να αποκαταστήσει τις καλές σχέσεις μαζί τους και να αγνοήσει μερικώς τα «ενοχοποιητικά» στοιχεία εναντίον τους. «Υπόθεσις εγγλέζων προσωπικά διαχειρίζομαι σχέσεις καλά...Με εγγλέζους καλές σχέσεις αποκαταστάθηκαν...Τους βάλαμε και αναγνώρισαν την αλήθεια και τηλεγράφησαν στο Στρατηγείο τους πως αποκαταστάθηκαν ομαλές σχέσεις». ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/8-9, Πέτρος προς Κομματική οργάνωση περιοχής Μακεδονίας, 23/9/44 · ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/18, Πέτρος προς Αλέκον Μ.Γ, 14/10/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/19, Πέτρος προς Αλέκον Μ.Γ, 15/10/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44· Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ.287-289

να δοθεί μισθός και υλικό. Στην αντίπερα όχθη πέρα από τις κατηγορίες του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ για ενίσχυση του τομέα με άντρες και πολεμικό υλικό που δίνεται από τους Άγγλους,⁸⁸ υπάρχει η ίδια η παραδοχή του Παπαθανασίου, πως ο τομέας ενισχύεται αυτήν την περίοδο με Πομάκους, που υπηρέτησαν στον βουλγαρικό στρατό και υπερβαίνουν τους τριακόσιους. Επίσης, γίνεται λόγος για τρομοκρατία των κατοίκων των περιοχών που ανήκαν στον 7^ο Συνοριακό Τομέα και πολεμικές προκλήσεις και αψιμαχίες του τομέα, εναντίον δυνάμεων του ΕΛΑΣ στην περιοχή της Δράμας. Η διάταξη των δυνάμεων των ΕΑΟ τόσο κοντά στη Δράμα και οι πολεμικές προκλήσεις, κάνουν τον ΕΛΑΣ να λάβει αμυντικά μέτρα. Με τη σειρά του και ο ΕΛΑΣ δέχεται υποδείξεις και παρατηρήσεις από τη στρατιωτική διοίκηση, στις οποίες αντιδρά ο στρατιωτικός διοικητής της 6^{ης} μεραρχίας Νίκος Σιγανός.⁸⁹

Έχουν γίνει και γίνονται συσκέψεις με αντιπροσώπους των αντιστασιακών οργανώσεων, της στρατιωτικής διοίκησης και της συμμαχικής αποστολής, που επιχειρούν να τιθασέψουν την κατάσταση. Στις 28 Νοεμβρίου φτάνει στη Δράμα αεροπορικά ο επιτελάρχης του στρατηγού Σκόμπι ταξίαρχος Σπρίνχολ, για να επιτηρήσει τα τεκταινόμενα στην περιοχή.⁹⁰

4.7 Δεκεμβριανά

Την ίδια ημερομηνία, ο Ερυθριάδης λαμβάνει την πληροφορία από την Ομάδα Μεραρχιών Μακεδονίας(ΟΜΜ) ότι στην περιοχή θα φτάσει στις 3 ή 4 του Δεκέμβρη, ταξιαρχία της 4^{ης} Ινδικής Μεραρχίας με δύναμη 1200 άντρες και 7 τεθωρακισμένα, ερχόμενη από τη Θεσσαλονίκη. Αν αθροίσει κάποιος τη δύναμη των Άγγλων και αυτή του 7^{ου} Συνοριακού Τομέα, θα δει ότι ο συσχετισμός δυνάμεων, θα ωφελούσε πλέον ξεκάθαρα την πλευρά των εθνικιστών. Σε αυτή τη διαπίστωση κατέληξαν και τα ηγετικά στελέχη του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και με βάση το πολεμικό κλίμα που ήδη επικρατούσε, ο Ερυθριάδης στις 28 του Νοέμβρη παίρνει την έγκριση της ΟΜΜ, να επιτεθεί στα εθνικιστικά τμήματα. Πάντως, σε συνομιλία του Κωνσταντάρα και του

⁸⁸ Αναφέρεται ότι οι ΕΑΟ έχουν ενισχυθεί και με Βούλγαρους «φασίστες», που βρήκαν καταφύγιο σε αυτές. Κατά τις μάχες του Δεκεμβρίου ο Κωνσταντάρας σημειώνει ότι αρκετοί από αυτούς πιάστηκαν αιχμάλωτοι. Στέργιος Βαλιούλης, *Πολίτης 'β κατηγορίας...*, ό.π., σ.466· Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π., σ.87· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ.308

⁸⁹ Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π., σ.87· Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, ό.π., σ.306· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ.282, σ.293-294, σ.300, σ.304· Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, ό.π., σ.692· Γιάννης Χατζηκαλογιάννης, *Ιστορικές μνήμες...*, ό.π., σ.32

⁹⁰ Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π., σ.85 και σ.87· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, ό.π., σ.298

Ερυθριάδη, ο γραμματέας του Μακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ, δεν πίστευε στην ανάμιξη των Εγγλέζων στην επικείμενη σύγκρουση των δύο αντιστασιακών ομάδων.⁹¹

Από την επόμενη μέρα καταρτίζεται το σχέδιο των επιχειρήσεων. Το πρώτο μέλημα της διοίκησης είναι να εκδιωχθούν οι δυνάμεις του Τομέα από τις φύσει οχυρές θέσεις τους και ύστερα να ξεκινήσει η κύκλωση και η καταδίωξη των υποχωρούντων δυνάμεων του. Οι δυνάμεις της 6^{ης} μεραρχίας επιτίθενται την 1^η Δεκεμβρίου και πράγματι μέχρι την 4^η Δεκεμβρίου, επιτυγχάνουν τον πρώτο στόχο τους. Η δεύτερη φάση διαρκεί από τις 4 μέχρι 7 του Δεκέμβρη και η τρίτη από τις 8 μέχρι της 17 του ίδιου μήνα. Ουσιαστικά, επιτυγχάνεται η διάλυση των δυνάμεων του Τομέα με παράδοση 2700 αντρών μαζί με τον οπλισμό τους. Παραδίδεται και ο διοικητής πλέον του 7^{ου} Συνοριακού Τομέα, ταγματάρχης Παπαθανασίου μαζί με άλλους 17 αξιωματικούς και πολλούς καπεταναίους των ΕΑΟ.⁹² Μικρά τμήματα του Τομέα θα επιβιώσουν και θα παραμείνουν στα βουνά και στα δάση της περιοχής, μέχρι την άφιξη των επίσημων κρατικών αρχών, τον Μάρτιο του 1945.⁹³

Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων ο ΕΛΑΣ παρέταξε κάπου 5000 άντρες, μεταξύ αυτών και ένα εμπειροπόλεμο τάγμα που στάλθηκε από την ΟΜΜ προς ενίσχυση της 6^{ης} μεραρχίας. Ο Τομέας είχε στο δυναμικό του από 4.000 μέχρι 5.000 άντρες περίπου. Συμπερασματικά τα δύο αντιμαχόμενα μέρη, παρέταξαν κατά προσέγγιση ισόποση δύναμη.⁹⁴

⁹¹ Μάρκος Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα...*, τόμος Β ό.π., σ.205· Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π., σ.89· Κώστας Κωνσταντάρης, *Αγώνες και διαγωμοί...*, ό.π., σ.305

⁹² Στην έκθεση του καπετάνιου των ΕΑΟ Γιώργου Κουφοστάμου που απόκειται στα Γ.Α.Κ Καβάλας, περιγράφεται εκτενώς η παράδοση του καπετάνιου και των αντρών του στις δυνάμεις του ΕΛΑΣ. Του προτείνεται να προσχωρήσει στον ΕΛΑΣ, αρνείται και μετά τον αφοπλισμό του, αφήνεται ελεύθερος. Γενικά Αρχεία του Κράτους- Αρχεία Νομού Καβάλας, ΑΒΕ:149, ΑΒΕ: ΣΥΛΛ. 56-01, ΣΑΕ:1, *Απομνημονεύματα οπλαρχηγού Γεωργίου Κουφοστάμου (1941-1949)*. Ο Παναγιώτης Αμπεριάδης στα απομνημονεύματά του γράφει, πως οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ φέρθηκαν με επιείκεια στους παραδοθέντες εθνικιστές. «Τους άφηναν αμέσως ελεύθερους, με μόνη υπόσχεση πως θα καταγίνονται πια με ειρηνικά έργα και πως δεν θα στρέψουν πλέον τα όπλα εναντίον τους». Παναγιώτης Αμπεριάδης, *Μια προσφυγική οικογένεια στα ορεινά της Καβάλας 1920-1950*, Καβάλα, Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας, 2003, σ.271

⁹³ Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς...*, ό.π., σ.89-91· Κώστας Κωνσταντάρης, *Αγώνες και διαγωμοί...*, ό.π., σ.306-308· Βασίλης Χατζηθεοδωρίδης, *Η Κατοχή στην Αν. Μακεδονία...*, ό.π., σ.277 και σ.284-285· Χατζηκαλογιάννης, *Ιστορικές μνήμες...*, ό.π., σ.32

⁹⁴ Στα δεδομένα που δίνουν οι συγγραφείς της βιβλιογραφίας σε αυτό το σημείο υπάρχουν μικρές διαφοροποιήσεις. Ο Γεωργιάδης και ο Χατζηκαλογιάννης κάνουν λόγο για 4000 άντρες. Ο Κωνσταντάρης 4.200, ο Καραϊσαρλής περίπου 5.000. Νίκος Γεωργιάδης, ό.π., σ.89-90· Δημήτριος Καραϊσαρλής, ό.π., σ.313· Κώστας Κωνσταντάρης, ό.π., σ.307· Χατζηκαλογιάννης, ό.π., σ.32

Οι δυνάμεις του Τομέα με βάση τα γραπτά του Παπαθανασίου, βρίσκονταν σε επιφυλακή για το ενδεχόμενο μιας επίθεσης του ΕΛΑΣ. Εξαιτίας της αδράνειας ενός τμήματος, αιφνιδιάζονται την πρώτη μέρα των επιχειρήσεων. Η διοίκηση του Τομέα περιμένει ξεκάθαρα την επέμβαση των Άγγλων υπέρ της, την οποία τους είχε υποσχεθεί ο συνταγματάρχης Κέβον-Μπόντ. Όταν αυτή δεν εκδηλώνεται, εκφράζεται η πικρία για την εγκατάλειψη από τους συμμάχους Άγγλους. Η ίδια πικρία υπάρχει και για την στρατιωτική διοίκηση, τη ΣΣΑ και τα κυβερνητικά στελέχη, που με την «έκρηξη» των συγκρούσεων φεύγουν άμεσα για την Καβάλα και από εκεί μεταφέρονται στην Αθήνα. Η αποπομπή του Φωστερίδη και του Σφέτσιου στην Αθήνα, προβάλλεται ως ένα τέχνασμα του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, που πέτυχε να αποδυναμώσει τον 7^ο Συνοριακό Τομέα, μιας και του στέρησε τα ανώτατα στελέχη της διοίκησης του. Αντικαταστάτης στην θέση του Σφέτσιου είναι ο Παπαθανασίου, επιτελάρχης μέχρι εκείνη την στιγμή του Τομέα και του Φωστερίδη, ο Θεόδωρος Τσακίριδης.⁹⁵

Οι πληροφορίες που είχε η ΟΜΜ επιβεβαιώνονται, καθώς στις 4 Δεκεμβρίου καταφτάνει στην περιοχή των επιχειρήσεων η αγγλική φάλαγγα με την προαναφερθείσα δύναμη. Τέσσερα αγγλικά αεροσκάφη επιθεωρούν τα πεδία της μάχης, χωρίς να χρησιμοποιήσουν τα πολυβόλα τους και χωρίς αυτά να βληθούν από τα όπλα του ΕΛΑΣ. Ο συνταγματάρχης Κέβον-Μπόντ αναζητά τον σταθμό διοίκησης της μεραρχίας, για να συνδιαλεχθεί με τους ιθύνοντες της και να τους ζητήσει να σταματήσουν τις επιχειρήσεις. Η τοποθεσία του σταθμού διοίκησης παρέμεινε απόρρητη, για να αποφευχθούν πρωτοβουλίες, όπως αυτή που πήρε ο Άγγλος συνταγματάρχης.⁹⁶ Δεν μπορούμε να μιλάμε για βεβαιότητες, αλλά είναι πολύ πιθανό σύμφωνα με τα γραφόμενα των πρωταγωνιστών και από τις δύο πλευρές ότι, αν η αγγλική δύναμη είχε φτάσει σε χρονική στιγμή, όπου η κατάσταση των δυνάμεων του Συνοριακού Τομέα δεν είχε καταστεί αβοήθητη, θα μπορούσε να επέμβει με πάρα πολύ καλές πιθανότητες επιτυχίας.

4.8 Η άτυπη Δεκεμβριανή σύγκρουση με τους Άγγλους

Μετά την ολοκλήρωση των νικηφόρων επιχειρήσεων του ΕΛΑΣ εναντίον του 7^{ου} Συνοριακού Τομέα, οι στρατιωτικές δυνάμεις των Άγγλων συγκεντρώνονται στη

⁹⁵ Δημήτριος Καραϊσαρλής, *ό.π.*, σ.310· Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά...*, *ό.π.*, σ.694, σ.696, σ.698, σ.705, σ.708, σ.711· Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίσταση...*, *ό.π.*, σ.252

⁹⁶ Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.91· Κώστας Κωνσταντάρας, *ό.π.*, σ.307· Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *ό.π.*, σ.698

Καβάλα. Πριν την άφιξη των δεκεμβριανών ενισχύσεων, υπήρχε ήδη στρατιωτική παρουσία των Άγγλων στη Δράμα και την Καβάλα. Εν τω μεταξύ στην Αθήνα έχουν ξεσπάσει τα Δεκεμβριανά και με αφορμή τη σύγκρουση του ΕΛΑΣ και των Άγγλων στην πόλη,⁹⁷ η διοίκηση του τοπικού ΕΑΜ-ΕΛΑΣ συσκέπτεται, για το πως θα χειριστεί την υπόθεση στη δική της εδαφική επικράτεια. Ο καπετάνιος της 6^{ης} μεραρχίας Χρήστος Μόσχος εμφανίζεται να θέλει να χτυπήσει τους Άγγλους, ενώ ο στρατιωτικός διοικητής Σιγανός και ο επιτελάρχης Κωνσταντάρας προτείνουν να ζητηθεί η άποψη της διοίκησης της ΟΜΜ. Η απάντηση που λαμβάνουν από τον Ευριπίδη Μπακιρτζή και τον Μάρκο Βαφειάδη, είναι να μην έρθουν σε ένοπλη ρήξη με τους Άγγλους.

Τότε, καταφεύγουν σε ένα παραπλανητικό σχέδιο, για να διώξουν τους Άγγλους από την περιοχή. Στη συνοικία της Παναγίας που εποπτεύει το λιμάνι της Καβάλας, στήνονται πολυβόλα που έχουν στο στόχαστρο τους τα αγγλικά πολεμικά πλοία, τα οποία ναυλοχούν στο λιμάνι. Στην παραλία της Καλαμίτσας οδηγείται μεγάλο πλήθος ελασιτών, εφεδροελασιτών και πολιτοφυλάκων, που προβαίνουν σε ασκήσεις αντιαρματικών όπλων και εκρηκτικών υλών. Πέρα από απειλές στελεχών του ΕΛΑΣ προς τους Άγγλους, τη «χαριστική βολή» δίνει, η επιδεικτική επιθεώρηση που κάνουν οι ηγέτες του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ σε όλα τα κτίρια στρατωνισμού των αγγλικών δυνάμεων. Την επόμενη κιόλας μέρα, επιβιβάζονται σε πλοία τους και αποχωρούν από την περιοχή. Μπορεί ο ΕΛΑΣ να απαλλάσσεται από την παρουσία των χερσαίων αγγλικών στρατιωτικών μονάδων, όμως δεν μπορεί να διώξει από τα ανοιχτά του λιμανιού τον αγγλικό στόλο, που κρατά την πόλη σε ναυτικό αποκλεισμό μέχρι τη Συμφωνία της Βάρκιζας και με συνέπειες που θα περιγράψουμε σε επόμενο κεφάλαιο.⁹⁸

Ο ΕΛΑΣ στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, κατάφερε να πράξει ότι δεν επιτεύχθηκε στην μάχη της Αθήνας, στα Δεκεμβριανά. Ο ΕΛΑΣ επιδίωξε και αντιμετώπισε τους αντιπάλους του ξεχωριστά, πριν ενώσουν τις δυνάμεις τους και η

⁹⁷ Για τα Δεκεμβριανά στην Αθήνα βλ. ενδ. Μενέλαος Χαραλαμπίδης, *Δεκεμβριανά 1944. Η μάχη της Αθήνας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2020

⁹⁸ Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.89 υποσημείωση 99· Νίκος Καραγιαννακίδης, «Όψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας (1922-1987), όπως προκύπτουν από προφορικές μαρτυρίες κατοίκων», στο *Η παλιά πόλη της Καβάλας (7^{ος} π.Χ- 20^{ος} αι.)*. Ο χώρος, οι άνθρωποι, τα τεκμήρια της ιστορίας, τόμος Β, Καβάλα, Εξωραϊστικός Πολιτιστικός Σύλλογος Παναγίας «Το Κάστρο», 2005, σ.183-184· Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, «Καβάλα Δεκέμβρης 1944. «Γαλήνη», εμφύλια σύγκρουση και αγώνας για επιβίωση μέσα από μνήμες, μαρτυρίες και σιωπές», στο Θανάσης Σφήκας-Λουκιανός Χασιώτης- Ιάκωβος Μιχαηλίδης (επιμέλεια), *Δρόμοι του Δεκεμβρίου. Από τον Λίβανο στην Αθήνα, 1944*, Αθήνα, Επίκεντρο, 2016, σ.276· Κώστας Κωνσταντάρας, *ό.π.*, σ.309-310· Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, *ό.π.*, σ.174

πλάστιγγα γύρει προς το μέρος τους. Αυτό εξασφάλισε τη νικηφόρα εξέλιξη των επιχειρήσεων που έλαβαν χώρα.

5) Οι επαφές των καθοδηγητικών στελεχών του ΕΑΜ και ΚΚΕ με τους Βούλγαρους και τους Σοβιετικούς.

Άμεσα, μετά την άνοδο στην εξουσία του Πατριωτικού Μετώπου, βλέπουμε ότι τα ηγετικά στελέχη του ΕΑΜ και ΚΚΕ, επιδιώκουν και επιτυγχάνουν να έρθουν σε συνεννόηση με εκπροσώπους της κυβέρνησης του Πατριωτικού Μετώπου, με στελέχη του ΒΕΚ, όπως και υψηλόβαθμους σοβιετικούς αξιωματικούς που παραμένουν σε βουλγαρικό έδαφος, μετά την απελευθέρωση της χώρας από τον Κόκκινο Στρατό.

Στις 12 Σεπτεμβρίου του 1944, ο Νίκος Κανακαρίδης(Λάμπρος) ηγέτης του ΕΑΜ στον Έβρο, ταξιδεύει στη Σόφια μαζί με τον Κόινοφ, που έχει πρωτοστατήσει στην εξέγερση του Σεπτεμβρίου στην Αλεξανδρούπολη.⁹⁹ Εκεί, συναντούν τον πολιτικό γραμματέα της ΚΕ του ΒΕΚ Τράιτσο Κόστοφ, την πρόεδρο της Εθνικής Επιτροπής του Πατριωτικού Μετώπου Τσόλα Ντραγόιτσεβα και τον υπουργό Ντόμπρι Τερπέσεφ. Ο Τράιτσο Κόστοφ εμφανίζεται θετικός, στο να ενισχυθεί ο ΕΛΑΣ με όπλα, πυρομαχικά και τρόφιμα.¹⁰⁰

Ακολουθούν οι συζητήσεις που έχει ο Γιώργος Ερυθριάδης με την αντιπροσωπεία της κυβέρνησης του Πατριωτικού Μετώπου, η οποία περιοδεύει στις πόλεις της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Τα θέματα που τίχθηκαν και προέκυψε συμφωνία πάνω σε αυτά, ήταν η παράδοση της πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης στον ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Η παράδοση των Βουλγάρων εγκληματιών πολέμου και η κατάσχεση της περιούσιας τους, που δημιουργήθηκε σε βάρους του ελληνικού λαού. Ο βουλγαρικός στρατός θα παραμείνει ως στρατός φιλοξενούμενος, μετά από απαίτηση του σοβιετικού επιτελείου, για να συμμετέχει σε επιχειρήσεις εναντίον των Γερμανών. Ο βουλγαρικός στρατός να

⁹⁹ Πρόκειται για το σημαντικότερο επεισόδιο σύγκρουσης, στο εσωτερικό του βουλγαρικού στρατού. Οι Βούλγαροι στρατιώτες και ναύτες της Αλεξανδρούπολης, στρέφουν τα όπλα τους ενάντια στη διοίκηση τους, που αρνείται να συμβιβαστεί με τα νέα δεδομένα, που έχουν παρουσιαστεί στη διακυβέρνηση της χώρας τους. Τάσος Χατζηαναστασίου, «Η Εθνική Αντίσταση κατά της Βουλγαρικής Κατοχής»..., ό.π., σ.229

¹⁰⁰ Ιορντάν Μπάεφ. *Μια ματιά απ' έξω. Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα...*, ό.π., σ.47

προμηθεύσει με όπλα και πυρομαχικά τον ΕΛΑΣ. Τέλος, το Πατριωτικό Μέτωπο, πρέπει να αναγνωρίσει την ελληνικότητα της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.¹⁰¹

Από την πλευρά των βουλγαρικών πηγών, δίνονται και λεπτομέρειες επί της συμφωνίας, που δεν περιέχονται στην έκθεση του Ερυθριάδη. Λέγεται ότι συμφωνήθηκε να παραμείνουν βουλγαρικές υπηρεσίες, όπως ταχυδρομεία, σιδηρόδρομοι, με τον όρο της συμμετοχής εκπροσώπων του ΕΑΜ σε αυτές. Η παραμονή του βουλγαρικού στρατού, θα εξασφαλίσει την ασφάλεια της περιοχής και των πολιτών και θα βοηθήσει στην εγκαθίδρυση της εξουσίας του ΕΑΜ. Τέλος, επί της παρουσίας του βουλγαρικού πληθυσμού στην περιοχή, συμφωνείται η διασφάλιση της ακεραιότητας του από τον βουλγαρικό στρατό και το ΕΑΜ. Οι όροι που καταγράφονται από τις βουλγαρικές πηγές, προδίδουν την επιθυμία του Πατριωτικού Μετώπου, να διατηρήσει ισχυρά ερείσματα, σε περιοχές που διαχρονικά υπήρχαν στους σχεδιασμούς εδαφικής επέκτασης της βουλγαρικής εξουσίας.¹⁰² Πάντως, δεν φαίνεται να υπάρχει τρόπος για εμάς σήμερα, να είμαστε βέβαιοι για το ακριβές περιεχόμενο της συμφωνίας μεταξύ των δύο πλευρών.

Στο δεύτερο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου ο Ερυθριάδης ταξιδεύει στη Σόφια. Ένας από τους σημαντικότερους λόγους για το ταξίδι του, ήταν το θέμα της ελληνικότητας της Μακεδονίας και της Θράκης. Συγκεκριμένα αναφέρει: «Ακόμα πρέπει να σας τονίσω πως η θέση του ΒΚΚ δεν ήταν πλέρια ξεκαθαρισμένη για το εθνικό ζήτημα στις εδώ περιοχές. Αυτοί μαζί με τους Σέρβους μελετούσαν το ζήτημα της αυτονομίας της Μακεδονίας όλης. Εμείς τους τονίσαμε τη θέση του ΚΚΕ για το εθνικό ζήτημα και έμειναν σύμφωνοι καθ' όλα». Συνεχίζει με την περιγραφή μιας συνάντησης Βούλγαρων και Σέρβων παρτιζάνων στο χωριό Σέρβια. Σε αυτήν έχουν προσκληθεί και εκπρόσωποι του ΕΑΜ και ΚΚΕ. Ο Ερυθριάδης αρνείται να συμμετέχει ή να στείλει κάποιον. Πάντως, η ΠΕ Σερρών στέλνει κάποιον εκπρόσωπο, για να παραβρεθεί στη συνάντηση.

Ο Τέμπο είχε φύγει και ένας Σέρβος ρώτησε ποια είναι η θέση του ΚΚΕ για τη δημιουργία αυτόνομης Μακεδονίας. Όταν άκουσε τη θέση του ΚΚΕ άρχισε να λέει: «οπορτουνισμός, οπορτουνισμός». Από δω σ. φαίνεται πως οι συν. Σέρβοι και Βούλγαροι

¹⁰¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/8-9, Πέτρος προς Κομματική Οργάνωση περιοχής Μακεδονία, 23/9/44· Τάσος Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ.228

¹⁰² Τάσος Χατζηναστασίου, ό.π., σ.228-229

ακόμα έχουν μεσάνυχτα για την κατάσταση στην Ελληνική Μακεδονία και τη θέση του ΚΚΕ. Εμείς βέβαια σύντροφε σ' ένα τέτοιο λάθος καμιά φορά δεν πρόκειται να πέσουμε.¹⁰³

Μέσα από άλλες παρατηρήσεις του Ερυθριάδη στις εκθέσεις του, ανακύπτουν και άλλα προβλήματα που προέκυψαν από τη συμβίωση με τους Βούλγαρους παρτιζάνους.

Πολλές οργανώσεις και μεμονωμένα στελέχη μας πέσαν σε σοβαρές παρεκκλίσεις σοβαρού χαρακτήρα. Τα μεγαλύτερα δε σφάλματα κυρίως έγιναν στις Σέρρες. Συγκρότηση κοινής επαναστατικής επιτροπής με Βούλγαρους παρτιζάνους, συνθήματα αριστερά... Περίπτωση συνθημάτων για συναδέλφωση όπλων και παμβαλκανικής ομοσπονδίας, όνειρα Ρήγα Βελεστινλή. Αέρα κόκκινο πολύ. Αυτές τις παρεκκλίσεις σ. γρήγορα τις είδαμε και τις χτυπήσαμε, που η συνέχιση τους θα μπορούσε να έχει άσχημες συνέπειες.¹⁰⁴

Ο Λευτέρης Ματσούκας(Μπαρμπα-Αλέξης) είναι το στέλεχος από την περιοχή των Σερρών που κατηγορεί για αυτές τις παρεκκλίσεις ο Ερυθριάδης. Ο Ματσούκας για αυτά τα ατοπήματα αντικαταστάθηκε.¹⁰⁵

5.1 Επαφές Ερυθριάδη με Σοβιετικούς αξιωματικούς. Παρουσία τμημάτων του σοβιετικού στρατεύματος στο ελληνικό έδαφος

Ο δεύτερος σημαντικός λόγος για το ταξίδι του Ερυθριάδη στη Σόφια, είναι η επαφή με σοβιετικούς αξιωματικούς. Τον συνοδεύει ο Λευτέρης Ματσούκας και δύο εκπρόσωποι των Βούλγαρων παρτιζάνων, Νικολάι Ράτσεφ και Ιβάν Ράντεφ. Εκεί συνομιλούν με τον σοβιετικό στρατηγό Ι.Σ. Ανόσιν. Με βάση την αναφορά που δίνει ο στρατηγός στον αρχηγό της Κεντρικής Πολιτικής Διοίκησης του σοβιετικού στρατού Αλεξάντερ Τσερμπάκοφ, η αντιπροσωπεία ζητάει από τον στρατηγό να εισέλθουν τα σοβιετικά στρατεύματα στο ελληνικό έδαφος, τα οποία «ο ελληνικός πληθυσμός περιμένει με ανυπομονησία». Αν αυτό δεν καταστεί δυνατό, τότε παρακαλούν να δοθεί οπλισμός στον ΕΛΑΣ και στον πληθυσμό, για να χτυπηθούν οι Γερμανοί κατά την

¹⁰³ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44· Τάσος Χατζηαναστασίου, *ό.π.*, σ.230

¹⁰⁴ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44

¹⁰⁵ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44· Ξανθίππη Κοτζαγεώργη, «Οι Βούλγαροι και η τελική αποχώρηση των δυνάμεων κατοχής...», *ό.π.*, σ.278· Τάσος Χατζηαναστασίου, *ό.π.*, σ.229

οπισθοχώρηση τους από την χώρα. Ενδιαφέρον είναι και το στοιχείο ότι επισημαίνεται στον στρατηγό, πως οι Άγγλοι έχουν ενισχύσει με 36 αξιωματικούς -τους αμειβόμενους από αυτούς- αντάρτες.¹⁰⁶

Ο ίδιος ο Ερυθριάδης στις εκθέσεις του, αλλά και ο Κωνσταντάρας και ο Στέργιος Βαλιούλης, υπασπιστής του 26^{ου} συντάγματος του ΕΛΑΣ, μας ενημερώνουν για την άφιξη τμημάτων του Κόκκινου Στρατού στο ελληνικό έδαφος και δη, στην ευρύτερη περιοχή της Καβάλας. «Ρωσικές δυνάμεις περί τους 250 έφθασαν Κομοτηνή, Ξάνθη, Δράμα. Περιμένοντας νέες δυνάμεις...στις 16-17 Σεπτέμβρη έφθασαν στη Καβάλα στρατιώτες Ρώσοι, αδειούχοι με φύλλα πορείας για την Αλεξανδρούπολη και στις 19 του μηνός θα βρίσκονται εκεί τα τμήματα τους. Τι μεσολάβησε και δεν κατέβηκαν γίνεται κατανοητό».¹⁰⁷

Το περιστατικό με τους Ρώσους αδειούχους το αναφέρει και ο Βαλιούλης και ο Κωνσταντάρας. Αλλά ο Βαλιούλης μας πληροφορεί και για ακόμα δύο περιπτώσεις, εμφάνισης σοβιετικών στρατιωτικών τμημάτων στην Καβάλα. Ένα μικρό στρατιωτικό τμήμα φτάνει στην κεντρική πλατεία της Καβάλας, κατά τη διάρκεια αναγνωριστικής αποστολής του στο ελληνικό έδαφος. Ο κόσμος συγκεντρώνεται και εκδηλώνει τη χαρά του, γύρω από τις σοβαρές ξανθές στρατιωτίνες του Κόκκινου Στρατού.¹⁰⁸

Το δεύτερο περιστατικό αφορά την αναγνωριστική πτήση σοβιετικού αεροσκάφους, πάνω από την πόλη της Καβάλας. Το αεροπλάνο προσγειώθηκε στο αεροδρόμιο του Αμυδαλεώνα Καβάλας. Προσωπικό της μεραρχίας μαζί με διερμηνέα έσπευσε να τους παραλάβει και να τους μεταφέρει στην πόλη. Η άφιξη τους στην Καβάλα καθυστέρησε κατά πολύ, αφού τον δρόμο του αυτοκινήτου έκλεινε ένα μεγάλο πλήθος κόσμου, που έρριχνε με λουλούδια τους νεοαφιχθέντες αξιωματικούς. Αφού έφθασαν στην πόλη, τους παρέλαβαν τα ανώτερα στελέχη του Κόμματος και των

¹⁰⁶ Ιορντάν Μπάεφ, *ό.π.*, σ.51-52. Και ο Μήτσος Παρτσαλίδης στο φύλλο της 15^{ης} Απριλίου του 1979 της Αυγής αναφέρει ότι αντιπροσωπεία της Κομματικής Οργάνωσης της περιοχής Μακεδονίας-Θράκης του ΚΚΕ, πήγε στη Σόφια και ζήτησε από το στρατάρχη Τολμπούχιν, να μπουν τα σοβιετικά στρατεύματα στην Ελλάδα. Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες...*, *ό.π.*, σ.295. Στο βιβλίο του αναφέρει: «Γιουγκοσλάβοι και Σοβιετικοί δεν μας στέλνουν ούτε ένα φυσίγγι. Ούτε λέξη, ούτε για το ΕΑΜ οι σταθμοί τους. Το ευρύτερο συμφέρον επικρατεί... Οι Άγγλοι σκληρά μας πιέζουν, μηχανορραφούν, ενισχύουν την αντίδραση σε κάθε κρίσιμη στιγμή...Η αντίδραση προωθεί διαρκώς δυνάμεις της με την ανοιχτή ενίσχυση και προστασία Γερμανών». Μήτσος Παρτσαλίδης, *Διπλή αποκατάσταση της Εθνικής Αντίστασης*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1978, σ.241

¹⁰⁷ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/15, Πέτρος προς Αλέκον-Μάρκον Μ.Γ. αρ.3

¹⁰⁸ Στέργιος Βαλιούλης, «Πως δεν κατέβηκε ο κόκκινος στρατός...», στο περιοδικό *Αντί*, τεύχος 113 2 Δεκέμβρη 1978, σ.49-50

οργανώσεων και μετά από λίγο ο ένας μίλησε από το μπαλκόνι του Εμπορικού Επιμελητηρίου, στον κόσμο που είχε κατακλύσει την κεντρική πλατεία της πόλης.¹⁰⁹

Η τελευταία περίπτωση για την οποία έχουμε πληροφορίες, είναι όχι το γεγονός άφιξης σοβιετικών στρατευμάτων, αλλά το κύμα χαράς που σάρωσε την πόλη, από τη λανθασμένη πληροφορία που έφτασε στις αρχές Αυτοδιοίκησης του ΕΑΜ της Καβάλας, ότι σοβιετικά στρατεύματα κατευθύνονται προς την πόλη. Ο δρόμος της Ομόνοιας έκλεισε και γέμισε μεγάλο μέρος της πλατείας Ελευθερίας. Η εφημερίδα Νίκη κλείνει το άρθρο της, με την ελπίδα πως ο λαός της Καβάλας θα έχει σύντομα την ευκαιρία, να εκδηλώσει τα συναισθήματα του στον Κόκκινο Στρατό. Τελικά κάτι τέτοιο δε συνέβη ποτέ.¹¹⁰

5.2 Η μοναξιά του Ερυθριάδη

Ένα γεγονός που προκαλεί εντύπωση, είναι η μοναξιά του Ερυθριάδη κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Δηλαδή, ένα περιφερειακό στέλεχος του ΕΑΜ και του ΚΚΕ, καλείται να συζητήσει και να λύσει θέματα, που αφορούν τη σχέση του ΚΚΕ με τα γειτονικά κομμουνιστικά κόμματα και τη συζήτηση τόσων σημαντικών και κρίσιμων θεμάτων, με την ηγεσία του Πατριωτικού Μετώπου και με σοβιετικούς αξιωματούχους.¹¹¹ Ο ίδιος θα εκφράσει την αδυναμία του, μπροστά στα ζητήματα που θα κληθεί να φέρει εις πέρας και θα ζητήσει από την ηγεσία, να σταλεί κατά προτίμηση ένα ανώτερο στέλεχος του πολιτικού γραφείου του ΚΚΕ ή κάποιος του Μακεδονικού Γραφείου. Μάλιστα, κάνει την πρόταση να σταλθεί ο Δημήτρης Παρτσαλίδης και θέλει η επιθυμία του να διαβιβαστεί στον Γιώργο Σιάντο, γενικό γραμματέα του ΚΚΕ αυτή την περίοδο.¹¹² Πάνω σε αυτό το θέμα αναφέρει τα εξής.

Χειριζόμαστε λεπτού ζητήματος. Υπόθεση διαφεύγει δικαιοδοσίας δικιάς μας. Θέσεις δικές μας διακηρύξαμε ελληνικότητα περιοχών... Ενώ σύντροφε γίνονταν όλες αυτές οι ενέργειες για να σας ενημερώσουμε σ' όλα τα ζητήματα εσείς μας γράφετε πως απορείτε για τη σιωπή μας και πως το χειρισμό τέτοιου λεπτού ζητήματος δεν έπρεπε να τον χειρισθούμε μόνοι. Και ποιος σ. το αρνείται αυτό; Μήπως εμείς σ. δεν αισθανόμαστε τη σοβαρότητα του χειρισμού και τις ευθύνες μας;... Και πάλι σ. Αλέκο το

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σ.49-50

¹¹⁰ Εφημ. Νίκη ΕΑΜ Οργανο Κλιμακίου Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, 9/10/1944

¹¹¹ Ο Ερυθριάδης έχει επωμιστεί και τη συνεννόηση με τους Άγγλους και την ΣΣΑ, με όλες τις δυσκολίες που συναντά, όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια.

¹¹² ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/8-9, Πέτρος προς Κομματική Οργάνωση περιοχής Μακεδονίας, 23/9/44

*επαναλαμβάνω, εγώ δεν αισθάνομαι τις δυνάμεις μου αρκετές για να δώσω λύσεις σε τέτοια πολύπλοκα και σοβαρά προβλήματα.*¹¹³

Απ' ότι γίνεται κατανοητό, υπάρχει πρόβλημα στην επικοινωνία των δύο μερών. Στα μηνύματα του Ερυθριάδη, ελαφρώς διαφοροποιημένη, επίμονα εμφανίζεται η πρόταση, «περιμένω νέα σας και καθοδήγηση», «περιμένουμε οδηγίες, θέσεις σας». Αλλά από την πλευρά της καθοδήγησης επικρατεί σιωπή. «Αποστείλαμε δύο ραδιοτηλεγραφήματα. Απάντηση δεν πήραμε». Επισημαίνει ότι πρέπει να ευθύνεται κάποιο πρόβλημα με τον ασύρματο.¹¹⁴

5.3 Νέες αντιπροσωπείες και εκκλήσεις του ΕΑΜ προς τους Σοβιετικούς και τους Βούλγαρους συντρόφους

Λίγες μέρες μετά το ταξίδι του Ερυθριάδη στη Σόφια, στη βουλγαρική πρωτεύουσα φτάνει νέα αντιπροσωπεία του ΕΑΜ, υπό την αρχηγία του Νίκου Κανακαρίδη. Εν ολίγοις, οι σοβιετικοί αξιωματικοί γίνονται αποδέκτες μιας νέας έκκλησης του ΕΑΜ, να συνεχιστεί η προέλαση του Κόκκινου Στρατού στην Ελλάδα. Ακόμα ζητείται να σταλούν όπλα, τρόφιμα και φάρμακα για τον πληθυσμό της Δυτικής Θράκης. Οι αξιωματικοί της Γ Ουκρανικής Στρατιάς, ακροάζονται τα αιτήματα, αλλά δεν δεσμεύονται για τίποτα.¹¹⁵

Το θέμα της αποχώρησης των βουλγαρικών στρατευμάτων από το ελληνικό έδαφος, που δρομολογείται αποφασιστικά τον Οκτώβριο του 1944, αναγκάζει αντιπροσώπους του ΕΑΜ να επανέλθουν στη Σόφια. Ο Νίκος Κανακαρίδης βρίσκεται εκεί στις 17 Οκτωβρίου, για να συζητήσει τα προβλήματα που ανακύπτουν από την αποχώρηση των βουλγαρικών στρατευμάτων. Αυτή η αποχώρηση αφήνει το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ έκθετο στον κίνδυνο της επίθεσης των Γερμανών που δεν έχει εκλείψει ακόμα, αλλά και στις εχθροπραξίες των καθοδηγούμενων από τους Άγγλους εθνικιστών, που θέλουν να καταστείλουν το κίνημα. Μερίδα μάλιστα εθνικιστών, η οποία έχει παράλληλα σχέσεις με τους Γερμανούς και τους Άγγλους. Το ζήτημα της αποχώρησης των βουλγαρικών στρατευμάτων επιλύεται πολύ μακριά από τη Σόφια, στη συνάντηση

¹¹³ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/15, Πέτρος προς Αλέκον-Μάρκον Μ.Γ. αρ.3· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44

¹¹⁴ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/8-9, Πέτρος προς Κομματική Οργάνωση περιοχής Μακεδονίας, 23/9/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/13, Πέτρος προς Αλέκον ή Μάρκον αρ.2, 7/10/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/15, Πέτρος προς Αλέκον-Μάρκον Μ.Γ. αρ.3· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44

¹¹⁵ Ιορντάν Μπάεφ, *ό.π.*, σ.52

της Μόσχας μεταξύ Στάλιν και Τσόρτσιλ, στις 9 Οκτωβρίου 1944. Κάτω από αυτές τις εξελίξεις και μετά από διαταγή του Στάλιν, οι σοβιετικοί αξιωματικοί αρνούνται να δεχτούν την αντιπροσωπεία του ΕΑΜ.¹¹⁶

Αφού οι Σοβιετικοί αποδεικνύονται ψυχροί αποδέκτες των αιτημάτων του ΕΑΜ, τα ηγετικά στελέχη του απευθύνονται εκ νέου στο αδελφό κομμουνιστικό κόμμα της Βουλγαρίας. Ο Ερυθριάδης και ο Κανακαρίδης στέλνουν τηλεγράφημα στον Τράιτσο Κόστοφ, πολιτικό γραμματέα της ΚΕ του ΒΕΚ. «Η αποχώρηση των στρατευμάτων σας μας δημιουργεί μεγάλο κενό. Η τήρηση της τάξης, η αντιμετώπιση των Γερμανών και των εθνικιστών προϋποθέτει την ύπαρξη όπλων. Ελπίζουμε στη βοήθεια του αδελφού βουλγαρικού κόμματος. Μας ανησυχεί η αδιαφορία σας...Στείλτε μας μεγάλο αριθμό όπλων και πυρομαχικών». Ενώ στο πρόσφατο παρελθόν οι Βούλγαροι σύντροφοι εμφανίστηκαν θετικοί και πράγματι ενίσχυσαν τον ΕΛΑΣ στις συγκρούσεις του με τους εθνικιστές (Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 1944), πλέον δεν φαίνονται πρόθυμοι να ανταποκριθούν στα αιτήματα των Ελλήνων συντρόφων τους. Το Πολιτικό Γραφείο της ΚΕ του ΒΕΚ μετά από συνεδρίαση του στις 20 Οκτωβρίου, κατέληγε στα εξής συμπεράσματα: Δεν υπάρχει διαθέσιμη η ποσότητα των όπλων που ζητάνε οι Έλληνες σύντροφοι. Η Βουλγαρία δεν θέλει να βρεθεί σε διπλωματική ρήξη με την Αγγλία, με αφορμή την ενίσχυση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και να χειροτερεύσει την ήδη δύσκολη κατάσταση, στην οποία βρίσκεται η χώρα.¹¹⁷ Μετά τον πόλεμο πρέπει να ξεκινήσει η περίοδος της ανοικοδόμησης και να επουλωθούν οι πληγές, που άφησαν οι συγκρούσεις. Όμως, ο Ερυθριάδης μας δίνει και ένα στοιχείο που δεν φανερώνουν οι βουλγαρικές πηγές. Χαρακτηριστικά γράφει: «Κόμμα Βουλγαρίας αρνείται παραχώρηση όπλων θεωρεί πολιτική μας εθνικιστική κάνουμε ενέργειες πείσουμε».¹¹⁸ Δηλαδή, υπάρχει και ένας ακόμα λόγος που δεν παραχωρούνται τα όπλα. Είναι σαν να παρακολουθούμε μια εκδικητική στάση των στελεχών του ΒΕΚ προς τους καθοδηγητές του ΕΑΜ και του ΚΚΕ, που αρνήθηκαν να συζητήσουν και να συμφωνήσουν επί του ζητήματος της αυτονομίας της Μακεδονίας, που με βάση τα γραφόμενα του Ερυθριάδη περιέχονταν μέσα στους στόχους των κομμουνιστικών κομμάτων, της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας.

¹¹⁶ Στο ίδιο, σ.57-58

¹¹⁷ Στο ίδιο, σ.58-59

¹¹⁸ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/22, Πέτρος Τάσος προς Αλέκον Μ.Γ αρ.7, 18/10/44

6) Το ζήτημα της αποχώρησης των βουλγαρικών στρατευμάτων από την ελληνική επικράτεια. Η στάση των Βουλγάρων και των Συμμάχων

Ενώ οι δύο αντιστασιακές οργανώσεις στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη, επιδίδονται στη μεταξύ τους σύγκρουση και προσπαθούν να εξασφαλίσουν την βοήθεια των Βουλγάρων, η κυβέρνηση του Πατριωτικού Μετώπου απεργάζεται τρόπους, να διατηρήσει την εξουσία της στα νεοαποκτηθέντα εδάφη.

Ο βασικός λόγος της εισόδου της Βουλγαρίας στον ΄Β Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν η προσάρτηση της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης στην επικράτεια της. Όταν «μαζεύτηκαν μαύρα σύννεφα» και η ήττα των δυνάμεων του Άξονα φαίνονταν πια βέβαιη, η βουλγαρική κυβέρνηση ξεκίνησε μυστικές διαπραγματεύσεις με τους Συμμάχους, τον Αύγουστο του 1944. Αν της παρουσιάζονταν η πρόταση τότε, να αλλάξει στρατόπεδο με αντάλλαγμα να κρατήσει τα νέα της εδάφη, το μόνο σίγουρο ήταν ότι θα δέχονταν.¹¹⁹

Στις 6 Αυγούστου το Συμβούλιο της Βουλγαρικής Αντιβασιλείας αποφάσισε τα βουλγαρικά στρατεύματα να παραμείνουν στα νεοπροσαρτημένα εδάφη, μέχρι να καταστεί οριστική η επιδίκαση τους από τις μεταπολεμικές συμφωνίες. Την απόφαση αυτή επικύρωσε διαταγή της κυβέρνησης Μπαγκριάνοφ στις 17 Αυγούστου. Το Πατριωτικό Μέτωπο δεν παρουσίαζε κάποια διαφοροποίηση επί του θέματος, σε σχέση με τις υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις στη Βουλγαρία. Στο πρόγραμμα του αναφέρονταν ρητά, πως με την προσάρτηση της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης εκπληρώνονταν τα εθνικά δίκαια της χώρας. Σε αυτή την κατεύθυνση ο νέος υπουργός Στρατιωτικών του Πατριωτικού Μετώπου Ντάμιαν Βέλτσεφ, στις 18 Σεπτεμβρίου διέταξε την παραμονή του βουλγαρικού στρατού στην περιοχή.¹²⁰

Το θέμα της αποχώρησης των βουλγαρικών στρατευμάτων, θα λυνόταν μόνο μετά την παρέμβαση των τριών μεγάλων (Αγγλίας, Η.Π.Α και Σοβιετικής Ένωσης). Μετά την είσοδο του Κόκκινου Στρατού στη Βουλγαρία, η χώρα περνά ουσιαστικά στην ζώνη επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης. Οι Βούλγαροι κυβερνώντες ευελπιστούν να λάβουν τη στήριξη της στο θέμα της διεκδίκησης των ελληνικών εδαφών. Όμως, ο

¹¹⁹ Γιώργος Καζαμίας, «Το διεθνές διπλωματικό παρασκήνιο και η αποχώρηση των Βουλγάρων από την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη», *ό.π.*, σ.235, σ.239. Ξανθίπη Κοτζαγεώργη, «Οι Βούλγαροι και η τελική αποχώρηση των δυνάμεων κατοχής...», *ό.π.*, σ.273-275

¹²⁰ Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, «Η απελευθέρωση της Καβάλας από τον ΕΛΑΣ, η λαϊκή διοίκηση και τα Δεκεμβριανά στην περιοχή», *ό.π.*, σ.304. Ξανθίπη Κοτζαγεώργη, *ό.π.*, σ.275, σ.277, σ.279

Μολότοφ υπουργός Εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης, στις 16 Σεπτεμβρίου έχει συμφωνήσει στο να αποχωρήσουν τα βουλγαρικά στρατεύματα από τα Γιουγκοσλαβικά και ελληνικά εδάφη. Παρά τη δήλωση του Μολότοφ, οι Σοβιετικοί δεν προχωρούν σε ενέργειες πίεσης των Βουλγάρων να αποχωρήσουν, προς μεγάλη δυσφορία της αγγλικής και ελληνικής κυβέρνησης.¹²¹

Το πραξικόπημα στη Βουλγαρία, η διεκδίκηση από αυτήν της αναγνώρισης του συνεμπολέμου, αλλά και το αποφασιστικό αίτημα της ελληνικής κυβέρνησης, η αποχώρηση των βουλγαρικών στρατευμάτων από το ελληνικό έδαφος, να θεωρηθεί προαπαιτούμενο για την υπογραφή ανακωχής με τους Συμμάχους, απασχόλησε ενεργά την Αγγλία. Υπήρξε κάποια αρχική διστακτικότητα των Άγγλων επί του θέματος και απέφυγαν να προβούν σε μια δήλωση υποστήριξης των θέσεων της ελληνικής κυβέρνησης, μέχρι τουλάχιστον οι ίδιοι να κατασταλάξουν στην πολιτική που θα ακολουθήσουν επί του θέματος. Αυτή η διστακτικότητα δεν κράτησε πολύ και στις 16 Σεπτεμβρίου, με διάβημα προς τις Η.Π.Α, Σοβιετική Ένωση και ένα τηλεγράφημα προς τις αποικίες, η αγγλική κυβέρνηση καθιστούσε γνωστό ότι για την υπογραφή ανακωχής με τη Βουλγαρία, θεωρούσε ως προαπαιτούμενο την αποχώρηση των βουλγαρικών στρατευμάτων από το ελληνικό έδαφος. Η Αγγλία τελικά ανέλαβε να τιμήσει τις διακηρύξεις, στις οποίες προέβη κατά τη διάρκεια του πολέμου, προς διαφύλαξη της ακεραιότητας του ελληνικού εδάφους. Άλλωστε, έχει αναλάβει το έργο, να υποστηρίξει την αξιοπιστία της κυβέρνησης του Γεωργίου Παπανδρέου και στα εσωτερικά και στα εξωτερικά ζητήματα που θα ανέκυπταν. Είναι η δικιά τους επιμονή, που θα οδηγήσει στην λύση του θέματος υπέρ της ελληνικής πλευράς.¹²²

Στους μήνες πριν από το Σεπτέμβριο του 1944 και ιδιαίτερα κατά την περίοδο διεξαγωγής των διαπραγματεύσεων για την απόσπαση της Βουλγαρίας από τον Άξονα, οι Η.Π.Α εμφανίστηκαν πρόθυμες να συζητήσουν για τα βουλγαρικά εδαφικά κέρδη εναντίον της Ελλάδας. Παρουσιάζονταν ως ένα αποδεκτό τίμημα για την εξασφάλιση της μεταπολεμικής αμερικανικής επιρροής στη χώρα. Ακόμα και όταν οι Άγγλοι κατέστησαν σαφές, πως η αποχώρηση των βουλγαρικών στρατευμάτων από το ελληνικό έδαφος θεωρούνταν υποχρεωτική για την υπογραφή της ανακωχής με τους Συμμάχους, οι Αμερικανοί δήλωσαν, πως δεν τη θεωρούσαν προαπαιτούμενο για την

¹²¹ Γιώργος Καζαμιάς, *ό.π.*, σ.250, σ.258· Ξανθίπη Κοτζαγεώργη, *ό.π.*, σ.276-277

¹²² Γιώργος Καζαμιάς, *ό.π.*, σ.247-249, σ.251, σ.253

έναρξη των διαπραγματεύσεων. Παρά τη διαφορετικότητα των απόψεων, οι Η.Π.Α δεν αναμειγνύονται ενεργά σε μία υπόθεση, που θεωρούν ότι αφορά σε βάθος τα αγγλικά συμφέροντα και περιορίζονται στον ρόλο του συνοδηγού.¹²³

Το κύριο δεδομένο που εκμεταλλεύτηκαν οι Βούλγαροι, ήταν η αδυναμία συμφωνίας των Μεγάλων πάνω στο ζήτημα. Για αυτό και στα βρετανικά διαβήματα που τους έγιναν, αποποιούνταν οποιαδήποτε ευθηνή και εμφανίζονταν πρόθυμοι να αποχωρήσουν, όποτε λάμβαναν την ομόφωνη διαταγή των Συμμάχων. Μέχρι τότε θα παρέμεναν στο ελληνικό έδαφος, υπό τις διαταγές του στρατηγού Τολμπούχιν για επιχειρήσεις εναντίον των Γερμανών. Προβάλλονταν το επιχείρημα πως ο βουλγαρικός στρατός παρέμενε για τη διαφύλαξη της τάξης, σε εδάφη που οι Έλληνες έχουν επιδοθεί ήδη, σε «εμφύλιες συγκρούσεις».¹²⁴

Η απειλητική παρουσία των σοβιετικών στρατευμάτων στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα και η απόσυρση των βουλγαρικών στρατιωτικών δυνάμεων από το ελληνικό έδαφος, διευθετήθηκαν στη συνδιάσκεψη της Μόσχας, μεταξύ Τσόρτσιλ και Στάλιν στις 9 Οκτώβρη 1944. Όταν πλέον ορίστηκαν οι ζώνες επιρροής των δύο κρατών, τότε μόνο ο Στάλιν και ο Μολότοφ έγιναν δεκτικοί στο να ακούσουν τα αιτήματα του Τσόρτσιλ και Ήντεν, για την απόσυρση των βουλγαρικών στρατευμάτων και την αναγκαιότητα κοινού διαβήματος των Συμμάχων, προς συμμόρφωση των Βουλγάρων. Έτσι, στις 11 Οκτωβρίου οι τρεις Σύμμαχοι έστειλαν διάβημα προς τη βουλγαρική κυβέρνηση. Η εκκένωση των κατεχόμενων εδαφών θεωρούνταν προαπαιτούμενο για συνομιλίες προς υπογραφή ανακωχής και η εκκένωση θα έπρεπε να λάβει χώρα εντός δύο εβδομάδων. Την ίδια κιόλας μέρα, η βουλγαρική κυβέρνηση αποδέχτηκε το αίτημα των Συμμάχων, διευκρινίζοντας ότι έχει παραδώσει ήδη την εξουσία στον ελληνικό πληθυσμό και έχει υλοποιηθεί η απόσυρση των πολιτικών και διοικητικών αρχών της. Μέχρι τις 25 Οκτωβρίου, η εγκατάλειψη του ελληνικού εδάφους από τα βουλγαρικά στρατεύματα κατέστη πλήρης.¹²⁵

¹²³ Στο ίδιο, σ.245, σ.249-250

¹²⁴ Γιώργος Καζαμίας, *ό.π.*, σ.254-257· Ξανθίππη Κοτζαγεώργη, *ό.π.*, σ.278-279· Ιορντάν Μπάεφ, *ό.π.*, σ.52-53

¹²⁵ Γιώργος Καζαμίας, *ό.π.*, σ.259-262· Ξανθίππη Κοτζαγεώργη, *ό.π.*, σ.281-283· Ιορντάν Μπάεφ, *ό.π.*, σ.55

7) Η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση στον νομό Καβάλας. Στοιχεία από τον βίο και των υπόλοιπων Αυτοδιοικήσεων της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

7.1 Οι πρωταγωνιστές του θεσμού της Αυτοδιοίκησης στην Καβάλα και η πρώτη ελεύθερη μέρα της πόλης.

Τα θεμέλια της εγκαθίδρυσης του θεσμού της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης στην ευρύτερη περιοχή της Καβάλας, τέθηκαν στην συνεδρίαση των ανώτατων στελεχών του ΕΑΜ στο σπίτι του Κωνσταντίνου Ντόλου στις 12 Σεπτεμβρίου 1944. Τα κυριότερα θέματα διαβούλευσης ήταν: η οργάνωση της μέρας της απελευθέρωσης της πόλης μετά την είσοδο των τμημάτων του ΕΛΑΣ σε αυτήν, η λειτουργία του θεσμού της Αυτοδιοίκησης σύμφωνα με τις διακηρύξεις της ΠΕΕΑ και η εξεύρεση των ατόμων που θα αναλάμβαναν τα ηγετικά πόστα της.¹²⁶

Το αξίωμα του νομάρχη αναλαμβάνει ο δικηγόρος Γιώργος Τσαρουχάς. Δήμαρχος της πόλης ορίζεται ο γιατρός Γιώργος Βασιλικός, προπολεμικό στέλεχος του κόμματος των Φιλελευθέρων. Υπεύθυνος του ΕΑΜ Καβάλας ο καθηγητής Δημήτρης Πετκίδης. Υπεύθυνος της ΕΠΟΝ Καβάλας ο Νίκος Ακριτίδης και του ΚΚΕ Καβάλας ο Ευάγγελος Μέρκαντας. Ο Κωνσταντίνος Ντόλος αναλαμβάνει τη διαχείριση του επισιτισμού της πόλης και ως πρόεδρος του Εργατικού Κέντρου Καβάλας, ορίζεται ο καπνεργάτης Γιώργος Πέγιος. Τον ρόλο του φρούραρχου της πόλης επιφορτίζεται ο Χαρίκος Ιορδάνογλου, έφεδρος αξιωματικός και γνωστός στον λαό της Καβάλας ως μέλος επιφανούς καπνεμπορικής οικογένειας. Ο Γιώργος Ερυθριάδης (Πέτρος), τοποθετείται ως υπεύθυνος των αντιστασιακών δυνάμεων της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.¹²⁷

Ο νομάρχης και ο δήμαρχος πλαισιώνονται από το νομαρχιακό και δημοτικό συμβούλιο αντίστοιχα. Μετά την παραίτηση του δημάρχου Βασιλικού για προσωπικούς λόγους, από τις εκλογές του Οκτωβρίου του 1944 προκύπτει νέο δημοτικό συμβούλιο και νέος δήμαρχος Καβάλας ο Στέφανος Νικολαΐδης. Ο νομάρχης και το νομαρχιακό συμβούλιο φαίνεται πως έμειναν στη θέση τους χωρίς μεταβολές, μέχρι το τέλος της Αυτοδιοίκησης τον Μάρτιο του 1945. Το έργο της δημαρχίας κατά τη διάρκεια της Αυτοδιοίκησης δεν υπήρξε κομβικής σημασίας, λόγω της έλλειψης

¹²⁶ Γιώργος Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος της Καβάλας (1922-1953)*, Αθήνα, ΟΑΕΔ σε συνεργασία με το Δήμο Καβάλας, 1984, σ.140

¹²⁷ Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.134

οικονομικών πόρων. Η δράση της περιορίστηκε σε έργα, που αφορούσαν την καθαριότητα της πόλης. Ο νομάρχης Τσαρουχάς, παρά τις δύσκολες συνθήκες κάτω από τις οποίες ανέλαβε το αξίωμα του, αναδείχθηκε σε ρυθμιστικό παράγοντα της νεοδημιουργηθείσας κατάστασης. Μαρτυρίες κάνουν λόγο για την ενεργητικότητα του και την επιθυμία του να προσφέρει στο έργο της αναδημιουργίας και ανοικοδόμησης. Σε ένα έργο στο οποίο δεν είχε κανένα ενδοιασμό, να συνεργαστεί και με ανθρώπους που δεν προέρχονταν από το χώρο της Αριστεράς, αλλά είχαν κοινούς στόχους με τον ίδιο, η Καβάλα να «σταθεί στα πόδια της» στην μεταπολεμική περίοδο.¹²⁸

Το πρωί της 13^{ης} Σεπτεμβρίου 1944, τμήματα του ΕΛΑΣ υπό τους Κώστα Κωνσταντάρια διοικητή του 26^{ου} συντάγματος του ΕΛΑΣ και Χαρίκο Ιορδάνογλου μπαίνουν στην Καβάλα από τα δύο ακραία σημεία της.¹²⁹ Ο Κωνσταντάρια εισέρχεται στην πόλη από τη συνοικία του Αγίου Αθανασίου και ο Ιορδάνογλου από τον Άγιο Σύλλα. Χαρακτηριστική είναι η αμηχανία του Κωνσταντάρια, μπροστά στο γεγονός της μεταστροφής των Βουλγάρων από εχθρούς σε συμμάχους. Εμφανίζεται επιφυλακτικός, όταν περνάει με το τμήμα του μπροστά από βουλγαρικό φυλάκιο, που βρίσκονταν πάνω από τη συνοικία του Περιγιαλίου (Καρά-Ορμαν), από το οποίο όμως τελικά διέρχονται, χωρίς να συναντήσουν προβλήματα.¹³⁰

Ο λαός της Καβάλας υποδέχεται με μεγάλο ενθουσιασμό τους 280-300 αντάρτες του ΕΛΑΣ. Σκηνές πρωτοφανούς χαράς εκτυλίσσονται στους δρόμους της πόλης, που βιώνει την πρώτη μέρα της λευτεριάς της. Την ίδια κιόλας μέρα κυκλοφορεί η πρώτη εφημερίδα στην απελευθερωμένη Ελλάδα, η Νίκη όργανο του ΕΑΜ, μετά από τιτάνια προσπάθεια των συντελεστών της. Ύστερα από απαίτηση του Τσαρουχά, οι τυπογράφοι της Νίκης εξασφάλισαν μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα (δύο-τρεις μέρες), τα απαιτούμενα μέσα που θα καθιστούσαν δυνατή την κυκλοφορία της εφημερίδας την μέρα της απελευθέρωσης. Η εφημερίδα τυπώθηκε στο τυπογραφείο Γκούτεμπεργκ, το οποίο βρισκόταν στη γωνία των οδών Μ. Αλεξάνδρου-Παύλου Μελά και κατά τη διάρκεια της Κατοχής είχε επιταχθεί από τους Βουλγάρους.¹³¹

¹²⁸ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, «Καβάλα Δεκέμβρης 1944...», *ό.π.*, σ.280-281· Γιώργος Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος...*, *ό.π.*, σ.146, σ.148

¹²⁹ Την προετοιμασία των τμημάτων του 26^{ου} συντάγματος του ΕΛΑΣ πριν την είσοδο τους στην πόλη της Καβάλας, βλέπουμε στο άρθρο του Βαγγέλη Παπούλια, «Η απελευθέρωση της Καβάλας (13 Σεπτέμβρη 1944), στο *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή δωδέκατη Οκτώβρης 1974, σ.57-58

¹³⁰ Κώστας Κωνσταντάριας, *ό.π.*, σ.220, σ.233

¹³¹ Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Βιοματικό 1935- 1985...*, *ό.π.*, σ.65-67· Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Επί του Πιεστηρίου: Ένα λεύκωμα αφιερωμένο στους Καβαλιώτες τεχνικούς του τύπου της περιόδου 1945-*

Την μέρα της απελευθέρωσης της Καβάλας, είναι παρούσα η αντιπροσωπεία της κυβέρνησης του Πατριωτικού Μετώπου αποτελούμενη από τους υπουργούς Νέικωφ, Τερπέσεφ και το αρχηγικό στέλεχος των παρτιζάνων Ιβάν Ράντεφ. Σύμφωνα με τα γραφόμενα του Πέγιου, η παρουσία της βουλγαρικής κυβερνητικής αντιπροσωπείας προκάλεσε την έκπληξη των υψηλόβαθμων στελεχών της Αυτοδιοίκησης και του λαού. Ο παλαίμαχος καπνεργάτης συνδικαλιστής πίστευε, πως μόνο ο Ερυθριάδης ήταν ενήμερος για την αποστολή των Βουλγάρων υπουργών. Εν συνεχεία, μετά από τις ομιλίες του Τσαρουχά και του Κωνσταντάρα από τον εξώστη του φρουραρχείου του ΕΛΑΣ, τον λόγο πήραν οι Βούλγαροι υπουργοί απευθυνόμενοι στον συγκεντρωμένο κόσμο. Μίλησαν για την παράδοση της εξουσίας στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη στον ΕΛΑΣ, αλλά και για την αναγκαιότητα παραμονής των βουλγαρικών στρατευμάτων στην περιοχή. Ο βουλγαρικός στρατός θα παρέμενε για τη διαφύλαξη της τάξης και την αντιμετώπιση της ελληνικής «αντίδρασης», που σε συνεργασία με τους Γερμανούς επιθυμούσε να ανακαταλάβει την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη.¹³²

7.2 Στοιχεία για τις δυσκολίες και επιτυχίες των πρώτων ημερών των

Αυτοδιοικήσεων. Προεκλογικές ζυμώσεις και διεξαγωγή εκλογών

Για αυτές τις πρώτες μέρες «ζωής» των αυτοδιοικήσεων στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, παίρνουμε στοιχεία από τις εκθέσεις του Ερυθριάδη. Πέρα από αξιωματικούς για την πλαισίωση της 6^{ης} μεραρχίας του ΕΛΑΣ, ο Ερυθριάδης έχει ζητήσει την αποστολή πολιτικών στελεχών, μιας και έχει εντοπίσει μεγάλες αδυναμίες στα υπάρχοντα καθοδηγητικά στελέχη. Αποτέλεσμα αυτών των εκκλήσεων πρέπει να είναι η αποστολή του Στέργιου Αναστασιάδη στην Καβάλα, μέλος του Πολιτικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ. Είναι αδιευκρίνιστο πότε ο Αναστασιάδης φτάνει στην Καβάλα. Πάντως, αναλαμβάνει τη θέση του γραμματέα της περιφερειακής επιτροπής του ΚΚΕ και συνδέεται με την ομάδα της ΟΠΛΑ, που έχει δημιουργηθεί στην πόλη της Καβάλας. Ο Αναστασιάδης αποχωρεί από την Καβάλα

1995, Καβάλα, 2009, σ.11· Γιάννης Ιωαννίδης, *Ο τύπος της Καβάλας. Από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα*, Καβάλα, Δήμος Καβάλας Εκδόσεις Ιστορικού Αρχείου Δημοτικού Μουσείου Καβάλας, 1996, σ.43· Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος...*, ό.π., σ.152-154

¹³² Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.135-138· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ.228

στα τέλη Φεβρουάριου του 1945 μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας και αφού οι αυτοδιοικήσεις του ΕΑΜ διανύουν τις τελευταίες μέρες ύπαρξης τους.¹³³

Ο Ερυθριάδης μας παρέχει πληροφορίες και για άλλα θέματα. Διαπιστώνεται η έλλειψη τεχνικού και υπαλληλικού προσωπικού, η οποία δυσχεραίνει τη λειτουργία των υπηρεσιών των αυτοδιοικήσεων. Κρίνεται απαραίτητη κατόπιν διαθεσιμότητας, η αποστολή συντρόφου με τις απαιτούμενες ικανότητες για την ανάληψη της διεύθυνσης του γραφείου τύπου, μιας και έχουν εντοπιστεί προβλήματα στον τομέα έκδοσης εφημερίδων. Παρά την παράδοση της πολιτικής εξουσίας από τους Βουλγάρους και την επακόλουθη κινητοποίηση των μηχανισμών των τοπικών οικονομιών από τις αυτοδιοικήσεις, αυτές συναντούν μεγάλα προβλήματα με την εξασφάλιση ειδών διατροφής και υπόδησης. Στις θετικές εξελίξεις συμπεριλαμβάνονται, η αύξηση της δυναμικής των κομματικών οργανώσεων. Ο Ερυθριάδης υπολογίζει πως τον Οκτώβριο του 1944, οι κομματικές δυνάμεις στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη ανέρχονται σε 20.000. Η ΕΠΟΝ έχει περίπου 60.000 μέλη και το ΕΑΜ σημειώνει παρόμοια ανάπτυξη.¹³⁴ Από διαφορετική πηγή παίρνουμε την πληροφορία, πως η ΕΠΟΝ τις μέρες της απελευθέρωσης φτάνει τα 17.000 μέλη και μόνο τον Φεβρουάριο του 1945 ξεπερνά τα 60.000 μέλη.¹³⁵ Ειδικότερα για την περιοχή της Καβάλας, το ΕΑΜ τον Οκτώβριο έχει 800-900 μέλη εντός της πόλης, 1000 περίπου στη Θάσο και 200-300 στον υπόλοιπο νομό. Οι πληροφορίες παρέχονται από το γραμματέα του ΕΑΜ Καβάλας Τάκη Πετκίδη, που παρά την διατυπωμένη ευαρέσκεια για τους αριθμούς των μελών στην Καβάλα και τη Θάσο, δυσαρεστεύεται για την πρόοδο της ανάπτυξης του ΕΑΜ στις αγροτικές περιφέρειες.¹³⁶

Από τις εκθέσεις του Ερυθριάδη και τον ΕΑΜικό τύπο της Καβάλας, μας μεταφέρεται ο ενθουσιασμός για τις επικείμενες εκλογές του Οκτωβρίου του 1944, που θα αναδείξουν δημοτικά, συνοικιακά και κοινοτικά συμβούλια. Η αρχική πρόθεση ήταν να διεξαχθούν την Κυριακή 8 Οκτωβρίου, αλλά τελικά αναβλήθηκαν για τις 15 του Οκτώβρη, με αφορμή την καλύτερη προετοιμασία και διαφώτιση του λαού.

¹³³ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/13, Πέτρος προς Αλέκον ή Μάρκον αρ.2, 7/10/44· Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Βιοματικό 1935- 1985...*, ό.π., σ.97· Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, ό.π., σ.278-279

¹³⁴ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/13, Πέτρος προς Αλέκον ή Μάρκον αρ.2, 7/10/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44

¹³⁵ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/3/1945

¹³⁶ Εφημ. *Νίκη* ΕΑΜ Όργανο Κλιμακίου Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, 9/10/1944

Πράγματι, στην κεντρική πλατεία της Καβάλας, αλλά και στις συνοικίες της, γίνονται μεγάλες συγκεντρώσεις, στις οποίες διενεργούν ομιλίες στελέχη των ΕΑΜ, ΕΠΟΝ, Εθνική Αλληλεγγύη(ΕΑ) και ΚΚΕ, προεξάρχοντας του νομάρχη Τσαρουχά. Εμπνευστές τέτοιων συγκεντρώσεων είναι μέλη των οργανώσεων της ΕΠΟΝ Καβάλας, που δίνουν συγχρόνως δυναμικά το παρών σε αυτές και εμπνέουν τους υπόλοιπους, να συμμετάσχουν στις προεκλογικές ζυμώσεις. Στις εκλογές δικαίωμα ψήφου έχουν άντρες και γυναίκες άνω των 18 ετών και δικαίωμα να εκλέγονται, όσοι έχουν συμπληρώσει το 21^ο έτος της ζωής τους. Οι εκλογές λαμβάνουν χώρα σε όλες τις πρωτεύουσες των νομών της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης και σύμφωνα με τα γραφόμενα του Ερυθριάδη, διεξάγονται με πλήρη επιτυχία.¹³⁷

7.3 Οι διενέξεις της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Καβάλας με τις βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές

Την μέρα της απελευθέρωσης και για ένα μικρό ακόμα χρονικό διάστημα, οι στρατιωτικές δυνάμεις των Βουλγάρων έμειναν περιορισμένες στους στρατώνες τους. Αυτό φαίνεται ότι οφείλεται στη συνεννόηση του Ερυθριάδη με το κυβερνητικό κλιμάκιο του Πατριωτικού Μετώπου. Ο Ερυθριάδης διατύπωσε στους υπουργούς, πως δεν είχε λόγο να αμφισβητήσει τις καλές προθέσεις των ιθυνόντων του Πατριωτικού Μετώπου, αλλά ο βουλγαρικός στρατός με την παρούσα σύνθεση του, μέχρι χτες αποτελούσε κατοχικό στρατό. Επειδή θα μπορούσαν να ανακύψουν προστριβές με τον τοπικό πληθυσμό, τους καλούσε-ο βουλγαρικός στρατός να περιοριστεί αυστηρά στα (συμμαχικά) στρατιωτικά του καθήκοντα.¹³⁸

Τελικά, ο βουλγαρικός στρατός κάθε άλλο παρά περιορίστηκε στα στρατιωτικά του καθήκοντα. Έγιναν πολυάριθμες προσπάθειες φυγάδευσης υλικών αγαθών στην Βουλγαρία. Κατά τη διάρκεια αυτών των προσπαθειών, οι βουλγαρικές δυνάμεις συνάντησαν τη σθεναρή αντίσταση των αρχών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και σε πολλές

¹³⁷ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, , φ=23/9/13, Πέτρος προς Αλέκον ή Μάρκον αρ.2, 7/10/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/22, Πέτρος Τάσος προς Αλέκον Μ.Γ αρ.7, 18/10/44· Εφημ. *Ζωντανά Νιάτα*, Όργανο του Νομαρχιακού Συμβουλίου ΕΠΟΝ Καβάλας, 13/10/1944· Εφημ. *Νεανική Φωνή*, Όργανο του Γραφείου Ανατ. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 24/10/1944· Εφημ. *Νίκη*, Όργανο Της Περ. Επιτροπής Ε.Α.Μ. Νομού Καβάλας, 4/10/1944· Εφημ. *Νίκη* Ε.Α.Μ Όργανο Κλιμακίου Αν. Μακεδ. Θράκης, 7/10/1944

¹³⁸ Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Βιοματικό 1935- 1985...*, ό.π., σ.69· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/20, Πέτρος προς σ. Αλέκο, 15/10/44· Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, ό.π., σ.229

περιπτώσεις η κατάσταση λίγο έλειψε να εκτροχιαστεί και να μετατραπεί σε εμπόλεμη σύγκρουση.

Υπήρξαν βουλγαρικά αυτοκίνητα γεμάτα με ραδιόφωνα, έπιπλα και καπνά, που προσπάθησαν να διαφύγουν στη Βουλγαρία. Τα φυλάκια που είχε εγκαταστήσει ο ΕΛΑΣ στις παρυφές της πόλης και η επέμβαση των αξιωματικών του, ανάγκασε τους Βούλγαρους να εγκαταλείψουν αυτά τα εγχειρήματα.¹³⁹

Στο λιμάνι της Καβάλας ναυλοχούσαν 4 καταδιωκτικά πλοία,¹⁴⁰ από τα οποία τμήμα του βουλγαρικού ναυτικού επιχείρησε να αποσπάσει τις μηχανές και τον οπλισμό τους και ακολούθως να τα καταστρέψει με τσεκούρια. Μόλις ο αξιωματικός της 6^{ης} μεραρχίας Στέργιος Βαλιούλης πληροφορήθηκε το περιστατικό, διέταξε 4 άντρες να τον ακολουθήσουν και μετέβη στο σημείο. Παραβίασε τον φρουρούμενο χώρο του βουλγαρικού τμήματος και ζήτησε εξηγήσεις από τον υπεύθυνο αξιωματικό. Ο Βούλγαρος αξιωματικός μαινόμενος για την παράνομη είσοδο των αντρών του ΕΛΑΣ, βγάζει το περίστροφο του και πυροβολεί το Βαλιούλη. Ο υπασπιστής του 26^{ου} συντάγματος του ΕΛΑΣ γλυτώνει από θαύμα, ενώ οι άντρες του βρίσκουν ανέλπιστα συμμάχους στο πρόσωπο των Βουλγάρων ναυτών, οι οποίοι μετά τον πυροβολισμό επιτίθενται στον αξιωματικό τους και τον ακινητοποιούν. Η περιπέτεια αυτή έχει αίσιο τέλος, καθώς τα καταδιωκτικά και ο εξοπλισμός τους διασώζεται.¹⁴¹

Σε διαφορετική περίπτωση, βουλγαρικό στρατιωτικό τμήμα προσπάθησε να αποσπάσει μηχανήματα του αυτόματου τηλεφωνικού κέντρου Καβάλας. Κάποια από αυτά (ή και όλα), τα είχαν φέρει οι Βούλγαροι από την πατρίδα τους, για να βελτιώσουν τις εγκαταστάσεις του τηλεφωνικού κέντρου. Με το που έγινε αντιληπτή η επιδίωξη των Βουλγάρων, ο Βαλιούλης ως υπεύθυνος αξιωματικός υπηρεσίας κινητοποίησε την φρουρά και έφτασε στο τηλεφωνικό κέντρο, για να αποσοβήσει την αρπαγή των μηχανημάτων. Στη συνεννόηση τους οι δύο υπεύθυνοι αξιωματικοί προβάλλουν το επιχείρημα ότι έχουν ρητές διαταγές από την διοίκηση τους, να φέρουν σε πέρας την επιχείρηση. Εμείς γνωρίζουμε ότι ο Βαλιούλης μπλόφαρε και το ίδιο φαίνεται πως ίσχυε για το Βούλγαρο αξιωματικό. Οι άντρες του Βαλιούλη παίρνουν θέσεις μάχης

¹³⁹ Στέργιος Βαλιούλης, *Πολίτης 'β κατηγορίας...*, ό.π., σ.448, σ.451-452· Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, «Η απελευθέρωση της Καβάλας από τον ΕΛΑΣ...», ό.π., σ.305-306

¹⁴⁰ Δεν είμαστε βέβαιοι αν πρόκειται για ελληνικά πλοία που αιχμαλώτισαν οι Βούλγαροι με την κατάληψη της περιοχής ή αν ήταν εξαρχής, μέρος του βουλγαρικού ναυτικού. Με επιφύλαξη, θεωρούμε πως ισχύει το δεύτερο σενάριο.

¹⁴¹ Στέργιος Βαλιούλης, ό.π., σ.449-451· Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, ό.π., σ.306

γύρω από το τηλεφωνικό κέντρο και ύστερα από λίγο οι βουλγαρικές δυνάμεις υποχωρούν, επιβιβάζονται στα μεταφορικά μέσα τους και αποχωρούν από το σημείο.¹⁴²

Το περιστατικό που διαφύλαξε περιουσία μεγαλύτερης χρηματικής αξίας, ήταν η διάσωση των μηχανημάτων, των καπνών και των τσιγαρόχαρτων του καπνεργοστασίου «Νίκη», το οποίο λειτούργησε στη διάρκεια της κατοχής με το όνομα «Πομπέντα». Η ένοπλη επέμβαση του φρούραρχου Χαρίκου Ιορδάνογλου και η μεσολάβηση του νομάρχη Τσαρουχά στον υπουργό του Πατριωτικού Μετώπου Σάββα Γκανόφσκυ -που είχε καταφτάσει στην περιοχή λόγω της έντασης που επικρατούσε μεταξύ των δύο μερών- επέτυχαν, οι Βούλγαροι να αποσύρουν τις αξιώσεις τους από τα υλικά του εργοστασίου.¹⁴³

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, οι Βούλγαροι είχαν ιδρύσει στη Θάσο ναυπηγεία και τα εξόπλισαν με υπερσύγχρονα γερμανικά μηχανήματα. Προϊόντα των ναυπηγείων ήταν 11 μεγάλα καΐκια, τα οποία οι Βούλγαροι επιθυμούσαν να φυγαδεύσουν στην πατρίδα τους, μαζί με τα μηχανήματα των ναυπηγείων. Ο Τσολάκης, αξιωματικός του ΕΛΑΣ που πρωταγωνίστησε την περίοδο της Κατοχής στο νησί της Θάσου, πληροφορούμενος τις επιδιώξεις των Βουλγάρων, ανέλαβε δράση για την «απαγωγή» των σκαφών. Ζήτησε πρώτα την έγκριση της μεραρχίας, βρήκε άντρες που θα τον συνόδευαν σε αυτή την επιχείρηση και εξασφάλισε την απαραίτητη ποσότητα πετρελαίου, η οποία θα επέτρεπε την κίνηση των καϊκιών. Παρά το ότι ο Βούλγαρος ναυτικός διοικητής πληροφορείται τις ετοιμασίες του Τσολάκη, αυτός προλαβαίνει την οποιαδήποτε αντίδραση, επιβιβάζεται με τους άντρες του στα καΐκια, σηκώνει σημαίες του ΕΛΑΝ και φεύγει για την Ιερισσό της Χαλκιδικής.¹⁴⁴

Με ίδιους και παρόμοιους τρόπους με τους προαναφερθέντες, οι δυνάμεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ έσωσαν αποθήκες τροφίμων, αλεύρων, πετρελαίου, ατμομηχανές, σιδηροδρομικό υλικό και οικιακά σκεύη.¹⁴⁵

¹⁴² Στέργιος Βαλιούλης, *ό.π.*, σ.452-453· Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, *ό.π.*, σ.306

¹⁴³ Στέργιος Βαλιούλης, *ό.π.*, σ.456-457· Μάρκος Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα, Β τόμος...*, *ό.π.*, σ.206-207· Κώστας Κωνσταντάρας, *ό.π.*, σ.247· Χατζηκαλογιάννης, *Ιστορικές μνήμες...*, *ό.π.*, σ.32

¹⁴⁴ Στέργιος Βαλιούλης, *ό.π.*, σ.457-458· Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, *ό.π.*, σ.306· Κώστας Κωνσταντάρας, *ό.π.*, σ.247

¹⁴⁵ Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, *ό.π.*, σ.306· Κώστας Κωνσταντάρας, *ό.π.*, σ.247

Ενδεικτικό της κρισιμότητας της κατάστασης είναι η αποστολή πολυμελούς επιτροπής στη Σόφια, με πρωτοβουλία της Αυτοδιοίκησης. Αποστολή της, είναι η διαμαρτυρία στην κυβέρνηση του Πατριωτικού Μετώπου και στους Σοβιετικούς αξιωματικούς, για την αρπακτική συμπεριφορά των βουλγαρικών στρατευμάτων. Ο Πέγιος γράφει, πως η αποστολή αυτή είχε ευεργετικά αποτελέσματα, καθώς μετά από αυτήν οι προστριβές σταμάτησαν και η παράδοση των εγκαταστάσεων και των αγαθών συνεχίστηκε ομαλά.¹⁴⁶

7.4 Λειτουργία της «Λαϊκής Δικαιοσύνης». Η τιμωρία των Βουλγάρων εγκληματιών πολέμου, Ελλήνων δοσιλόγων και βουλγαρογραμμένων

Αμέσως μετά την εγκαθίδρυση των αρχών της Αυτοδιοίκησης, ξεκινάει το έργο της εύρεσης και της τιμωρίας των Βουλγάρων αξιωματούχων και αξιωματικών της ΟΧΡΑΝΑ, που εγκλημάτησαν κατά του Καβαλιώτικου λαού. Στο φύλλο της εφημερίδας Νίκης της 12^{ης} Οκτωβρίου 1944, δημοσιεύεται έκκληση του νομαρχιακού συμβουλίου προς τους πολίτες, να καταθέσουν ότι ξέρουν στις αρχές για εγκλήματα Βουλγάρων κατά του πληθυσμού. Καλεί τους πολίτες να μην αδρανήσουν και μάλιστα απειλεί με βαριές συνέπειες, όσους διαθέτουν πληροφορίες και δεν τις μοιραστούν με τις αρχές. Τα στοιχεία θα κοινοποιηθούν στην κυβέρνηση του Πατριωτικού Μετώπου, από την οποία θα ζητηθεί να συλλάβει και να παραδώσει στις αρχές του ΕΑΜ, εγκληματίστες που κατάφεραν να διαφύγουν στη Βουλγαρία. Μια τέτοια προσπάθεια διαφυγής μας αφηγείται ο Κωνσταντάρας, όπου Βούλγαροι χωροφύλακες ντυμένοι με τα πολιτικά τους, πιάνονται από το τάγμα Πετρίδη και εκτελούνται επί τόπου.¹⁴⁷

Μετά από τη συσσώρευση στοιχείων, στις φυλακές Καβάλας κλείνονται 57 Βούλγαροι. Οι αρχές της Αυτοδιοίκησης θα ζητήσουν την άδεια της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, για να τους δικάσουν. Θα εισπράξουν την άρνηση της, με την αιτιολογία ότι μετά το τέλος του πολέμου θα σχηματιστούν ειδικά συμμαχικά δικαστήρια για τους εγκληματίες πολέμου. Μετά τη διακοπή των σχέσεων ΕΑΜ-κυβέρνησης Παπανδρέου εξαιτίας των αιματηρών συγκρούσεων των Δεκεμβριανών, η

¹⁴⁶ Κυριάκος Λυκουρίνος, «Διώξεις ηγετών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ με την κατηγορία του δωσιλογισμού...», *ό.π.*, υποσημείωση 58· Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, *ό.π.*, σ.143-144

¹⁴⁷ Κώστας Κωνσταντάρας, *ό.π.*, σ.241· Εφημ. *Νίκη*, Όργανο Γραφείου Αν. Μακεδονίας-Θράκης του Ε.Α.Μ., 12/10/1944

«Λαϊκή Αυτοδιοίκηση» θα προχωρήσει και θα παραπέμψει τους εγκληματίες πολέμου στη Δικαιοσύνη.¹⁴⁸

Οι Βούλγαροι εγκληματίες πολέμου και οι Έλληνες δωσίλογοι συνεργάτες τους που βαρύνονταν με σημαντικά αδικήματα, παραπέμφθηκαν στο «Ανταρτοδικείο» (Στρατοδικείο) της Αυτοδιοίκησης. Τον Φεβρουάριο του 1945 διεξήχθη στο κινηματοθέατρο Ολύμπια, η δίκη των αξιωματικών της Οχράνα. Μεταξύ αυτών, συγκαταλέγεται και ο διοικητής της Γκριγκόροφ. Οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν σε δημόσια θέα, με ελεύθερη την πρόσβαση του λαού της Καβάλας. Στις 15 Φεβρουαρίου εκτελέστηκαν στην παραλία της συνοικίας Περιγιαλίου, οι Νικολάϊ Βουτσίκοφ Γκριγκόροφ, Μπόρις Βίτκοφ Κρίφτεφ και Πέτερ Νικόλοφ Κρίστεφ. Στις 22/2/1945 οι Χρήστο Νέντσεφ Πετρόφ, Μαρίνος Ηλίες Γκεοργκίεφ, Νικόλα Ζίτσεφ Μποζίλο και Μπόρις Στοϊμένοφ Ντιάνοφ, εκτελέστηκαν κάτω από το Ιμαρέτ στο σημερινό χώρο του τελωνείου της Καβάλας.¹⁴⁹

Παρατηρούμε ότι οι δίκες και οι εκτελέσεις των σημαντικότερων εγκληματιών πολέμου, γίνονται μέχρι τα τέλη Φεβρουαρίου, δηλαδή μόλις ένα μήνα περίπου πριν τη διάλυση της Αυτοδιοίκησης και τον ερχομό των αρχών του «συντεταγμένου» κράτους. Έτσι, οι αρχές της Αυτοδιοίκησης δεν προλαβαίνουν να δικάσουν αρκετούς από αυτούς. Όπως μας πληροφορεί ο Κωνσταντάρας, κάποιοι από τους συλληφθέντες Βουλγάρους (αδιευκρίνιστος ο αριθμός τους) εκτελούνται χωρίς δίκη και οι υπόλοιποι παραμένουν στην φυλακή, όπου τους βρίσκει η «αλλαγή της φρουράς» στη διοίκηση της περιοχής.¹⁵⁰

Την ίδια συστηματικότητα και αποτελεσματικότητα επέδειξαν οι αρχές του ΕΑΜ, στη συγκέντρωση στοιχείων και προσαγωγή των Ελλήνων υπόπτων, για αδικήματα εναντίον των συμπολιτών τους στη διάρκεια της Κατοχής. Από αυτούς με βάση τη βαρύτητα των αδικημάτων τους, λίγοι μόνο παραπέμφθηκαν στο

¹⁴⁸ Κώστας Κωνσταντάρας, *ό.π.*, σ.241-242

¹⁴⁹ Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Βιοματικό 1935- 1985...*, *ό.π.*, σ.68, σ.70-71· Νίκος Καραγιαννακίδης, «Δωσιλογισμός και συλλογική μνήμη: το παράδειγμα της Καβάλας, 1941-44, στο Ιάκωβος Μιχαηλίδης- Ηλίας Νικολακόπουλος- Χάγκεν Φλάισερ (επιμέλεια), *«Εχθρός» εντός των Τειχών όμεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2006, σ.328

¹⁵⁰ Κώστας Κωνσταντάρας, *ό.π.*, σ.242. Ο Πέγιος υποστηρίζει πως αρκετοί από τους Βούλγαρους εγκληματίες πολέμου, προστατεύτηκαν και φυγαδεύτηκαν με τη μέριμνα της κυβέρνησης του Πατριωτικού Μετώπου. Για αυτό και οι συλληφθέντες-εκτελεσθέντες Βούλγαροι αποτελούσαν μια μικρή μόνο μερίδα αυτών, που θα έπρεπε να σταθούν στο εδώλιο του κατηγορουμένου. Μόνο στην περίπτωση των Ελλήνων δωσιλόγων οι αρχές της Αυτοδιοίκησης αφέθηκαν ανεπηρέαστες, να ασκήσουν το έργο τους. Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, *ό.π.*, σ.141-142

Στρατοδικείο. Ξεχωρίζει η περιπτώση της Πηνελόπης Φ., για την οποία ο διοικητής της Οχράνα Γκριγκόροφ είχε δηλώσει, «αν είχα έναν ακόμη Περικλέους και μία Πηνελόπη δεν θα χρειαζόμουν καμία Οχράνα». Καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά απέφυγε την εκτέλεση της ποινής επειδή ήταν έγκυος. Ο Λευτέρης Κ. γνωστός για τις καταδόσεις των συμπατριωτών του στις βουλγαρικές αρχές φυλακίστηκε. Μετά το πέρας ορισμένου χρονικού διαστήματος αποφυλακίστηκε, γιατί όπως αναφέρουν μάρτυρες που βίωσαν τα γεγονότα, αποτελούσε γενική διαπίστωση, «πως δεν επρόκειτο για σοβαρό και άξιο λόγου άτομο». Το Στρατοδικείο εξέδωσε 4 θανατικές καταδίκες για Έλληνες συνεργάτες των Βουλγάρων, από τις οποίες εκτελέστηκε μόνο η μία. Στους υπόλοιπους απονεμήθηκαν ποινές φυλάκισης διαφορετικής διάρκειας, ανάλογα με τα παραπτώματα που διαπράχθηκαν.¹⁵¹

Το Λαϊκό Δικαστήριο της Αυτοδιοίκησης θα απασχοληθεί με αδικήματα μικρότερης βαρύτητας. Τη λειτουργία του διέπει η αξίωση να αποφευχθούν οι ακρότητες στις αθωωτικές και καταδικαστικές αποφάσεις. Εδώ, θα παραπεμφθούν άτομα που κατηγορούνται για οικονομική συνεργασία με τον κατακτητή, όσοι τουλάχιστον κατέστη δυνατόν να εντοπιστούν, καθώς πολλοί είχαν διαφύγει από την περιοχή ή κρύβονταν. Κάποιοι από αυτούς εξαγόρασαν ανθρώπους που επρόκειτο να τους μηνήσουν ή πέτυχαν να ενσωματωθούν μέσα στους μηχανισμούς της Αυτοδιοίκησης και έτσι να αποφύγουν τις διώξεις. Εκδικάζονται υποθέσεις ανθρώπων, που κατηγορούνται για «μαύρη αγορά» και αισχροκέρδεια εναντίον των συμπολιτών τους. Παραπέμπονται πάρα πολλοί βουλγαρογραμμένοι,¹⁵² οι οποίοι χρησιμοποίησαν τα πλεονεκτήματα που τους έδινε το γεγονός της απόκτησης της βουλγαρικής υπηκοότητας, για να καταπιέσουν τους συμπολίτες τους και να αποκομίσουν αθέμιτο κέρδος.¹⁵³

¹⁵¹ Νίκος Καραγιαννακίδης, «Δωσιλογισμός και συλλογική μνήμη..., ό.π., σ.328· Κυριάκος Λυκουρίνος, «Ο δωσιλογισμός στη βουλγαροκρατούμενη Ανατολική Μακεδονία. Δίκες στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καβάλας (1945-1956)», στο Ιάκωβος Μιχαηλίδης-Ηλίας Νικολακόπουλος-Χάγκεν Φλάισερ (επιμέλεια), «Εχθρός» εντός των Τειχών όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2006, Χρησιμοποιήθηκε από το διαδίκτυο, https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1945-1956_27.html, (Ανακτήθηκε στις 1/2/2023)

¹⁵² Πρόκειται για μια τακτική που ακολουθεί η βουλγαρική διοίκηση στα πλαίσια του εκβουλγαρισμού της ελληνικής κοινωνίας. Παραδείγματος χάριν, οι καπνεργάτες που δεν δέχονταν να βουλγαρογραφτούν, θα εισέπρατταν το μισό μεροκάματο. Καπνέμποροι που βουλγαρογράφονται, εξασφαλίζουν καπνά σε εξευτελιστικές τιμές. Βουλγαρογραμμένοι προμηθεύονται αγαθά προς πώληση και κατανάλωση, σε πολύ καλές τιμές και επαρκείς ποσότητες. Νίκος Καραγιαννακίδης, «Δωσιλογισμός και συλλογική μνήμη..., ό.π., σ.319, σ.321, σ.324

¹⁵³ Νίκος Καραγιαννακίδης, «Δωσιλογισμός και συλλογική μνήμη..., ό.π., σ.326-327

Σε πάρα πολλές περιπτώσεις εκδίκασης υποθέσεων ο Λαϊκός Επίτροπος Δημήτρης Γλυφός, προχωρά σε προφορική επίπληξη των κατηγορουμένων και σύσταση για καλύτερη συμπεριφορά στο μέλλον. Πάντως, το δικαστήριο δεν τιμώρησε κανέναν απλώς για το γεγονός της απόκτησης της βουλγαρικής υπηκοότητας. Οι βουλγαρογραμμμένοι τιμωρούνται από το δικαστήριο και την κοινωνία, με κατασχέσεις περιουσιακών στοιχείων, επιβολή φόρων, απολύσεις, αιτήματα επαγγελματικών συλλόγων να τους απαγορευθεί η άσκηση των επαγγέλμάτων τους, την άρνηση υπηρεσιών να τους δοθούν πιστοποιητικά ελληνικής υπηκοότητας και προφανώς τη δημόσια χλεύη. Πολλοί βουλγαρογραμμμένοι και μη, εισπράττουν από τους συμπολίτες τους και την πολιτοφυλακή του ΕΑΜ ακόμα μια μορφή τιμωρίας, ξυλοκοπούνται σε δημόσια θέα είτε κρυφά.¹⁵⁴

Την κλήση ενώπιον της Δικαιοσύνης δεν απέφυγαν βουλγαρογραμμμένοι και μη, που δεν βαρύνονταν από κάποιο αδίκημα, αλλά κατηγορήθηκαν από συμπολίτες τους εξαιτίας προσωπικών διαφορών και ιδεολογικής διαφοροποίησης. Το Λαϊκό Δικαστήριο δεν φαίνεται να ξεγελάστηκε σε αυτές τις περιπτώσεις και απάλλαξε τους κατηγορούμενους.¹⁵⁵

Με την έλευση των αρχών της κυβέρνησης και μετά τη δημιουργία του Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Καβάλας, θα αποδειχθεί περαιτέρω η αρτιότητα της λειτουργίας των δικαστηρίων της ΕΑΜικής Αυτοδιοίκησης. Όσοι από τους συνεργάτες των κατακτητών τιμωρήθηκαν με ποινές, βρίσκονταν ήδη από τον Νοέμβριο του 1944 «πίσω από τα σίδερα», ενώ κανείς από αυτούς που αφέθηκε ελεύθερος από τη «Λαϊκή Δικαιοσύνη», δεν καταδικάστηκε αργότερα από το Δικαστήριο Δοσιλόγων.¹⁵⁶

7.5 Επισιτισμός και εφοδιασμός του νομού Καβάλας

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που καλείται να λύσει η Εαμική Αυτοδιοίκηση, είναι το ζήτημα του επισιτισμού της πόλης και των υπολοίπων περιοχών που ανήκαν στη δικαιοδοσία της. Αν και όπως είδαμε σε προηγούμενο υποκεφάλαιο,

¹⁵⁴ Νίκος Καραγιαννακίδης, «Δωσιλογισμός και συλλογική μνήμη...», *ό.π.*, σ.326-327· Νίκος Καραγιαννακίδης, «Όψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας...», *ό.π.*, σ.180· Κυριάκος Λυκουρίνος, «Ο δωσιλογισμός στη βουλγαροκρατούμενη...», *ό.π.*, https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1945-1956_27.html, (Ανακτήθηκε στις 1/2/2023)

¹⁵⁵ Νίκος Καραγιαννακίδης, «Δωσιλογισμός και συλλογική μνήμη...», *ό.π.*, σ.327· Νίκος Καραγιαννακίδης, «Όψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας...», *ό.π.*, σ.180

¹⁵⁶ Κυριάκος Λυκουρίνος, «Ο δωσιλογισμός στη βουλγαροκρατούμενη...», *ό.π.*, https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1945-1956_27.html, (Ανακτήθηκε στις 1/2/2023)

παραδόθηκαν στις αρχές του ΕΑΜ κάποιες αποθήκες τροφίμων¹⁵⁷ από τους Βουλγάρους, σε καμία περίπτωση αυτό το γεγονός δεν έλυσε μακροπρόθεσμα το πρόβλημα του επισιτισμού.

Πρώτα απ' όλα επιχειρήθηκε και απ' ότι φαίνεται εξασφαλίστηκε, η παροχή ψωμιού στο σύνολο του πληθυσμού. Όπως παραδέχεται ο συγγραφέας άρθρου στο περιοδικό *Εξόρμηση*, η ποσότητα και η ποιότητα του ψωμιού δεν είναι ιδανική, πάντως η μερίδα μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητική.¹⁵⁸ Μας σώζεται η απόφαση του νομαρχιακού συμβουλίου και της επιτροπής κοινωνικής πρόνοιας και επισιτισμού της 12^{ης} Οκτωβρίου 1944, όπου η μερίδα του ψωμιού κατά άτομο αυξάνεται από 500 σε 600 γραμμάρια, με ισχύ από την επόμενη μέρα.¹⁵⁹ Οι αρχές της Αυτοδιοίκησης δε φροντίζουν μόνο για τις τρέχουσες ανάγκες, αλλά προχωρούν σε εντατική σπορά και καλλιέργεια της γης, για να εξασφαλιστεί το ψωμί της επόμενης χρονιάς.¹⁶⁰

Η υπηρεσία επισιτισμού μεριμνά για την καθημερινή διενέργεια συσσιτίων και διανέμει στους πολίτες δελτία(κουπόνια), με τα οποία μπορούν να προμηθεύονται τρόφιμα. Ενδιαφέρον έχει, η ανακοίνωση που κάνει ο πρόεδρος της επιτροπής επισιτισμού Βασίλης Ανασιάδης στην εφημερίδα *Νίκη*. Προειδοποιεί τους κατοίκους της Καβάλας να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί με τη φύλαξη των κουπονιών τους, γιατί αν τα απωλέσουν θα μείνουν νηστικοί. Σε όσους βρεθούν στην κατοχή τους κουπόνια άλλων, θα τιμωρηθούν παραδειγματικά.¹⁶¹

Η υπηρεσία εφοδιασμού προχώρησε στη διανομή τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης, όμως ο αριθμός αυτών των διανομών ήταν περιορισμένος,¹⁶² γεγονός που αντικατοπτρίζει το περιορισμένο των αποθεματικών, των αποθηκών της

¹⁵⁷ Δεν γνωρίζουμε με σιγουριά, αν πρόκειται για αποθήκη ή αποθήκες και τι ποσότητα τροφίμων περιείχαν αυτές. Για το συγκεκριμένο θέμα, διαθέτουμε μόνο μια σύντομη επισήμανση του Κωνσταντάρια. Κώστας Κωνσταντάριας, *ό.π.*, σ.247. Σε δημοσίευση του Καραγιαννακίδη, προφορικές μαρτυρίες ανθρώπων που έζησαν την περίοδο της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, αναφέρουν ότι οι υπηρεσίες εφοδιασμού και επισιτισμού δεν βρήκαν αποθηκευμένες ποσότητες τροφίμων. Νίκος Καραγιαννακίδης, «Όψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας...», *ό.π.*, σ.92

¹⁵⁸ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

¹⁵⁹ Εφημ. *Νίκη*, Όργανο Γραφείου Αν. Μακεδονίας-Θράκης του Ε.Α.Μ., 12/10/1944

¹⁶⁰ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

¹⁶¹ Εφημ. *Νίκη* Ε.Α.Μ Όργανο Κλιμακίου Αν. Μακεδ. Θράκης, 7/10/1944. Γιώργος Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος...*, *ό.π.*, σ.148

¹⁶² Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

Αυτοδιοίκησης. Μαρτυρίες από τη συνοικία της Παναγίας, επιβεβαιώνουν τη διανομή γάλακτος σε σκόνη, σπίρτα, κίτρινο τυρί, ζάχαρη και άλλων αγαθών.¹⁶³

Οι δύο επιχειρήσεις της Καβάλας που βοήθησαν στο θέμα του επισιτισμού, ήταν το εργοστάσιο μακαρονοποιίας και το καπνεργοστάσιο «Νίκη», το οποίο προπολεμικά ονομάζονταν «Μαρούλη». Για το εργοστάσιο μακαρονοποιίας δε διαθέτουμε πολλές πληροφορίες, πέραν του ότι τα εγκαίνια του έγιναν μεταξύ των τελευταίων μερών του Σεπτεμβρίου και των πρώτων ημερών του Οκτωβρίου του 1944, μετά την παράδοση του εργοστασίου από τις βουλγαρικές αρχές στην ΕΑΜική Αυτοδιοίκηση. Στα εγκαίνια του εργοστασίου παρέστησαν και έδωσαν ομιλίες, ο δήμαρχος και ο φρούραρχος της πόλης.¹⁶⁴ Το εργοστάσιο καπνοβιομηχανίας «Νίκη», εγκαινιάστηκε στις 13 Οκτωβρίου 1944. Παρέστη και μίλησε στους εργάτες ο νομάρχης Γιώργος Τσαρουχάς. Από την ομιλία του νομάρχη, προοικονομείται ο σημαντικός ρόλος που πρόκειται να παίξει το εργοστάσιο για την κοινωνία της Καβάλας. Τα τσιγάρα που παράγει το εργοστάσιο θα χρησιμοποιηθούν σε ανταλλακτικό εμπόριο, που οργανώνει η Αυτοδιοίκηση με άλλες κοντινές περιοχές. Οι αρχές της Αυτοδιοίκησης θα αξιοποιήσουν τα διασωθέντα σκάφη, καθώς και 3 ακόμα που προσφάτως είχαν ναυπηγήσει οι Βούλγαροι στο καρνάγιο της Καβάλας, για να μεταφέρουν τσιγάρα στη Λέσβο, με αντάλλαγμα την παροχή ελαιόλαδου και σαπουνιού. Ανταλλαγές έγιναν και με το Άγιο Όρος, από όπου έφτασαν λαχανικά, ψάρια και ξυλεία. Μέχρι το τέλος της Αυτοδιοίκησης, στο καπνεργοστάσιο «Νίκη» δούλεψαν περίπου 600 εργατοτεχνίτες.¹⁶⁵

Ένα θέμα στο οποίο οι πηγές μας διαφωνούν και δεν φαίνεται να υπάρχει ξεκάθαρη απάντηση, είναι το αν έφτασε στην πόλη μετά την απελευθέρωση και μέχρι το τέλος της ΕΑΜικής Αυτοδιοίκησης, βοήθεια διανεμημένη από βρετανικά πλοία. Ο Νίκος Καραγιαννακίδης υποστηρίζει πως αμέσως μετά την απελευθέρωση, βρετανικά πλοία ξεφόρτωσαν στο λιμάνι της Καβάλας τρόφιμα και εφόδια. Το φαινόμενο δεν

¹⁶³ Νίκος Καραγιαννακίδης, «Οψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας..., ό.π., σ.93

¹⁶⁴ Εφημ. *Νίκη* Ε.Α.Μ Όργανο Κλιμακίου Αν. Μακεδ. Θράκης, 7/10/1944

¹⁶⁵ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945· Εφημ. *Ζωντανά Νιάτα*, Όργανο του Νομαρχιακού Συμβουλίου ΕΠΟΝ Καβάλας, 13/10/1944· Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, «Καβάλα Δεκέμβρης 1944..., ό.π., σ.275-276· Γιώργος Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος...*, ό.π., σ.148

επαναλήφθηκε περισσότερο από δύο φορές κατά τη διάρκεια της Αυτοδιοίκησης.¹⁶⁶ Αντιθέτως, ο συγγραφέας άρθρου στο περιοδικό *Εξόρμηση* διατείνεται, ότι η Αυτοδιοίκηση στο έργο της δεν έλαβε καμία βοήθεια, «ούτε από την ΕΜ-ΕΛ, ούτε από την κυβέρνηση, ούτε από κανέναν. Ας τολμήσουν να μας διαψεύσουν».¹⁶⁷

Το πόσο κρίσιμη είχε αποβεί η κατάσταση για τα αποθεματικά της Αυτοδιοίκησης σε τρόφιμα και άλλα είδη, τεκμαίρεται από άρθρο που φιλοξενείται στην εφημερίδα *Νίκη*. Πρόκειται για έκκληση του νομαρχιακού συμβουλίου Καβάλας προς την Παμπροσφυγική Ένωση Θεσσαλονίκης, για να αποσταλεί άμεσα βοήθεια στο λαό που δοκιμάζεται σκληρά. Της ζητείται να διενεργήσει παρουσιάσεις στις επιτροπές του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού Θεσσαλονίκης και Αθήνας, όπου θα επισημαίνετε η ανάγκη να σταλούν το γρηγορότερο τρόφιμα, ρούχα, παπούτσια και φάρμακα. Το κείμενο υπογράφουν ο νομάρχης Τσαρουχάς και ο γραμματέας Παπάζογλου.¹⁶⁸

7.6 Οργανισμοί Προστασίας Παιδιού (Ο.Π.Π)

Οι υπηρεσίες της Αυτοδιοίκησης στην Καβάλα και στις υπόλοιπες περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, σχεδιάζουν και εκτελούν στοχευμένες ενέργειες για την προστασία της ζωής των παιδιών. Τον Νοέμβριο του 1944, ανακοινώνεται η δημιουργία του Οργανισμού Προστασίας Παιδιού (Ο.Π.Π) στην Καβάλα. Στόχοι του οργανισμού είναι η παροχή τροφής, η διαφύλαξη της υγείας των παιδιών, η μόρφωση και η αγωγή τους, η ψυχαγωγία τους, καθώς και η ενίσχυση και η διαπαιδαγώγηση της μητέρας. Συμπληρωματικά αποφασίστηκε, η άμεση λειτουργία 2 παιδικών συσσιτίων.¹⁶⁹ Μέχρι την κατάλυση της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης στον νομό Καβάλας, θα λειτουργήσουν με βεβαιότητα 2 Ο.Π.Π, ένας στην Καβάλα και ένας στη Χρυσούπολη. Στην πρωτεύουσα του νομού θα λειτουργήσουν 6 παιδικά συσσίτια και ένα στην Ελευθερούπολη.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Νίκος Καραγιαννακίδης, «Όψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας...», *ό.π.*, σ.93

¹⁶⁷ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

¹⁶⁸ Εφημ. *Νίκη* Ε.Α.Μ Όργανο Κλιμακίου Αν. Μακεδ. Θράκης, 7/10/1944

¹⁶⁹ Εφημ. *Νεανική Φωνή*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 19/11/1944

¹⁷⁰ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945 και στο τεύχος της 25^{ης} Μαρτίου 1945

Εκτός από τον νομό Καβάλας, Ο.Π.Π ιδρύονται στις Σέρρες, Δράμα, Κομοτηνή, Ξάνθη, Αλεξανδρούπολη και Σουφλί.¹⁷¹ Από τα στοιχεία που μας παρέχονται με αφορμή τη διεξαγωγή της Α συνδιάσκεψης της ΕΠΟΝ στην Καβάλα στις 11 Φεβρουαρίου του 1945, έχουν ανοίξει αθροιστικά 26 παιδικά συσσίτια, 20 παιδικοί σταθμοί και υπολογίζεται ότι από αυτά λαμβάνουν την τροφή τους 4.350-4.500 παιδιά, που αποτελούν περίπου το 25% του παιδικού πληθυσμού των προαναφερθεισών πόλεων και κωμοπόλεων.¹⁷² Στόχος των Αυτοδιοικήσεων ήταν να δημιουργηθούν Ο.Π.Π «μέχρι και στο τελευταίο χωριό»,¹⁷³ αλλά κάτι τέτοιο δεν φαίνεται ότι κατέστη πραγματοποιήσιμο, εξαιτίας της βραχυβιότητας της ύπαρξης τους.

Στην εύρυθμη λειτουργία των Ο.Π.Π καθοριστική υπήρξε η συνεισφορά των μελών της ΕΠΟΝ. Από την πρώτη στιγμή της ανακοίνωσης της δημιουργίας των οργανισμών, η καθοδήγηση της οργάνωσης είχε ζητήσει την ενεργή δραστηριοποίηση των νέων, για τη βελτιστοποίηση του παρεχόμενου έργου. Συνεργεία επονιτών και επονιτισσών έπρεπε να «χτενίσουν» τις συνοικίες, για την εύρεση και καταγραφή των άπορων παιδιών. Ακολούθως θα έπρεπε να εισηγηθούν στον τοπικό Ο.Π.Π, στην Αυτοδιοίκηση και στην κυβερνητική αντιπροσωπεία, τη δημιουργία παιδικών συσσιτίων, παιδικών και βρεφικών σταθμών. Ειδικότερα ζητείται από την ΕΠΟΝ Καβάλας, να διαθέσει επονίτισσες για εθελοντική εργασία (ουσιαστικά εθελοντικό μόνιμο προσωπικό), στους παιδικούς σταθμούς των Ο.Π.Π.¹⁷⁴ Στοιχεία του Μαρτίου του 1945, που προέρχονται από ομιλίες στελεχών της ΕΠΟΝ στην Α Συνδιάσκεψη της οργάνωσης στην Καβάλα, κάνουν λόγο για τη στελέχωση των Οργανισμών Προστασίας του Παιδιού από 248 επονίτες και επονίτισσες.¹⁷⁵

Οι Ο.Π.Π φροντίζουν για την αύξηση της μερίδας του ψωμιού που λαμβάνουν τα παιδιά και το συσσίτιο τους βελτιώνεται ποιοτικά με τις έκτακτες διανομές, που πραγματοποιεί η υπηρεσία εφοδιασμού ανάλογα με τις δυνατότητες της τη δεδομένη

¹⁷¹ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

¹⁷² Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945 και στο τεύχος της 5^{ης} Μαρτίου 1945

¹⁷³ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 20/12/1944

¹⁷⁴ Εφημ. *Νεανική Φωνή*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 19/11/1944

¹⁷⁵ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/3/1945

χρονική στιγμή.¹⁷⁶ Τα παιδιά έχουν κάθε μεσημέρι ένα πιάτο φαΐ,¹⁷⁷ όμως δεν έχουμε στη διάθεση μας στοιχεία, για το αν τους παρέχονταν και άλλα γεύματα ή είδη διατροφής την υπόλοιπη μέρα. Όλα τα παιδιά περνάνε από ιατρική εξέταση και οι οργανισμοί έχουν τη δυνατότητα παροχής στοιχειώδους ιατρικής περίθαλψης.¹⁷⁸ Τα μέλη της ΕΠΟΝ και των εκπολιτιστικών οργανώσεων καλούνται να συμμετέχουν και στην προσπάθεια ψυχαγωγίας των παιδιών. Οι δραστηριότητες που ενδείκνυνται είναι «ένα τραγούδι, λίγη μουσική, μια ιστορία διδακτική και εύθυμη, ένα οργανωμένο παιχνίδι, μια παιδική γιορτή, κ.ά».¹⁷⁹

7.7 Αναδιοργάνωση και επαναλειτουργία της ελληνικής εκπαίδευσης.

Μία από τις σημαντικότερες προτεραιότητες των Λαϊκών Αυτοδιοικήσεων είναι η ανασύσταση της ελληνικής εκπαίδευσης στην περιοχή, με την επαναλειτουργία των σχολείων. Κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας έχει παύσει εντελώς και τη θέση της έχει πάρει η εκμάθηση της βουλγαρικής γλώσσας, στα πλαίσια του εκβουλγαρισμού της ελληνικής κοινωνίας. Μόνο στα σπίτια τους, κάποια ελληνόπουλα συνεχίζουν να έχουν επαφή με την ελληνική γλώσσα, μετά από προτροπή των οικείων τους.¹⁸⁰

Στην περιοχή της Καβάλας, μέχρι τις αρχές του Οκτώβρη του 1944, τα σχολεία (δημοτικά και γυμνάσια) ξεκινούν τα μαθήματά τους. Μέσα σε αυτά και ένα αρμενικό σχολείο, στο οποίο δίνεται άδεια λειτουργίας με μόνη προϋπόθεση στο διδακτικό προσωπικό να συμπεριλαμβάνεται και ένας Έλληνας δάσκαλος.¹⁸¹

Στον τομέα της εκπαιδευτικής οργάνωσης, η Αυτοδιοίκηση Καβάλας δημιουργεί τη σχολική επιτροπή της πόλης, που ασχολείται με το ζήτημα του ανοίγματος των σχολείων και από κει και πέρα με όποιο πρόβλημα ανακύψει κατά τη διάρκεια της λειτουργίας τους.¹⁸² Έχουμε τη σύσταση του συλλόγου εκπαιδευτικών

¹⁷⁶ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 15/4/1945

¹⁷⁷ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 20/12/1944

¹⁷⁸ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 15/4/1945

¹⁷⁹ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 20/12/1944

¹⁸⁰ Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Βιοματικό 1935- 1985...*, ό.π., σ.83

¹⁸¹ Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, «Η απελευθέρωση της Καβάλας από τον ΕΛΑΣ...», ό.π., σ.305· Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, «Καβάλα Δεκέμβρης 1944...», ό.π., σ.282

¹⁸² Εφημ. *Νίκη*, Όργανο Γραφείου Αν. Μακεδονίας-Θράκης του Ε.Α.Μ., 12/10/1944

δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης περιφέρειας Καβάλας, με έδρα την Καβάλα, στον οποίο εγγράφονται δάσκαλοι και καθηγητές από όλο τον νομό.¹⁸³ Στην Καβάλα, πραγματοποιούνται οι παιδαγωγικές συγκεντρώσεις των δασκάλων, με σκοπό τη συζήτηση εκπαιδευτικών ζητημάτων και τη λύση προβλημάτων. Με αφορμή την τρίτη παιδαγωγική συγκέντρωση της 11^{ης} Νοεμβρίου 1944, που λαμβάνει χώρα στην αίθουσα της Χριστιανικής Εστίας Καβάλας, έχουμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε την επιδίωξη της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης να υιοθετήσει μεταρρυθμίσεις, για την μετατροπή της εκπαίδευσης (μόρφωσης) σε «λαϊκή». Παρέχεται καθοδήγηση στους εκπαιδευτικούς, πάνω στις καινούριες μεθόδους της δουλειάς.¹⁸⁴ Δυστυχώς, ο αρθρογράφος δεν μας διαφωτίζει πάνω στις νέες μεθόδους, που πρόκειται να εφαρμοσθούν. Η μόνη ένδειξη «δραστηκής» αλλαγής που έχουμε από τις πηγές και τη βιβλιογραφία μας, προέρχεται από το αυτοβιογραφικό έργο του Αναστασιάδη. Ο καθηγητής Γαλλικών Ντίνος Βεζυργιαννίδης είχε ζητήσει από τους μαθητές του να μην τον αποκαλούν κύριε, αλλά συναγωνιστή.¹⁸⁵

Ένα μεγάλο πρόβλημα που αντιμετώπισε η σχολική επιτροπή, ήταν η έλλειψη εκπαιδευτικού προσωπικού.¹⁸⁶ Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι κατά τη διάρκεια της Κατοχής η Καβάλα έχει υποστεί πληθυσμιακή «αποψύλωση». Πολλοί άνθρωποι προτίμησαν να περάσουν στην Ελληνική Πολιτεία, αποφεύγοντας τα δεινά της βουλγαρικής κατοχής. Έτσι, λαμβάνονται έκτακτα μέτρα για την αναπλήρωση του εκπαιδευτικού προσωπικού. Πέρα από τους πτυχιούχους δασκάλους και καθηγητές με εμπειρία που υπήρχαν διαθέσιμοι, οι κενές θέσεις συμπληρώνονται από τελειόφοιτους παιδαγωγικών σχολών, απόφοιτους και εν ενεργεία μαθητές γυμνασίων.¹⁸⁷ Σε αυτή την κατηγορία ανήκει και ο Παναγιώτης Αμπεριάδης. Χωρίς να έχει απολυτήριο γυμνασίου, του ανατίθεται το έργο της διδασκαλίας σε δημοτικό σχολείο.¹⁸⁸ Οι αρχές της Αυτοδιοίκησης υποτυπωδώς εξετάζουν την ικανότητα των υποψηφίων να φέρουν

¹⁸³ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.283

¹⁸⁴ Εφημ. *Νεανική Φωνή*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 19/11/1944

¹⁸⁵ Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Βιοματικό 1935- 1985...*, *ό.π.*, σ.83

¹⁸⁶ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 1/1/1945 ·Εφημ. *Νίκη*, Όργανο Γραφείου Αν. Μακεδονίας-Θράκης του Ε.Α.Μ., 12/10/1944

¹⁸⁷ Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, *ό.π.*, σ.305 ·Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 15/4/1945· Νίκος Καραγιαννακίδης, «Όψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας...», *ό.π.*, σ.108

¹⁸⁸ Παναγιώτης Αμπεριάδης, *Μια προσφυγική οικογένεια στα ορεινά της Καβάλας...*, *ό.π.*, σ.272, σ.276

σε πέρας το έργο της διδασκαλίας και ακολούθως τοποθετούνται στις οργανικές τους θέσεις.¹⁸⁹

Πάνω σε αυτό το ζήτημα, ο αρθρογράφος της εφημερίδας *Νίκης* κάνει έκκληση στο αναγνωστικό κοινό της εφημερίδας, για ανεύρεση εθελοντών που θα βοηθήσουν στην επίλυση του προβλήματος υποστελέχωσης της εκπαίδευσης. Είναι γνωστό ποιοι είναι οι μορφωμένοι στις συνοικίες και τα χωριά. Βολιδοσκοπεί μάλιστα τις νεαρές και μεγάλες σε ηλικία γυναίκες, που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν, κάνοντας ένα διάλειμμα από την πλήξη της κουζίνας και από τη στέρηση κάθε δημιουργικής δράσης εξαιτίας της Κατοχής.¹⁹⁰ Σε μια δική του προσπάθεια, ο αρθρογράφος της *Εξόρμησης* παρακαλεί τους δασκάλους και καθηγητές, που έφυγαν από τα μέρη τους την περίοδο της Κατοχής να επιστρέψουν, για να αναλάβουν το έργο τους.¹⁹¹

Οι εκπαιδευτικές οργανώσεις της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Καβάλας προσπαθούν στο μέτρο του δυνατού να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των δασκάλων και καθηγητών. Έχει διαπιστωθεί η έλλειψη υποδημάτων από πολλούς εκπαιδευτικούς, θέμα το οποίο οι οργανώσεις επιδιώκουν να επιλύσουν. Υπάρχει ο θεωρητικός σχεδιασμός και γίνεται η προσπάθεια για καλύτερη αμοιβή των εκπαιδευτικών, που έχουν οικογένεια. Δεν παρατηρείται αποκλεισμός εκπαιδευτικών εξαιτίας των πολιτικών τους φρονημάτων, αντιθέτως φαίνεται ότι ενσωματώνονται κανονικά στο εκπαιδευτικό σώμα.¹⁹² Πέρα από την αμοιβή των υπηρεσιών τους, οι εκπαιδευτικοί έχουν την υποχρέωση να αποστέλλουν τακτικά εκθέσεις στην επιθεώρηση, για την πρόοδο της διδασκαλίας τους.¹⁹³

Μία καινοτομία που εισάγεται από τις Λαϊκές Αυτοδιοικήσεις της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, είναι η δημιουργία των «Σπιτιών του Αγρότη Μαθητή». Αποτελεί μια έμπνευση της οργάνωσης της ΕΠΟΝ, που λαμβάνει «σάρκα και οστά» με τη δυναμική υποστήριξη των Αυτοδιοικήσεων. Επί παραδείγματι, η νομαρχία Καβάλας τον Δεκέμβριο του 1944 διαθέτει ένα μεγάλο κονδύλιο, για την ίδρυση και την υποστήριξη της λειτουργίας του «Σπιτιού του Αγρότη Μαθητή» στην Καβάλα.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.282

¹⁹⁰ Εφημ. *Νίκη*, Όργανο Γραφείου Αν. Μακεδονίας-Θράκης του Ε.Α.Μ., 12/10/1944

¹⁹¹ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 1/1/1945

¹⁹² Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.282

¹⁹³ Παναγιώτης Αμπεριάδης, *ό.π.*, σ.272

¹⁹⁴ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 25/12/1944

Τα σπίτια ανοίγουν σε όλες τις πόλεις, στις οποίες υπάρχουν γυμνάσια¹⁹⁵ και ο σκοπός τους είναι η φιλοξενία και η σίτιση των παιδιών, που προέρχονται από οικισμούς της υπαίθρου. Για την παροχή αυτών των υπηρεσιών οι γονείς δεν επιβαρύνονται με κανένα οικονομικό αντίτιμο. Τα παιδιά «δεν θα πλανώνται πια έρημα στα ξένα χέρια, ο πατέρας τους δεν θα χρεώνεται για να τα σπουδάσει». Στα σπίτια φιλοξενήθηκαν εκατοντάδες παιδιά, που άφηναν το σπιτικό τους, για να μεταβούν στις πόλεις και να σπουδάσουν.¹⁹⁶

Η νεολαία της ΕΠΟΝ δίνει δυναμικά το παρών και στο έργο ενίσχυσης της εκπαίδευσης. Τα μέλη της επισκευάζουν¹⁹⁷ 180 σχολεία, στο σύνολο των Λαϊκών Αυτοδιοικήσεων στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, καθαρίζουν και επιδιορθώνουν θρανία, κατασκευάζουν έδρες. Η ΕΠΟΝ καλύπτει τις ελλείψεις στο εκπαιδευτικό προσωπικό, διαθέτοντας 500 εποπίτες και εποπίτισσες ως δασκάλους και δασκάλους.¹⁹⁸ Η ΕΠΟΝ και οι Αυτοδιοικήσεις εκ νέου ενώνουν τις δυνάμεις τους, για να ιδρύσουν μαθητικές εστίες, όπου υπάρχουν σχολικά ιδρύματα.¹⁹⁹

Ιδιαίτερη μέριμνα δόθηκε στο ζήτημα του επισιτισμού των μαθητών. Για τους μαθητές των γυμνασίων δημιουργήθηκαν 7 συσσίτια στο σύνολο των Λαϊκών Αυτοδιοικήσεων της περιοχής, όπου έπαιρναν το γεύμα τους 3110 μαθητές.²⁰⁰ Για τα δημοτικά σχολεία δεν μας παρέχονται ακριβή δεδομένα, πέρα από τη διατύπωση ότι «παντού δημιουργήθηκαν μαθητικά συσσίτια όπου τρώνε οι άποροι μαθητές».²⁰¹ Καθιερώθηκε να δίνετε το πρωί στα παιδιά κάποια ποσότητα γάλακτος.²⁰² Το

¹⁹⁵ Υποθέτουμε ότι σε όλες τις πρωτεύουσες των νομών της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, υπάρχει γυμνάσιο. Ρητά σε άρθρο της Εξόρμησης αναφέρεται η ίδρυση «Σπιτιών του Αγρότη Μαθητή» στην Ξάνθη, Καβάλα και Δράμα. Σε μεταγενέστερο τεύχος μαθαίνουμε, για το άνοιγμα των σπιτιών σε όλες τις πόλεις και περιοχές που έχουν γυμνάσιο.

¹⁹⁶ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/3/1945, 25/3/1945, 15/4/1945

¹⁹⁷ Ο αρθρογράφος χρησιμοποιεί το ρήμα έφτιαξαν. Θεωρούμε ότι εννοεί πως επί το πλείστον επισκεύασαν τα υπάρχοντα κτίρια. Αν πράγματι, είναι υπαρκτό το γεγονός της κατασκευής 180 νέων κτιρίων μέσα σε ένα τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, έχουμε να κάνουμε με την υλοποίηση ενός titάνιου έργου.

¹⁹⁸ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/3/1945, 15/4/1945

¹⁹⁹ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 15/4/1945

²⁰⁰ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/3/1945

²⁰¹ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 25/3/1945

²⁰² Νίκος Καραγιαννακίδης, «Όψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας...», *ό.π.*, σ.125

διοικητικό συμβούλιο της Μαθητικής Εστίας Καβάλας μετά από ενέργειες του κατάφερε να εξασφαλίσει από τον Ερυθρό Σταυρό και την Αυτοδιοίκηση αρκετά τρόφιμα.²⁰³

Σε αυτό τους το έργο, οι Αυτοδιοικήσεις στηρίζονται σχεδόν αποκλειστικά στις δικές τους δυνάμεις και δε λαμβάνουν καμία βοήθεια από την κυβέρνηση Παπανδρέου ούτε από αυτή του Νικολάου Πλαστήρα.²⁰⁴

7.8 Πολιτικές εκδηλώσεις, πολιτιστικές δραστηριότητες και ποδόσφαιρο

Επί Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, γιορτάστηκε για πρώτη φορά η επέτειος της 28^{ης} Οκτωβρίου στην Καβάλα (28^η Οκτωβρίου 1944). Το νομαρχιακό συμβούλιο της Καβάλας κηρύσσει την πόλη σε παλλαϊκό συναγερμό, «για να γιορτάσουμε την τρανή μας νίκη, για να δείξουμε το μίσος μας και την κατάρα προς τον φασισμό...όλοι νέοι, γέροι, γυναίκες, παιδιά σήμερα σε συναγερμό. Κανένα σήμερα στο σπίτι». Το πρόγραμμα των εκδηλώσεων διαμορφώνεται ως εξής: Το πρωί θα πραγματοποιηθεί δοξολογία στην εκκλησία του Αγίου Παύλου. Ακολούθως θα διεξαχθούν παρέλαση και χοροί στην κεντρική πλατεία της πόλης. Οι ηγέτες της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης της Καβάλας θα μιλήσουν στον λαό της πόλης και στις 5 το απόγευμα η ΕΠΟΝ θα οργανώσει μια καλλιτεχνική γιορτή στην πλατεία Ελευθερίας.²⁰⁵ Πράγματι, στην παρέλαση συμμετέχουν τμήματα του τακτικού και εφεδρικού ΕΛΑΣ, της Πολιτοφυλακής, επωνιτών και Αετόπουλων από όλες τις συνοικίες της πόλης. Πέρα από τους αξιωματούχους της Αυτοδιοίκησης, στις εορταστικές εκδηλώσεις συμμετείχαν Άγγλος αξιωματικός και ο υπουργός εργασίας της κυβέρνησης εθνικής ενότητας Μιλτιάδης Πορφυρογένης.²⁰⁶

Κάποια Κυριακή του Νοεμβρίου του 1944, λαμβάνει χώρα στο στάδιο της Καβάλας η πρώτη μεγάλη πολιτιστική γιορτή της νεολαίας. Η πολιτιστική ένωση Καβάλας κάνει την πρώτη εμφάνιση της, σε μια γιορτή που θα περιέχει χορούς,

²⁰³ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 25/3/1945

²⁰⁴ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 15/4/1945

²⁰⁵ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΠΟΝ, ΕΠΟΝ νομαρχιακό συμβούλιο Καβάλας, Λαέ της Καβάλας, Ψηφιακό αποθετήριο ΑΣΚΙ, <https://askiarchives.eu/rec.aspx?id=59081>, (Ανακτήθηκε στις 5/2/2023)

²⁰⁶ Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Βιοματικό 1935- 1985...*, ό.π., σ.74

τραγούδια, αθλητικές επιδείξεις. Καλούνται όλοι οι νέοι της πόλης να παραστούν στην εκδήλωση και να εγγραφούν μαζικά στις ιδρυθείσες πολιτιστικές οργανώσεις.²⁰⁷

Από τα ευρήματα της έρευνας συνάγεται το συμπέρασμα, πως στον τομέα του πολιτισμού δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στο θέατρο. Το συμβούλιο περιοχής Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης της ΕΠΟΝ συγκροτεί θίασο από επονίτες και επονίτισσες ηθοποιούς, κατά προσέγγιση τον Δεκέμβριο του 1944. Την πρωτοχρονιά του 1945, ο θίασος θα δώσει την πρώτη του παράσταση στην Καβάλα. Το έργο που θα παρουσιαστεί, είναι η επιθεώρηση «Αη-βασιλιάτικη σκούπα». Μετά την παράσταση στην Καβάλα, η θεατρική ομάδα θα περιοδεύσει στα σημαντικότερα κέντρα της ευρύτερης περιοχής.²⁰⁸

Άλλη μια περίπτωση, είναι το έργο «Η ζωή του αντάρτη» με συντελεστές αναρτοεπονίτες της υποδειγματικής διμοιρίας του 2^{ου} τάγματος. Ανήκουν στη δύναμη των ανταρτοεπονιτών, οι οποίοι στρατώνίζονται στα έμπεδα της Ελευθερούπολης. Η παράσταση λαμβάνει χώρα στα πλαίσια γιορτής για την ενίσχυση του αγώνα της Αθήνας (σύγκρουση των Δεκεμβριανών).²⁰⁹

Έχουμε περιορισμένες πληροφορίες και για τις θεατρικές δραστηριότητες των Αετόπουλων της Ελευθερούπολης που πραγματοποιούν σκετσάκια και παραστάσεις για τη δικιά τους ψυχαγωγία και αυτών οι οποίοι τυγχάνουν να παρακολουθήσουν τις παραστάσεις τους.²¹⁰

Θεατρικές παραστάσεις παρουσιάζονται και στα πλαίσια σχολικών εορτών με πρωταγωνιστές τους ίδιους τους μαθητές.²¹¹

Από τις παραπάνω περιπτώσεις, αλλά και από την παράσταση που ανεβαίνει στην Κομοτηνή με την ονομασία «Να ζήσει η Αθήνα μας»,²¹² καταλαβαίνουμε πως το

²⁰⁷ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΠΟΝ, ΕΠΟΝ νομαρχιακό συμβούλιο Καβάλας, Προκήρυξη, Ψηφιακό αποθετήριο ΑΣΚΙ, <https://askiarchives.eu/rec.aspx?id=59115>, (Ανακτήθηκε στις 5/2/2023)

²⁰⁸ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 1/1/1945. Ο Χατζηκαλογιάννης στο άρθρο του στο περιοδικό Εθνική Αντίσταση, αναφέρεται στην άφιξη ερασιτεχνικών επονίτικων θιάσων στη Δράμα από τις γειτονικές πόλεις. Χατζηκαλογιάννης, *Ιστορικές μνήμες...*, *ό.π.*, σ.33

²⁰⁹ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 21/1/1945

²¹⁰ Στο ίδιο

²¹¹ Νίκος Καραγιαννακίδης, «Όψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας...», *ό.π.*, σ.108

²¹² Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/3/1945

περιεχόμενο των παραστάσεων, αντλείται κυρίως από τα γεγονότα της επικαιρότητας και το πρόσφατο παρελθόν. Στις επιθεωρήσεις στοχοποιούνται και γελοιοποιούνται οι εχθροί του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ο Τσόρτσιλ, ο Σκόμπυ, η κυβέρνηση Παπανδρέου και άλλοι. Στην παράσταση «Να ζήσει η Αθήνα», θα μεταφέρεται στους βορειοελλαδίτες, οι οποίοι πλέον απασχολούνται με το έργο της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης, το εμπόλεμο κλίμα που επικρατεί στην Αθήνα. Στην παράσταση «Η ζωή του αντάρτη» ο λαός μαθαίνει, για τις συνθήκες στις οποίες ο ΕΛΑΣ πολέμησε σκληρά τον κατακτητή και επιτέλεσε το απελευθερωτικό του έργο.

Στις 5 Ιανουαρίου 1945 πραγματοποιείται στην Καβάλα σύσκεψη όλων των γραμματέων των επαρχιακών συμβουλίων της ΕΠΟΝ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, με συμμετοχή ολόκληρου του προεδρείου της περιοχής. Οι βασικοί λόγοι σύγκλησης της σύσκεψης, είναι η ενημέρωση για την κατάσταση που επικρατεί στην Αθήνα και το κάλεσμα της νεολαίας ολόκληρης της περιοχής σε πολεμικό συναγερμό.²¹³ Στην ίδια σύσκεψη πάρθηκε η απόφαση για άνοιγμα λεσχών σε όλες τις πόλεις, συνοικίες και χωριά, όπου η νεολαία θα έχει τη δυνατότητα να συγκεντρώνεται και να ψυχαγωγείται.²¹⁴

Ο αρθρογράφος της εφημερίδας *Εξόρμησης*, μας δίνει μία μικρή γεύση από την πολιτιστική κίνηση των οικισμών της περιοχής του Παγγαίου. Εκεί, έχουν πραγματοποιηθεί χοροί και παραστάσεις, έχουν ιδρυθεί λέσχες και σύλλογοι, που συνεισφέρουν στην ψυχαγωγία της νεολαίας και ολόκληρου του λαού.²¹⁵

Από ομιλίες στελεχών της ΕΠΟΝ στην Α συνδιάσκεψη της στην Καβάλα στις 11 Φεβρουαρίου του 1945, μαθαίνουμε για τη δημιουργία 155 επονίτικων λεσχών και την πραγματοποίηση 297 γιορτών, 341 διαλέξεων και 269 θεατρικών παραστάσεων, στο σύνολο των Αυτοδιοικήσεων της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.²¹⁶

Αναπόσπαστο μέρος της ψυχαγωγίας της νεολαίας και του αθλητικού προγράμματος, είναι το ποδόσφαιρο. Το ποδόσφαιρο προκρίνεται, ως ένα άθλημα που

²¹³ Βλέπουμε ότι παρόλο που το ΕΑΜ Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, έχει αντιμετωπίσει νικηφόρα τη Δεκεμβριανή σύγκρουση στην περιοχή, δεν μένει αδιάφορο για τις μάχες στην Αθήνα και αναλόγως λαμβάνει τα μέτρα του. Πρέπει να υπάρχει η ανησυχία και η επίγνωση ότι η μάχη της Αθήνας είναι αυτή, που θα κρίνει την συνέχιση της «ζωής» ή τον «θάνατο» των Αυτοδιοικήσεων.

²¹⁴ Εφημ. *Εξόρμησης*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 12/1/1945

²¹⁵ Εφημ. *Εξόρμησης*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 21/1/1945

²¹⁶ Περιοδικό *Εξόρμησης*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/3/1945

μπορεί να διδάξει τη συνεργασία στη νεολαία «να τσακίσει τον αρρωστημένο εγωισμό τους, να καλλιεργήσει μια άμιλλα ευγενικά. Θα μάθουν να είναι δίκαιοι και τίμιοι. Ακόμα ακονίζουν την αντίληψη τους, το θάρρος και τη γρηγοράδα της σκέψης. Το ποδόσφαιρο είναι το πιο καλλίτερο μαζικό παιχνίδι, θα μας φέρει καλά αποτελέσματα, αν το διδάξουμε καλά».

Ακολουθως, έχουμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε τη δημοσιογραφική ανταπόκριση των αγώνων του Μαρτίου του 1945, μεταξύ της ΕΠΟΝ Δράμας εναντίον της ΕΠΟΝ Καβάλας και της ΕΠΟΝ Καβάλας εναντίον της ΕΠΟΝ Ξάνθης. Τα πιο ενδιαφέροντα σχόλια του αθλητικογράφου της Εξόρμησης προέρχονται από τον πρώτο αγώνα. Οι δύο ομάδες έπαιξαν ένα ήσυχο και ευγενικό παιχνίδι. «Σαν επονίτες που είναι δεν μπορούν να δημιουργήσουν επεισόδια μεταξύ τους. Σκοπός τους βέβαια είναι η απόκτηση της νίκης. Μα τούτο γίνεται με ένα εντελώς καινούριο επονίτικο τρόπο, μ' ευγένεια και ήθος». Παρόλο που η ομάδα της Καβάλας προηγείται με δύο τέρματα, η ομάδα της Δράμας αντιδρά και σημειώνει μια συγκλονιστική ανατροπή, με τελικό σκορ 4-2. Η ομάδα της Καβάλας θα επανακάμψει στον αγώνα με την Ξάνθη, όπου θα κερδίσει με σκορ 4-2.²¹⁷

7.9 Σχολή επονίτικων στελεχών- Εξορμήσεις ανοικοδόμησης της ΕΠΟΝ- Ενίσχυση του αγώνα της Αθήνας

Με απόφαση του συμβουλίου περιοχής της ΕΠΟΝ θα ιδρυθεί στην Καβάλα σχολή επονίτικων στελεχών. Η ζήτηση για εγγραφή στην σχολή είναι τεράστια, θα γίνει όμως δεκτός συγκεκριμένος αριθμός μαθητών. Από τις πόλεις Σέρρες, Δράμα, Ξάνθη, Κομοτηνή, Διδυμότειχο και Αλεξανδρούπολη, θα γίνουν δεκτοί στη σχολή αντιστοίχως 6 μαθητές. Από τους αντάρτες επονίτες του ΕΛΑΣ επιλέγονται 5 άτομα. Η Καβάλα έχει την τιμητική της ως έδρα της σχολής και προσφέρει σε αυτήν 20 μαθητές. Η σχολή θα στεγαστεί στο κτίριο της Χριστιανικής Εστίας Καβάλας και τα εγκαίνια της θα γίνουν στις 11 Δεκέμβρη 1944. Παρίστανται ο νομάρχης Καβάλας Γιώργος Τσαρουχάς, εκπρόσωπος της μεραρχίας, της πολιτοφυλακής, ο γυμνασιάρχης, γιατροί και άλλοι ντόπιοι επιστήμονες. Η αίθουσα στην οποία θα φιλοξενηθούν τα μαθήματα, «είναι στολισμένη με επονίτικο γούστο». Στο κέντρο της αίθουσας κυριαρχεί η ελληνική σημαία, πλαισιωμένη από τις σημαίες των συμμαχικών δυνάμεων. Οι τοίχοι

²¹⁷ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 25/3/1945

είναι στολισμένοι με τα πορτρέτα του Γληνού, του Ρήγα Φεραίου και του προέδρου της ΕΠΟΝ Γιώργου Γεωργαλά, αλλά και με συνθήματα όπως το «όλοι στο πλευρό της Αθήνας». Μετά την ανάκρουση του εθνικού ύμνου ακολουθούν οι ομιλίες των επισήμων.²¹⁸

Ένας από τους βασικότερους τομείς δραστηριοποίησης των μελών της ΕΠΟΝ είναι η συνεισφορά τους στο έργο της ανοικοδόμησης. Τα έντυπα του τοπικού ΕΑΜ βρίθουν από περιπτώσεις εξορμήσεων ανοικοδόμησης των επονιτών και επονιτισσών. Στη συνοικία Ποταμουδίων Καβάλας οι επονίτες επιδιόρθωσαν δρόμο συνολικής έκτασης 250 μέτρων.²¹⁹ Έραψαν ρούχα για την πολιτοφυλακή, ενώ στο Ορφάνι Καβάλας έκοψαν 30 αμάξια ξύλα για τις οικογένειες των ανταρτών, έσπειραν τα χωράφια τους και παστάλιασαν τα καπνά τους.²²⁰ Στη Νέα Καρβάλη Καβάλας δούλεψαν ολόκληρη την μέρα για την οικοδόμηση ενός ξενώνα. Στη Ζαρκαδιά Καβάλας έφτιαξαν μια γέφυρα από σίδερο και ξύλο, που διαπερνούσε έναν ξεροπόταμο του χωριού. Σε όλο τον νομό διορθώνουν γέφυρες, γεμίζουν χαντάκια, κρατούν καθαρούς τους δρόμους, φυτεύουν και καλλωπίζουν τα δέντρα.²²¹

Στο σύνολο των Αυτοδιοικήσεων της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης τα μέλη της ΕΠΟΝ συμμετέχουν σε 288 εξορμήσεις, φτιάχνουν-επισκευάζουν 92 σπίτια, επιδιορθώνουν 42 χιλιόμετρα δρόμων, συνδέουν 46 χιλιόμετρα τηλεφωνικών γραμμών και φυτεύουν 7.000 δέντρα.²²²

Κατά τη διάρκεια της Ά συνδιάσκεψης της ΕΠΟΝ στην Καβάλα, το συμβούλιο περιοχής θα βραβεύσει τις ομάδες επονιτών, που διέπρεψαν στους τομείς της ανοικοδόμησης, του εκπολιτισμού, της καταπολέμησης της αρρώστιας, αλλά και αυτούς που ξεχώρισαν για τις ηρωικότερες πράξεις τους στον αγώνα για τη λευτεριά.²²³

²¹⁸ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 20/12/1944

²¹⁹ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 12/12/1944

²²⁰ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 21/1/1945

²²¹ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 25/3/1945· Εφημ. *Νεανική Φωνή*, Όργανο του Γραφείου Ανατ. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 24/10/1944

²²² Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/3/1945

²²³ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 21/1/1945

Οι μάχες που διεξάγονται στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 1944-Ιανουάριο 1945, δεν αφήνουν αδιάφορο τον λαό της Καβάλας. Οι οργανώσεις του ΕΑΜ θα καταστρώσουν σχέδιο, για την ενίσχυση των συναγωνιστών τους στην Αθήνα. Για αυτό τον σκοπό θα δημιουργηθούν οι «επιτροπές ενίσχυσης της Αθήνας».²²⁴ Μέριμνα επιδεικνύεται και για την ανακούφιση των τραυματιών των τοπικών συγκρούσεων του ΕΛΑΣ, με τις δυνάμεις του Αντώνη Φωστερίδη. Είχαμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε αυτές τις συγκρούσεις, σε προηγούμενο κεφάλαιο μας. Η καμπάνια με την ονομασία «Το Δέμα του Αντάρτη», θα απασχοληθεί με την εξασφάλιση των ειδών, που θα αποτελέσουν το δώρο Χριστουγέννων των τοπικών ανταρτών του ΕΛΑΣ.

Πρώτοι από όλους ευαισθητοποιούνται οι εργάτες της καπνοβιομηχανίας Νίκης. Αποφασίζεται από την επιτροπή εργατών που διοικεί το εργοστάσιο να δουλέψουν ένα παραπάνω μεροκάματο, για την ενίσχυση του αγώνα της Αθήνας.²²⁵ Συμπληρωματικά, οι επονίτισσες του εργοστασίου διοργανώνουν τα Χριστούγεννα μια γιορτή στην αίθουσα της Εργατικής Λέσχης. Δίνουν το παρών εκατοντάδες νέοι και νέες. Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης κληρώνεται λαχείο, τα έσοδα του οποίου θα διατεθούν υπέρ της νεολαίας της Αθήνας.²²⁶ Από τις δυο τους πρωτοβουλίες, οι εργάτες της «Νίκης» αποκομίζουν 99 χιλιάδες λέβα και τα καταθέτουν στην κεντρική επιτροπή εράνου.²²⁷

Το παράδειγμα τους ακολουθούν οι ανταρτοεπονίτες των εμπέδων της Ελευθερούπολης. Από τα 20 τσιγάρα που τους διανέμονται ημερησίως, αποφασίζουν να λαμβάνουν μόνο τα 10 και τα υπόλοιπα τα δωρίζουν στους Αθηναίους συναγωνιστές τους.²²⁸

Την παραμονή των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς στην Καβάλα, τα μέλη της ΕΠΟΝ βγαίνουν στους δρόμους της πόλης, για να ψάλλουν τα κάλαντα. Όλα τα έσοδα διατίθενται για τον αγώνα της Αθήνας.²²⁹

²²⁴ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 20/12/1944

²²⁵ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 25/12/1944

²²⁶ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 1/1/1945

²²⁷ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 12/1/1945

²²⁸ Στο ίδιο

²²⁹ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/3/1945

Παράλληλα, σε όλες τις συνοικίες της πόλης διοργανώνονται χοροεσπερίδες και κληρώνονται λαχεία για τον ίδιο σκοπό. Στο κάλεσμα απαντούν και τα χωριά της περιφέρειας με συγκέντρωση τροφίμων.²³⁰

Ενέργειες για την ανακούφιση των τραυματιών του ΕΛΑΣ στις συγκρούσεις με τις δυνάμεις του Αντών Τσαούς, πραγματοποιούν οι επονίτες και επονίτισσες της συνοικίας του Αγίου Παύλου Καβάλας. Συγκεντρώνουν 800 λέβα, με τα οποία αγοράζουν γλυκά και τσιγάρα, προσφέροντας τα στους τραυματίες.²³¹

Οι επονίτες του γυμνασίου της Καβάλας ενισχύουν το «Δέμα του Αντάρτη». Από τις εισπράξεις της χριστουγεννιάτικης γιορτής τους μαζεύουν 25 χιλιάδες λέβα.²³²

Για τον ίδιο σκοπό οι συνοικίες της Δεξαμενής, Χιλίων και Αγίου Αθανασίου Καβάλας, προσφέρουν πάνω από 30 δέματα με γάντια, κουκούλες, κάλτσες, τσιγάρα, μαντήλια και σαπούνι. Συμπληρωματικά, συγκεντρώνουν αυγά και άλλα τρόφιμα.²³³

7.10 Εργατικό ΕΑΜ Καβάλας και άλλοι μηχανισμοί της Αυτοδιοίκησης

Ήδη κατά τη διάρκεια της Κατοχής, με πρωτοβουλία του Γιώργου Ερυθριάδη ιδρύεται το Εργατικό ΕΑΜ. Το τριμελές γραφείο του αποτελείται από τον γενικό γραμματέα Γιώργο Πέγιο και τα μέλη Επαμεινώνδα Λαδά, Γιάννη Τσέλιο.²³⁴ Μέσα στην περίοδο διακυβέρνησης της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, η διοίκηση του Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου νομού Καβάλας διαμορφώνεται ως εξής: Πρόεδρος- Γιώργος Πέγιος, Μέλη εκτελεστικής επιτροπής- Χρήστος Κωνσταντινίδης, Επαμεινώνδας Λαδάς, Γιάννης Τσέλιος, Παρίσης, Κ. Μπούρας, Δημήτρης Γλυφός, Γάκης, Θεόφιλος, Βύζικας, Κρεμανταλάς, Χρυσολόγης.²³⁵

Η Καβάλα έμεινε γνωστή για την πρωτοπορία και τη μαχητικότητα του εργατικού της κινήματος(με επίκεντρο τους καπνεργάτες), κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Την παράλυση των δραστηριοτήτων και την ουσιαστική διάλυση των εργατικών σωματείων, έρχεται να επιβάλει η δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά. Η

²³⁰ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 25/12/1944

²³¹ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 12/12/1944

²³² Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 1/1/1945

²³³ Στο ίδιο

²³⁴ Γιώργος Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος...*, ό.π., σ.138-139

²³⁵ Γιάννης Βύζικας, *Χρονικό των Εργατικών αγώνων*, Καβάλα, Δημοτικό Μουσείο Καβάλας με τη συμμετοχή της ΓΣΕΕ, 1994, σ.240

Αυτοδιοίκηση του ΕΑΜ τα επαναφέρει στην «ζωή». Η επανίδρυση των εργατοϋπαλληλικών-συνδικαλιστικών σωματείων, συνοδεύεται με το επιτακτικό αίτημα της επαναλειτουργίας των εγκαταλειμμένων επιχειρήσεων της Καβάλας, από τους Βουλγάρους. Σε συνεργασία με τις υπηρεσίες της Αυτοδιοίκησης, εργατικές-εργοστασιακές επιτροπές θα αναλάβουν την εξασφάλιση των προϋποθέσεων λειτουργίας τους.²³⁶

Πέρα από τις σημαντικότερες επιχειρήσεις της Καβάλας -όπως η καπνοβιομηχανία της- λειτουργούν και άλλες επιχειρήσεις, από τις οποίες οι πολίτες μπορούν να προμηθεύονται ρούχα και παπούτσια. Οι συναλλαγές δεν διεκπεραιώνονται με χρήματα, αλλά με διατακτικά (επιταγές σε είδος) που διανέμονται από τους υπεύθυνους της Αυτοδιοίκησης στους πολίτες. Οι πελάτες ανταλλάσσουν τις επιταγές με τα επιθυμητά προϊόντα και οι καταστηματάρχες αποζημιώνονται από την Αυτοδιοίκηση, μάλλον σε είδος.²³⁷

Οι αρτεργάτες με 100 οκάδες αλεύρι παρήγαγαν 150 οκάδες ψωμί, σε σχέση με τις 135 οκάδες που θα έβγαζαν οι αρτοποιοί. Οι καπνεργάτες επεξεργάστηκαν 9-10 εκατομμύρια κιλά καπνού με χαμηλό κόστος.²³⁸ Το ίδιο εργατικές και αποτελεσματικές

²³⁶ Γιώργος Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος...*, ό.π., σ.147

²³⁷ Νίκος Καραγιαννακίδης, «Όψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας...», ό.π., σ.99-100

²³⁸ Εδώ, ανοίγει ένα θέμα που η διευθέτησή του, ανήκει σε μεταγενέστερο χρόνο από αυτόν που εξετάζεται στο παρόν κεφάλαιο. Όλα τα διασωθέντα καπνά επεξεργασμένα και ανεπεξέργαστα παραδόθηκαν στις κρατικές αρχές, μετά την κατάλυση των Λαϊκών Αυτοδιοικήσεων. Από διαφορετικές πηγές, ο αριθμός των διασωθέντων καπνών κυμαίνεται μεταξύ 8-8,5 εκατομμύρια κιλά. Οι καπνεργάτες και οι καπνοπαραγωγοί με μαζικές κινητοποιήσεις διεκδίκησαν το δικαίωμα τους να λάβουν αποζημίωση από την εκμετάλλευση της συνολικής ποσότητας των διασωθέντων καπνών. Ενώ οι μεταπολεμικές κυβερνήσεις είχαν ξεκινήσει τη διαδικασία εμπορευματοποίησης των καπνών, χωρίς τα αιτήματα των καπνεργατών και καπνοπαραγωγών να εισακουστούν, αυτοί τελικά αντέδρασαν. Από τις κινητοποιήσεις, ξεχωρίζει αυτή της 23^{ης} Απριλίου 1946. Οι καπνεργάτες της Καβάλας μαζί με άλλους εργάτες της πόλης, αλλά και με τη στήριξη των ενώσεων των επαγγελματιών της Καβάλας, κατέβηκαν σε απεργία και παρεμπόδισαν την προσπάθεια εκφόρτωσης και φυγάδευσης των καπνών. Δηλώθηκε ότι καμία περαιτέρω εκφόρτωση δεν θα επέτρεπαν να διεξαχθεί, αν δεν ικανοποιούνταν τα αιτήματα τους. Η μαζική κινητοποίηση του λαού της Καβάλας υποδήλωνε την κρισιμότητα του συγκεκριμένου ζητήματος, για την εξασφάλιση της ευημερίας της τοπικής οικονομίας και των ανθρώπων της. Άλλωστε, το τέλος της περιόδου της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης επηρέασε αρνητικά την τοπική καπνοπαραγωγή και παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση της ανεργίας στους καπνεργάτες. Παρόλο που η κυβερνητική πλευρά έδειξε να κλυδωνίζεται από τις εργατικές κινητοποιήσεις, ο Πέγιος υποστηρίζει πως τα διασωθέντα καπνά παραχωρήθηκαν στους Έλληνες καπνοβιομήχανους, έναντι πολεμικής αποζημίωσης. Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 10/8/1945 και 10/10/1945· Γιώργος Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος...*, ό.π., σ.158· Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.182· Περιοδικό *Πρωτοπόρος*, Μηνιαίο Όργανο του Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας-Θράκης του ΚΚΕ, Θεσσαλονίκη, 15/5/1946

αποδείχτηκαν οι ενώσεις των μυλεργατών, μακαρονοποιών, τσαγκάρηδων, ραφτών, αλιεργατών και ναυτεργατών.²³⁹

Από το περιεχόμενο του περιοδικού *Εξόρμηση*, μας σώζονται τα ευεργετικά μέτρα που υιοθέτησε το Εργατικό Κέντρο Καβάλας, για την καλύτερευση των συνθηκών εργασίας των εργαζομένων. Για πρώτη φορά, καθιερώθηκε το εξάωρο ωράριο εργασίας για τους νέους εργάτες και το εφτάωρο για τους καπνεργάτες,²⁴⁰ ενώ τους παρέχεται συσσίτιο και αυξημένη μερίδια ψωμιού. Στους χειριστές των τσιγαρομηχανών του καπνεργοστασίου Καβάλας, δόθηκε επιπλέον μια μερίδα γάλακτος, λόγω της βλαβερής για τον οργανισμό δουλειάς τους. Στο προαύλιο του καπνεργοστασίου είχε ξεκινήσει να χτίζεται λουτρό, το οποίο θα μπορούσαν να χρησιμοποιούν οι καπνεργάτες για την καθαριότητα τους. Όμως, δεν πρόλαβε να αποπερατωθεί, εξαιτίας του πρόωρου τέλους της διακυβέρνησης της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Καβάλας. Τέλος, στη διάθεση των εργατών τέθηκε η Εργατική Λέσχη Καβάλας(πρώην Εμπορική Λέσχη),²⁴¹ για την αξιοποίηση της σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες.²⁴²

Δυστυχώς, υπάρχουν πτυχές της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης της Καβάλας, αλλά και των υπόλοιπων περιοχών, για τις οποίες διαθέτουμε λίγες έως ανύπαρκτες πληροφορίες.

Φαίνεται πως ήδη από τον Οκτώβριο του 1944, στην Καβάλα λειτουργεί κανονικά το νοσοκομείο και το σανατόριο της πόλης. Έχει ανοίξει λαϊκό φαρμακείο, από το οποίο οι άποροι προμηθεύονται φάρμακα δωρεάν και οι υπόλοιποι πολίτες σε πολύ χαμηλές τιμές.²⁴³ Για ακόμη μία φορά, ομάδες της ΕΠΟΝ Καβάλας θα κινητοποιηθούν, για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο δημοτικό νοσοκομείο, σανατόριο και λαϊκό ιατρείο. Σε μια ξεχωριστή πρωτοβουλία, καλλιτεχνικές ομάδες

²³⁹ Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.167-168

²⁴⁰ Δεν γίνεται απολύτως ξεκάθαρο, διαβάζοντας το άρθρο του περιοδικού *Εξόρμηση*, αν το εφτάωρο καθιερώνεται για όλους τους καπνεργάτες ή ισχύει μόνο για τους νέους στο επάγγελμα. Η λογική λέει ότι είναι μέτρο, το οποίο υιοθετείται για τη διευκόλυνση εγκλιματισμού των νέων καπνεργατών στο εργασιακό τους περιβάλλον.

²⁴¹ Η Εργατική Λέσχη δεν χρησιμοποιήθηκε μόνο για τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες των εργατών. Στις αίθουσες της τελέστηκαν γάμοι των υψηλόβαθμων στελεχών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, γίνονταν συσκέψεις των οργανώσεων του ΕΑΜ, δόθηκαν δεξιώσεις για ξένους επισκέπτες(δημοσιογράφους, αξιωματικούς). Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.171

²⁴² Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 15/4/1945

²⁴³ Εφημ. *Νίκη* Ε.Α.Μ. Όργανο Κλιμακίου Αν. Μακεδονίας-Θράκης, 9/10/1944

επονιτών θα επισκεφθούν το δημοτικό νοσοκομείο και το σανατόριο, για την εξύψωση του ηθικού και της διάθεσης των παθόντων. Το καλλιτεχνικό ρεπερτόριο περιλαμβάνει σκετς, ποιήματα, τραγούδια από χορωδίες. Οι καλλιτεχνικές ομάδες θα ψυχαγωγήσουν και τους εργάτες του καπνεργοστασίου «Νίκη».²⁴⁴

Σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού *Εξόρμηση*, σε όλες τις Αυτοδιοικήσεις της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης λειτουργούν λαϊκά ιατρεία και νοσοκομεία, τα οποία περιθάλπουν δωρεάν τους ασθενείς όλων των ηλικιών.²⁴⁵ Πιθανότατα, οι δυνατότητες ίασης των νοσοκομείων θα ήταν περιορισμένες, λόγω της έλλειψης εκπαιδευμένου προσωπικού και κατάλληλου εξοπλισμού.

Ένα από τα ιδρύματα για το οποίο διαθέτουμε περιορισμένες πληροφορίες, είναι η Τράπεζα του Λαού (Λαϊκή τράπεζα). Τα εγκαίνια της πραγματοποιούνται στις 25 Ιανουαρίου του 1945. Λειτουργήσε στο κτίριο, στο οποίο στεγαζόταν προπολεμικά η Τράπεζα της Ελλάδος.²⁴⁶ Υπάρχει μια βιβλιογραφική διαφωνία, για το ποιος υπήρξε ο διευθυντής της τράπεζας. Οι Καραγιαννακίδης-Γεωργιάδης, αναφέρουν ως διευθυντή τον Κλ. Γκόνο,²⁴⁷ ενώ ο Πέγιος τον έμπορο Εμμανουήλ Μπόλλα.²⁴⁸ Η λειτουργία της υπήρξε υποτυπώδης, μιας και δεν κυκλοφορούσαν πολλά χρήματα στην περιοχή. Παρά την αποχώρηση των Βουλγάρων, το νόμισμα που συνέχισε να χρησιμοποιείται ήταν το λέβα.²⁴⁹ Κυκλοφορούσαν και κάποιες χρυσές αγγλικές λίρες (ιδιαίτερα πριν την αποχώρηση των Άγγλων τον Δεκέμβριο του 1944), αλλά αυτές τις θωρούσαν τα μάτια λίγων «εκλεκτών».

Όπως είδαμε, η Αυτοδιοίκηση Καβάλας προχώρησε στη διεξαγωγή θαλάσσιου ανταλλακτικού εμπορίου με το Άγιο Όρος και τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου. Η επισκευή και συντήρηση των διαθέσιμων σκαφών, γίνονταν στο ιδρυθέν ναυπηγείο

²⁴⁴ Εφημ. *Νεανική Φωνή*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 19/11/1944

²⁴⁵ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

²⁴⁶ Μετά από την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας και τον ερχομό των κρατικών αρχών, η Τράπεζα της Ελλάδος επαναλειτούργησε στο συγκεκριμένο κτίριο, στην οδό Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το κτίριο προφανώς και έχει υποστεί οικοδομικές παρεμβάσεις, αλλά μέχρι σήμερα στέκει στο ίδιο σημείο. Κατασκευασμένο σε ύφος μοντέρνου κλασικισμού, ξεχωρίζει πολύ εύκολα στα μάτια του διερχόμενου, από τα υπόλοιπα γειτονικά κτίρια. <https://www.bankofgreece.gr/trapeza/h-ihstoria-ths-tte/istoria-twn-ktiriwn/ktiria-ypokatasthmatwn>, (Ανακτήθηκε στις 23/2/2023)

²⁴⁷ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, «Καβάλα Δεκέμβρης 1944...», *ό.π.*, σ.282

²⁴⁸ Γιώργος Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος...*, *ό.π.*, σ.148

²⁴⁹ Στο ίδιο, σ.148

της Αυτοδιοίκησης. Τη φύλαξη του ναυπηγείου ανέλαβε το λιμεναρχείο της Αυτοδιοίκησης, με επικεφαλής τον Γιώργο Καναβούρη.²⁵⁰

7.11 Συλλήψεις και εκτελέσεις «αντιδραστικών»

Αφού ολοκληρώσαμε την ιστορική αφήγηση των επιτευγμάτων της Αυτοδιοίκησης Καβάλας μέσα στη βραχυχρόνια ύπαρξη της, έφτασε η στιγμή να ασχοληθούμε με πράξεις και γεγονότα, που έδωσαν την αφορμή να κηλιδωθεί το έργο της. Πρόκειται για τις εκτελέσεις συνεργατών του κατακτητή χωρίς δική, αλλά κυρίως πολιτών που είχαν χαρακτηριστεί «αντιδραστικοί». Το φαινόμενο διακρίνεται σε δύο φάσεις. Η πρώτη, συνδέεται με τη χρονική περίοδο της απελευθέρωσης της περιοχής από το ΕΑΜ. Η δεύτερη, με την κορύφωση των συγκρούσεων ΕΑΜ-εθνικιστών του Αντών Τσαούς τον Δεκέμβριο και τη συνεπακόλουθη ιδιόμορφη σύγκρουση με τους Άγγλους.

Τον Σεπτέμβριο του 1944 στην Ελευθερούπολη Καβάλας, εκτελούνται κρυφά 10-12 άνθρωποι με την κατηγορία συνεργασίας με τον κατακτητή. Ο Κωνσταντάρας εκφράζει την άποψη, πως από αυτούς ο Π. Κουτσομπός και ορισμένοι άλλοι, δεν είχαν καμία σχέση με τους Βουλγάρους. Η εκτέλεση των συγκεκριμένων μαθεύτηκε τον επόμενο μήνα, όταν ανακαλύφτηκε η τοποθεσία απόθεσης των πτωμάτων. Μάλιστα, ο Κωνσταντάρας (και άλλα στελέχη δεν διευκρινίζει ποια) μαθαίνουν για το περιστατικό από τους υπουργούς της κυβερνητικής αντιπροσωπείας, που έχουν καταφτάσει στην περιοχή τον ίδιο μήνα. Ο Κωνσταντάρας διαχωρίζει τη θέση του, υποστηρίζοντας ότι η στρατιωτική ηγεσία της 6^{ης} μεραρχίας του ΕΛΑΣ (ο Σιγανός και αυτός), δεν είχαν καμία σχέση με το γεγονός. Ο επιτελάρχης της 6^{ης} μεραρχίας, «δείχνει με το δάχτυλο» προς την κατεύθυνση της πολιτικής ηγεσίας και του Γιώργου Ερυθριάδη.²⁵¹ Το

²⁵⁰ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.281

²⁵¹ Γενικότερα, έχει ενδιαφέρον η παρατήρηση της εξέλιξης της σχέσης των δύο ισχυρών αντρών Ερυθριάδη-Κωνσταντάρα. Στις εκθέσεις του Ερυθριάδη είχαμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε τις αμφιβολίες του για την καταλληλότητα του Κωνσταντάρα ως μέραρχου. Ο Ερυθριάδης είχε απογοητευτεί από την πρωτοβουλία του Κωνσταντάρα, να υπογράψει με τον Παπαθανασίου πρωτόκολλο τιμής για την εργασία τους υπέρ της συμφιλίωσης. Διαβάζοντας το σύγγραμμα του Κωνσταντάρα, ο αναγνώστης μπορεί να διακρίνει μια επιφυλακτικότητα του συγγραφέα, για τη στάση και τις ενέργειες του παλαιού κομμουνιστή. Με την αφορμή συνδιαλλαγής του Ερυθριάδη με Βούλγαρο εκπρόσωπο του βουλγαρικού κομμουνιστικού κόμματος, ο Κωνσταντάρας «φοβάται», μήπως ο «Πέτρος» υποπέσει σε σφάλματα εξαιτίας της κομμουνιστικής διεθνιστικής αλληλεγγύης. Οι φόβοι του διαψεύδονται. Έτσι, υπάρχει μια βασική διαφορά μεταξύ τους. Ο Ερυθριάδης είναι στρατευμένος κομμουνιστής, ενώ ο Κωνσταντάρας θα λέγαμε ότι ανήκει ιδεολογικά στο ευρύτερο φάσμα της Αριστεράς, που συγκροτεί το ΕΑΜ. Η επιφυλακτικότητα μετατρέπεται σε επίκριση στην περίπτωση των εκτελέσεων του Σεπτεμβρίου. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/20, Πέτρος προς Αλέκο, 15/10/44· Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί...*, *ό.π.*, σ.257-258

περιφερειακό στέλεχος το οποίο ήταν υπεύθυνο για τη σύλληψη και την εκτέλεση των κρατουμένων, δεν θα μπορούσε να δράσει χωρίς την έγκριση της πολιτικής ηγεσίας.²⁵²

Για τις εκτελέσεις του Σεπτεμβρίου και Δεκεμβρίου, ο Κωνσταντάρης επιρρίπτει την ευθύνη και σε άτομα που εισχώρησαν στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ μετά την απελευθέρωση και επιδίωξαν να εκπληρώσουν στόχους της προσωπικής τους ατζέντας. Σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν, κάποιοι αθώοι στοχοποιήθηκαν από αυτούς, εξαιτίας ερίδων και προσωπικών διαφορών.²⁵³ Παράλληλα, ο Πέγιος καταδεικνύει την υπαιτιότητα εξτρεμιστικών στοιχείων, «τα οποία κατείχαν ευαίσθητα πόστα, στην πολιτοφυλακή, στη Λαϊκή Ασφάλεια και σ' άλλες παρόμοιες υπηρεσίες».²⁵⁴

Για τις περιπτώσεις των εκτελέσεων του Δεκεμβρίου 1944, διαθέτουμε αθροιστικά περισσότερες πληροφορίες. Εδώ, μπορούμε να χωρίσουμε τους εκτελεσθέντες σε δύο ομάδες. Σε αυτούς που θα εκτελεστούν μέσα στο όριο του νομού Καβάλας και σε αυτούς που θα αποτελέσουν μέλη πορειών προς την περιοχή του Έβρου και θα εκτελεστούν κατά τη διάρκεια τους ή όταν φτάσουν εκεί. Στην πρώτη ανήκουν οι: Γεώργιος Τσακατάρης, τα αδέρφια Κώστας και Γρηγόρης Κελβερίδης, Θεόδωρος Κοκκινογιάννης, Κωνσταντίνος Βαρδάκας, Κωνσταντίνος Χάιτας, Γεώργιος Αραμπατζής και Γεώργιος Συντζιρμάς. Στη δεύτερη περιέχονται οι: Βασίλειος Χελιδώνης, Ιωάννης Βαλτάς ή Μπαλτάς και ο συνεργάτης των Βουλγάρων γιατρός Περικλέους.²⁵⁵

Οι λόγοι σύλληψης τους από την πολιτοφυλακή του ΕΑΜ διαφέρουν. Είναι δηλωμένοι ή και ύποπτοι ως «αντιδραστικοί», καταδότες, ύποπτοι ως οικονομικοί συνεργάτες των Βουλγάρων και αυτοί που έχουν προκαλέσει με την εκδήλωση φιλοαγγλικών αισθημάτων. Δηλαδή, οι ηγέτες του τοπικού ΕΑΜ παίρνουνε προληπτικά μέτρα, εναντίον εκείνων που θεωρούν ότι έχουν τη δυνατότητα να βλάψουν το ΕΑΜ.²⁵⁶

²⁵² Κώστας Κωνσταντάρης, *ό.π.*, σ.250-251

²⁵³ Στο ίδιο, σ.249-250

²⁵⁴ Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, *ό.π.*, σ.170

²⁵⁵ Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Βιοματικό 1935- 1985...*, *ό.π.*, σ.69. Ο Αναστασιάδης αναφέρει το όνομα Γερ. Σαντερμάς. Φαίνεται ότι οι Καραγιαννακίδης-Γεωργιάδης, αναφέρονται στο ίδιο πρόσωπο με την ονομασία Γεώργιος Συντζιρμάς. Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, *ό.π.*, σ.170 · Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.270-271

²⁵⁶ Κώστας Κωνσταντάρης, *ό.π.*, σ.326

Πρώτα θα ασχοληθούμε με την περίπτωση του Γιώργου Τσακατάρρα. Καταγόταν από τη Στερεά Ελλάδα και ήταν απόστρατος αξιωματικός του ελληνικού στρατού. Το γεγονός που φαίνεται να τον έβαλε στο στόχαστρο ανθρώπων του ΕΑΜ, ήταν ότι συμμετείχε στον εορτασμό της απελευθέρωσης της Καβάλας με τη στρατιωτική του στολή, από την οποία παρέλειψε να αφαιρέσει το στέμμα (είχε αποστρατευθεί το 1923). Η πράξη όμως που «ξεχείλισε το ποτήρι», ήταν η προσπάθεια του να επιβιβαστεί στο αντιτορπιλικό «Ιέραξ» στις 4 Δεκεμβρίου 1944. Το πλοίο έφτασε στο λιμάνι της Καβάλας τις τελευταίες μέρες του Νοεμβρίου. Δεν γνωρίζουμε με σιγουριά, για ποιο λόγο το αντιτορπιλικό του ελληνικού πολεμικού ναυτικού, βρέθηκε στα ύδατα του λιμανιού της Καβάλας.²⁵⁷ Πάντως, απ' ότι αποδείχτηκε, η παρουσία του οδήγησε στο να μπουν ορισμένοι άνθρωποι στην «μαύρη λίστα» του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Ο Τσακατάρρας εθεάθη, να βγαίνει από την επιχείρηση του ντυμένος με τη στρατιωτική του στολή. Δεν είμαστε βέβαιοι, αν κατάφερε να επιβιβαστεί στο πλοίο. Πάντως, στον περιβάλλοντα χώρο του λιμανιού τον περίμεναν άντρες της πολιτοφυλακής, οι οποίοι τον συνέλαβαν. Έκτοτε τα ίχνη του χάνονται, τουλάχιστον μέχρι τον Απρίλιο του 1945. Τότε, βρίσκεται θαμμένο το πτώμα του στην τοποθεσία Φουντουκλή, έξω από την Καβάλα, μετά από μαρτυρία βοσκού που ήταν αυτόπτης μάρτυρας της δολοφονίας του.²⁵⁸

Τα αδέρφια Κελβερίδη ασκούσαν το επάγγελμα του αρτοποιού. Τροφοδοτούσαν τον «Ιέρακα» με κάρβουνο και πιθανότατα ψωμί. Φαίνεται ότι αυτή η δραστηριότητα ήταν αρκετή, για να επιφέρει τη σύλληψη τους από την πολιτοφυλακή. Υπάρχει το ενδεχόμενο, να παραδόθηκαν στην ΟΠΛΑ Καβάλας. Έπειτα, μεταφέρθηκαν στον Παράδεισο Καβάλας και εκεί εκτελέστηκαν μαζί με τον Θεόδωρο Κοκκινογιάννη. Τα πτώματα τους βρέθηκαν στις 30 Ιουνίου 1945 και η κηδεία διεξήχθη την επόμενη μέρα.²⁵⁹

²⁵⁷ Γενικότερα, μπορούμε να πούμε ότι το πλοίο εκπροσωπεί στην περιοχή την κυβέρνηση Παπανδρέου και πρέπει να επιτηρεί με ενδιαφέρον τις δράσεις της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Καβάλας. Θα έβγαζε νόημα να συνόδευε κάποιο πλοίο, το οποίο θα μετέφερε τρόφιμα και εφόδια στην πόλη. Όμως, αν εμπιστευτούμε τον αρθρογράφο της Εξόρμησης, που μας πληροφόρησε ότι η κυβέρνηση δεν έστειλε καμία βοήθεια στην πόλη, τότε δεν είναι αυτός ο λόγος. Το γεγονός ότι το πλοίο έχει πολλά χρόνια υπηρεσίας και πράγματι παροπλίζεται το 1946, οδηγεί σε μια υπόθεση, πως το πλοίο δεν έχει σταλεί για να αντιπαλέψει πολεμικά το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945. http://www.yin.mil.gr/warships/index.php/td_ship/ierax-2/, (Ανακτήθηκε στις 23/2/2023). <https://hellenicnavy.gr/i-istoria-toy-pn/> (Ανακτήθηκε στις 23/2/2023)

²⁵⁸ Νίκος Καραγιαννακίδης, «Δωσιλογισμός και συλλογική μνήμη...», *ό.π.*, σ.329-331· Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.271-272

²⁵⁹ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.272-273

Από την ομάδα των εκτελεσθέντων εκτός του νομού Καβάλας, ξεχωρίζει η περίπτωση του Ιωάννη Βαλά ή Μπαλά. Ήταν ιδιοκτήτης αλευρόμυλου, που λειτούργησε χωρίς προσκόμματα κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής. Μαρτυρίες ανθρώπων της εξεταζόμενης περιόδου τον κατηγορούν για «μαύρη αγορά» αλεύρων και συνεργασία με τους Βουλγάρους. Το συνδικαλιστικό σωματείο των αρτοποιών είχε τιμωρήσει αρτοποιούς, που έλαβαν τη βουλγαρική υπηκοότητα και απήλαυσαν τα πλεονεκτήματα, που απέρρεαν από αυτή την απόφαση.²⁶⁰ Κανείς όμως από αυτούς δεν αντιμετώπισε δολοφονική απόπειρα κατά της ζωής του. Ο Βαλάς μαζί με τον Χελιδώνη δολοφονούνται στο Σουφλί στις 22 Δεκεμβρίου 1944.²⁶¹

Όπως αναφέρει ο Κωνσταντάρας στο σύγγραμμά του, κανένας δεν τιμωρήθηκε για την εμπλοκή του στις παραπάνω περιπτώσεις εξαφάνισης και εκτέλεσης ανθρώπων. «Ενώ σε άλλα ζητήματα είμασταν στο έπακρο αυστηροί πάνω σ' αυτό δεν τιμωρήσαμε κανένα, γιατί ανάμεσα σε τόσους εχθρούς ήταν επόμενο να δημιουργηθεί τέτοιο γενικό κλίμα, ώστε να θεωρείται η εκδήλωση σκληρότητας απόδειξη πίστης προς τον αγώνα».²⁶²

Παρόμοια είναι η θέση του Κωνσταντάρα και για τις εκτελέσεις του Δεκεμβρίου. Καταδεικνύει την υπαιτιότητα της πολιτικής ηγεσίας.²⁶³ Πράγματι, εκεί πρέπει να αναζητηθούν οι ευθύνες, αλλά μέχρι και σήμερα δεν έχουμε στη διάθεση μας τα στοιχεία, που θα μας βοηθούσαν, να διατυπώσουμε με βεβαιότητα, ποιος έδωσε τις διαταγές. Δύο είναι οι βασικοί υποψήφιοι. Ο Γιώργος Ερυθριάδης και ο Στέργιος Αναστασιάδης.²⁶⁴ Αν και είναι ιδιαίτερα απίθανο να σχετίζεται ο Αναστασιάδης με τις εκτελέσεις του Σεπτεμβρίου. Είναι ο μήνας, που μόλις έχει ελευθερωθεί η πόλη και η ευρύτερη περιοχή και το Κόμμα αποκλείεται να έχει προλάβει να ανταποκριθεί τόσο έγκαιρα, στις εκκλήσεις του Ερυθριάδη τον Σεπτέμβριο και Οκτώβριο του 1944, για αποστολή πολιτικών στελεχών.²⁶⁵

²⁶⁰ Κυριάκος Λυκουρίνος, «Ο δωσιλογισμός στη βουλγαροκρατούμενη Ανατολική Μακεδονία...», *ό.π.*, https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1945-1956_27.html, (Ανακτήθηκε στις 10/2/2023), υποσημείωση 58

²⁶¹ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.271 και σ.273

²⁶² Κώστας Κωνσταντάρας, *ό.π.*, σ.250

²⁶³ Στο *ίδιο*, σ.251 και σ.326

²⁶⁴ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, υποσημείωση 31 σ.278

²⁶⁵ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/8-9, Πέτρος προς Κομματική Οργάνωση Περιφέρειας Μακεδονίας, 23/9/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/10, Πέτρος προς Αλέκο, 29/9/44· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κουτί 416, φάκελος 23, φ=23/9/18, Πέτρος προς Αλέκον Μ.Γ, 14/10/44

Πέρα από τις περιπτώσεις των εκτελέσεων, διαπράχθηκαν κακοποιήσεις, ξυλοδαρμοί και νυχτερινές επιδρομές σε σπίτια δεξιών πολιτών.²⁶⁶

7.12 Μέτρα των Άγγλων εναντίον της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Καβάλας. Η ναυτική πολιορκία της πόλης

Η τελευταία μας αναφορά στην παρουσία των Άγγλων στην περιοχή της Καβάλας ήταν σε προηγούμενο κεφάλαιο. Η ιστορική αφήγηση σταμάτησε στο σημείο της αναχώρησης των χερσαίων αγγλικών στρατιωτικών δυνάμεων από το λιμάνι της Καβάλας, μετά από τα επιτυχημένα τεχνάσματα της ηγεσίας του ΕΛΑΣ. Θα γυρίσουμε λίγο τον χρόνο πίσω, για να περιγράψουμε τις ενέργειες, στις οποίες προχώρησαν οι Άγγλοι στην πόλη, λίγο πριν την «έκρηξη» των Δεκεμβριανών στην Αθήνα.

Άγγλοι στρατιώτες-ναύτες και στελέχη, με «γεμάτες τις τσέπες» από χρυσές λίρες Αγγλίας, μεταβαίνουν στην αγορά της πόλης και αγοράζουν μεγάλες ποσότητες τροφίμων.²⁶⁷ Τα μεταφέρουν στην παραλία της πόλης, όπου τα διανέμουν πρόθυμα, σε όποιους είναι διατεθειμένοι, να τα ζητιανέψουν. Προφανώς, η συγκεκριμένη ενέργεια λειτουργούσε ως μια άτυπη πράξη αποκήρυξης του ΕΑΜ -ιδιαίτερα εκβιαστική για τους ανθρώπους που είχαν πραγματική ανάγκη τα τρόφιμα- και κατέφευγαν στην αυτοκρατορική αγγλική «γενναιοδωρία». Παρά ταύτα, η ενέργεια αυτή δεν είχε μεγάλη επιτυχία και οι Άγγλοι επιδεικτικά πέταξαν τα εναπομείναντα τρόφιμα στη θάλασσα.²⁶⁸

Το δεύτερο μέτρο πολεμικής εναντίον του ΕΑΜ ήταν η υποτίμηση του βουλγαρικού λέβα. Όπως προαναφέραμε, αυτό ήταν το επίσημο νόμισμα συναλλαγών, ελλείπει ελληνικών δραχμών. Η Αυτοδιοίκηση, μιας και υπήρχε η νομισματική συνύπαρξη με την αγγλική λίρα, όρισε την ισοτιμία 2500 λέβα για μια χρυσή λίρα. Οι Άγγλοι βρίσκουν εύκολα πρόθυμους Έλληνες εμπόρους, για να αγοράσουν με 8000 λέβα μια χρυσή λίρα. Αυτή τους η ενέργεια, διαλύει την ήδη εύθραυστη εμπιστοσύνη στο βουλγαρικό νόμισμα και τινάζει τον τιμάρημο στον αέρα.²⁶⁹ Ο αρθρογράφος της

²⁶⁶ Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.170

²⁶⁷ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 20/12/1944. Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

²⁶⁸ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, ό.π., σ.277-278· Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.174

²⁶⁹ Γιώργος Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος...*, ό.π., σ.149

Εξόρμησης μας πληροφορεί για τη διάδοση ψεύτικων ειδήσεων, που ανέφεραν ότι το λέβα ήταν κάλπικο.²⁷⁰

Μετά την αποχώρηση των χερσαίων αγγλικών τμημάτων, η πόλη αντιμετωπίζει τον αποκλεισμό της από το αγγλικό βασιλικό ναυτικό.²⁷¹ Η ναυτική πολιορκία θα λυθεί μόνο μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας και την έλευση των αρχών του «συντεταγμένου» κράτους.

Στα ανοιχτά του λιμανιού της Καβάλας, αγγλικό πολεμικό σκάφος ερευνά με τους προβολείς του τις νύχτες, τους σκοτεινούς δρόμους της εργατούπολης. Πρώτιστο του μέλημα είναι η έρευνα των βαρκών της Αυτοδιοίκησης και των ιδιωτών, για το αν μεταφέρουν τρόφιμα από και προς την πόλη. Ο αρθρογράφος της *Εξόρμησης* αντιπαλεύεται την παρουσία του με τον δικό του τρόπο. «Ηρθε να παζαρέψει με κονσέρβες και σοκολάτες τη λευτεριά που κερδήθηκε με ποτάμια αίμα». Η κατάληψη στρατηγικών θέσεων από τα αγγλικά πλοία έχει ως αποτέλεσμα, να νεκρωθεί η κίνηση στο λιμάνι της πόλης.²⁷²

Ο ναυτικός αποκλεισμός της πόλης δεν υπήρξε σε καμία περίπτωση πλήρης. Τα σκάφη του ΕΛΑΝ και τολμηρών ιδιωτών καταφέρνουν να ξεφύγουν από την επίβλεψη των αγγλικών πολεμικών πλοίων και να φτάσουν στον προορισμό τους, κυρίως τη Λέσβο, για να λάβουν λάδι και σαπούνι.²⁷³ Όμως, είναι πολλές οι περιπτώσεις, στις οποίες οι αποστολές αποτυγχάνουν να γυρίσουν με τρόφιμα. Τα αγγλικά πλοία παρεμποδίζουν τα πλοία της Αυτοδιοίκησης και των ιδιωτών να φτάσουν στον προορισμό τους, κατάσχουν τα τρόφιμα με την κατηγορία του λαθρεμπορίου και τα πετάνε στη θάλασσα. Έχουμε την περίπτωση του πλοίου «Νίκη», όπου κατά τη μεταφορά λαδιού από την Μυτιλήνη κρατήθηκε από το αγγλικό βασιλικό

²⁷⁰ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

²⁷¹ Ο πρωταγωνιστικός ρόλος των αγγλικών πολεμικών πλοίων στη ναυτική πολιορκία της πόλης είναι αδιαμφισβήτητος. Με βάση όμως σχόλιο του αρθρογράφου της *Εξόρμησης*, είναι πιθανή και η συμμετοχή του ελληνικού βασιλικού ναυτικού. Ο τρόπος σύνταξης του άρθρου του, δε βοηθάει τον αναγνώστη να εξάγει ένα συμπέρασμα με βεβαιότητα. Αναφέρει: «Με τον απάνθρωπο αποκλεισμό τους Εγγλέζοι και Βασιλικό Ναυτικό...». Αυτό το και, οδηγεί στην υπόθεση ότι είναι πιθανή και η συμμετοχή του ελληνικού βασιλικού ναυτικού στη ναυτική πολιορκία. Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

²⁷² Στο ίδιο

²⁷³ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.277

ναυτικό.²⁷⁴ Πληροφορία από την εφημερίδα *Εξόρμηση* κάνει λόγο ακόμα και για βύθιση σκαφών της Αυτοδιοίκησης.²⁷⁵

Πέρα από τον ναυτικό αποκλεισμό, πραγματοποιούνται αγγλικές «επισκέψεις» στην πόλη από αέρος. Είναι αρκετές οι περιπτώσεις εμφάνισης αγγλικών αεροπλάνων πάνω από τον εναέριο χώρο της Καβάλας, με σκοπό τη ρίψη προκηρύξεων. Από το περιοδικό *Εξόρμηση* δεν παίρνουμε κάποια ειδική πληροφορία για το περιεχόμενο τους, πέραν του ότι είναι επαναλαμβανόμενο. Έχουμε μόνο την ξεκάθαρη διατύπωση του αρθρογράφου ότι το χαρτί στο οποίο τυπώνονται είναι σκληρό και δεν κάνει για την τουαλέτα.²⁷⁶

Η θέση της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Καβάλας απέναντι στο έργο των Άγγλων, αντιπροσωπεύεται στα γραπτά των αρθρογράφων της *Εξόρμησης*. «Αντί να φέρουν τα πλοία τους τρόφιμα, εφόδια, φέραν στρατό, τανκς, κανόνια... με ψεύτικες ειδήσεις, πλαστογραφίες, προκηρύξεις κ.λ.π., προσπάθησαν να μας ρίξουν σε χάος πολιτικό και οικονομικό. (Πότε ο ΕΛΑΣ αρπάζει τα τρόφιμα της ΕΜ-ΕΛ, πότε ότι το λέβι είναι κάλπικο και ένα σωρό τέτοια)».²⁷⁷

²⁷⁴ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945· Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση...*, ό.π., σ.174

²⁷⁵ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 20/12/1944

²⁷⁶ Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

²⁷⁷ Εφημ. *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 20/12/1944· Περιοδικό *Εξόρμηση*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ, 5/2/1945

Συμπεράσματα

Ο ΕΛΑΣ και οι ΕΑΟ, οι δύο κύριοι πόλοι της ένοπλης αντίστασης στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη, ενώ μοιράζονταν τον ίδιο λόγο, για τον οποίο βγήκαν στο βουνό -να πολεμήσουν τον Βούλγαρο κατακτητή- επιδόθηκαν τελικά σε έναν διμέτωπο αγώνα. Όπως αναφέραμε και στο πρώτο κεφάλαιο, τα στοιχεία που διαχώριζαν τις δύο αντιστασιακές ομάδες, ήταν πολύ περισσότερα από αυτά που τους ένωναν. Για αυτό δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι ήρθαν σε αντιπαράθεση. Όμως, οι αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ των δύο αντιστασιακών ομάδων, έβλαψαν το βασικό σκοπό παρουσίας τους στο βουνό πού ήταν ο αγώνας τους ενάντια στο έργο του κατακτητή.

Τα μέλη των ανεξάρτητων εθνικιστικών ομάδων έμειναν αδιάφορα όσον αφορά το πρόγραμμα του ΕΑΜ και αρνήθηκαν το κάλεσμα της συμπόρευσης μαζί του. Ο τρόπος συγκρότησης και λειτουργίας του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ φαίνονταν στα μάτια τους τελείως ξένος. Το σημαντικότερο στοιχείο όμως, πέρα από την αδιαφορία τους και τη διαφωνία τους για τους σκοπούς τους οποίους αγωνιζόταν το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ήταν ότι δεν ήταν πρόθυμοι να εγκαταλείψουν τους γνώριμους τρόπους κοινωνικής, ιδεολογικής και ιεραρχικής συγκρότησης της τοπικής κοινωνίας τους. Είδαμε ότι οι ανεξάρτητες εθνικιστικές ομάδες στη γέννηση τους, ήταν ομάδες συγχωριανών ή συμπατριωτών (ιδιαίτερα των τουρκόφωνων Ποντίων), που αποδέχονταν ως αρχηγό τον πιο «καταξιωμένο» τον πιο «λεβέντη» ανάμεσα τους. Ίσως, το μυστικό της ειρηνικής συνύπαρξης με το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ βρίσκονταν ακριβώς εκεί, στο ότι έπρεπε να σεβαστεί την τόσο πολύτιμη για αυτούς αυτονομία. Μέχρι την επίθεση του ΕΛΑΣ στις ανεξάρτητες ομάδες του Παγγαίου το 1943, υπήρχαν ανεξάρτητες ομάδες που συνεργάζονταν μαζί του σε επιχειρήσεις κατά του κατακτητή. Το αίμα που χύθηκε εκεί, αξιοποιήθηκε από τον Φωστερίδη και από τον αγγλικό παράγοντα. Ο Φωστερίδης ένωσε στις ΕΑΟ τον Φεβρουάριο του 1944 όλες τις ανεξάρτητες ομάδες, που δεν επιθυμούσαν την ένταξη τους στον ΕΛΑΣ και αντέδρασαν στο βίαιο χτύπημα του τον Δεκέμβριο του 1943. Ο Φωστερίδης και οι άντρες του απάντησαν με το δολοφονικό χτύπημα στο Τσαλ-Νταγ, όπου σκότωσαν ύπουλα 16-19 άντρες της ομάδας του ΕΛΑΣ «Ρήγας Φεραίος». Μετά, για να εξασφαλίσει την επιβίωση των ΕΑΟ, ενορχήστρωσε την αρπαγή από τον ΕΛΑΣ, του Άγγλου αρχηγού της συμμαχικής στρατιωτικής αποστολής στην περιοχή, ταγματάρχη Μίλερ, που είχε σταλεί για να ενισχύσει τον ΕΛΑΣ στις αρχές φθινοπώρου του 1943. Ο Μίλερ και οι ιθύνοντες του μάλλον υποδέχονται ευχάριστα αυτήν την αλλαγή. Στο πρόσωπο του Φωστερίδη και των

υπόλοιπων καπεταναίων βρίσκουν πειθήνια όργανα, τα οποία τους επιτρέπουν στην παρούσα γεωγραφική περιοχή να επιτύχουν τον σκοπό τους, της αυστηρής κηδεμονίας του ελληνικού αντιστασιακού κινήματος. Μετά και το αίμα που χύθηκε στο Τσαλ-Νταγ, η κλιμάκωση των συγκρούσεων των δύο αντιστασιακών ομάδων είναι χαρακτηριστική.

Βλέπουμε ότι από το καλοκαίρι του 1944, αλλά ιδιαίτερα από τον Σεπτέμβρη του 1944, όταν απελευθερώνεται η περιοχή από τον βουλγαρικό ζυγό μετά την ανάδυση στην εξουσία του Πατριωτικού Μετώπου, οι δύο αντιστασιακές οργανώσεις ενισχύονται με δικές τους πρωτοβουλίες, αλλά και με τη βοήθεια των συμμάχων τους. Το ΕΑΜ μπαίνει στις πόλεις της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης μετά από συνεννόηση με τις αρχές του Πατριωτικού Μετώπου και επιζητά κυρίως την ενίσχυση του με όπλα και εφόδια από τους Βούλγαρους συντρόφους. Οι ΕΑΟ μετά από δικό τους αίτημα, αλλά κυρίως με την καθοδήγηση των Άγγλων, ενισχύονται με ταγματасφαλίτες και με μέλη ή αρχηγούς ομάδων, που έλαβαν τον οπλισμό τους από τους κατακτητές, για να χτυπήσουν τις ομάδες του ΕΛΑΣ. Δυστυχώς, είναι η περίοδος που η ΕΑΟ αλλοιώνονται και γίνονται καταφύγιο δωσιλόγων και ταγματасφαλιτών. Όμως, πρέπει να γίνει μια βασική διαφοροποίηση. Δεν μπορεί να εξισώνονται άντρες που πολέμησαν συνειδητά τον Βούλγαρο κατακτητή μέσα στις τάξεις των ΕΑΟ, με τους ταγματасφαλίτες και τους δωσίλογους, με τους οποίους νοθεύτηκαν οι ΕΑΟ, με πρωτοβουλία των Άγγλων και των καπετάνιων της, για να χτυπηθεί ο ΕΛΑΣ και να εξασφαλιστεί το επιθυμητό σενάριο της μεταπολεμικής πολιτικής πραγματικότητας στην Ελλάδα.

Οι συγκρούσεις του Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου του 1944, με έπαθλο την εξασφάλιση της τοπικής εξουσίας, αποτελούν ουσιαστικά μία συνέχιση της κατοχικής διαμάχης των δύο αντιστασιακών οργανώσεων. Και οι δύο εκλαμβάνουν την κατάσταση, ως μία ακόμη ευκαιρία για το τελικό ξεκαθάρισμα μεταξύ τους, τώρα που εκλείπει ο Βούλγαρος εισβολέας.

Όταν κάνουμε λόγο για εξασφάλιση της τοπικής εξουσίας, δεν πρέπει να θεωρούμε ότι οι θεσμοί της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης που εγκαθιδρύει το ΕΑΜ, αντιπαλεύουν και αμφισβητούν την εξουσία της κυβέρνησης εθνικής ενότητας του Γεωργίου Παπανδρέου, τουλάχιστον σίγουρα όχι μέχρι τον ερχομό της περιόδου των Δεκεμβριανών. Άλλωστε, υποδέχονται πανηγυρικά το κλιμάκιο της ελληνικής

κυβέρνησης, το οποίο συγχαίρει το προσωπικό των Αυτοδιοικήσεων για το έργο που επιτέλεσαν. Άρα, ουσιαστικά, οι Λαϊκές Αυτοδιοικήσεις υποτάσσονται κανονικά στην εξουσία της κυβέρνησης Παπανδρέου, της οποίας ζωτικό μέρος είναι και το ίδιο το ΕΑΜ.

Οι αντιπρόσωποι της ελληνικής κυβέρνησης θα κατορθώσουν προσωρινά να σταματήσουν τις συγκρούσεις των αντιστασιακών οργανώσεων και θα εργαστούν για την επίτευξη της πολυπόθητης συμφιλίωσης. Οι προσπάθειες τους όμως, δεν αποδείχτηκαν επαρκείς.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον, παρουσιάζει και η στάση των Βουλγάρων πολιτικών και στρατιωτικών ιθυνόντων. Βλέπουμε ότι ξεκάθαρα, κάποιιοι εκδηλώνουν τη συμπαραστάση τους προς το ΕΑΜ και το επικουρούν με την παροχή εφοδίων ή συμμετέχουν στις πολεμικές επιχειρήσεις κατά των ΕΑΟ. Στην αντίπερα όχθη έχουμε στρατιωτικούς με εξέχων παράδειγμα τον Συράκωφ, ο οποίος δεν φαίνεται ευχαριστημένος με την πρόσφατη πολιτική αλλαγή στην χώρα του, επιδιώκει την επαφή με τους Άγγλους και συνδράμει τις ΕΑΟ. Υπάρχουν και οι πολιτικοί της κυβέρνησης του Πατριωτικού Μετώπου που υποδέχονται την αποστολή στη Σόφια του Μίλερ και των στελεχών των ΕΑΟ, αποτέλεσμα της οποίας είναι το Σύμφωνο Αντών Τσαούς-Συράκωφ. Τα τεκταινόμενα είναι ενδεικτικά της χαώδους κατάστασης που επικρατεί στη Βουλγαρία. Θα χρειαστεί ένα εύλογο χρονικό διάστημα, μέχρι οι αρχές του Πατριωτικού Μετώπου να καταφέρουν να εμπεδώσουν την εξουσία τους, σε όλα τα παρακλάδια της βουλγαρικής κρατικής μηχανής.

Αντιθέτως, οι Άγγλοι ακολουθούν μια πλήρως συνειδητοποιημένη πολιτική αναχαίτισης της δυναμικής του ΕΑΜικού κινήματος. Ο Ερυθριάδης έρχεται σε σύγκρουση με την αγγλική συμμαχική στρατιωτική αποστολή, για το γεγονός της ενίσχυσης των ΕΑΟ με δωσιλογικά στοιχεία. Δεν έρχονται σε απόλυτη ρήξη, αλλά οι Άγγλοι αρνούνται να δεσμευτούν για τον αφοπλισμό και την αποκήρυξη αυτών των στοιχείων. Η ένταση μεταξύ ΕΑΜ και Άγγλων θα κορυφωθεί την περίοδο των Δεκεμβριανών, όταν οι ιθύνοντες του ΕΑΜ θα ακολουθήσουν μια έξυπνη αναίμακτη μέθοδο, για να εκδιώξουν τα αγγλικά στρατεύματα από την περιοχή.

Ακριβώς πάνω σε αυτή τη διαπίστωση ότι ο αγγλικός παράγοντας μαζί με τους Έλληνες συνεργάτες του επιδιώκουν να συμπίεσουν και να εξασθενίσουν τη δυναμική του ΕΑΜ, πρέπει να δούμε την αποστολή των στελεχών του ΕΑΜ και ΚΚΕ στη

Βουλγαρία. Μοιάζουν με αντίμετρα που παίρνει η ΕΑΜική ηγεσία, ως αντίδραση στις κινητοποιήσεις της άλλης πλευράς. Άλλωστε, τις επισημαίνει κιόλας στους Σοβιετικούς αξιωματικούς και στα στελέχη του Πατριωτικού Μετώπου και του Βουλγαρικού Κομμουνιστικού Κόμματος, από τους οποίους ζητάει βοήθεια. Κυρίως ζητούνται όπλα για την αντιμετώπιση της ελληνικής «αντίδρασης» και του γερμανικού κινδύνου, που δεν είχε ακόμα εκλείψει.

Μεγάλης σημασίας είναι και το γεγονός της πρόσκλησης προς τους αξιωματικούς του Κόκκινου Στρατού, να συνεχιστεί η προέλαση του στο ελληνικό έδαφος. Μια τέτοια εξέλιξη, με βάση τα παραδείγματα και άλλων χωρών που απελευθερώθηκαν από το σοβιετικό στρατό, θα μπορούσε να οδηγήσει σε θετικές εξελίξεις για την πλευρά του ΕΑΜ και του ΚΚΕ.

Δεν θα πρέπει να ξεχάσουμε ότι ένας από τους λόγους για τους οποίους ο Ερυθριάδης βρέθηκε στη Σόφια, ήταν και για να διακηρύξει και να υπερασπίσει τη θέση του ΕΑΜ και ΚΚΕ για την ελληνικότητα της Μακεδονίας. Άλλωστε, είχε διαπιστώσει, πως οι Βούλγαροι και Γιουγκοσλάβοι σύντροφοι απεργάζονταν την αυτονομία της Μακεδονίας. Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα είναι η διαπίστωση του, πως η απροθυμία των Βουλγάρων συντρόφων να προμηθεύσουν με όπλα τον ΕΛΑΣ, πηγάζει και από την άρνηση του ΚΚΕ να ευθυγραμμιστεί με τη γραμμή των αδελφών κομμμάτων του στο ζήτημα αυτό.

Στο επόμενο κεφάλαιο, εξετάσαμε τη θέση των τριών μεγάλων Συμμάχων στο ζήτημα της αποχώρησης των βουλγαρικών στρατευμάτων από το ελληνικό έδαφος. Η αντίδραση της κυβέρνησης Παπανδρέου ήταν άμεση, καθώς υπήρξε ο μεγάλος φόβος ότι η Βουλγαρία, διεκδικώντας το δικαίωμα του συνεμπόλεμου και με την πιθανή υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης, θα μπορούσε να διεκδικήσει την Ανατολική Μακεδονία-Θράκη.

Πράγματι, η κυβέρνηση του Πατριωτικού Μετώπου δεν εμφάνισε κάποια διαφοροποίηση στην πολιτική της επί του θέματος, σε σχέση με τις προηγηθείσες βουλγαρικές κυβερνήσεις. Επιθυμούσε τη διαίωνιση της παρουσίας του βουλγαρικού στρατεύματος στα ελληνικά εδάφη, για τα οποία ήλπιζε ότι μπορεί να υπάρξει κάποιος μεταπολεμικός συμμαχικός διακανονισμός υπέρ της.

Οι Άγγλοι δεν είχαν την «ευθιξία», να απαντήσουν άμεσα και να καθησυχάσουν την ελληνική κυβέρνηση, τουλάχιστον μέχρι οι ίδιοι να ζυγίσουν την κατάσταση και να κατασταλάξουν σε μία επιλογή, που θα εξυπηρετούσε καλύτερα τα συμφέροντα τους. Τελικά, υιοθέτησαν τη στάση, η εκκένωση του ελληνικού εδάφους από τα βουλγαρικά στρατεύματα να θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση, για τη σύναψη ανακωχής της Βουλγαρίας με τους Συμμάχους.

Οι ανησυχίες της κυβέρνησης Παπανδρέου ίσως και να επαληθεύονταν, αν στην επίλυση του ζητήματος πρωτοστατούσαν οι Αμερικανοί. Αυτοί φάνηκαν πρόθυμοι να συζητήσουν για τα βουλγαρικά εδαφικά κέρδη εναντίον της Ελλάδος, με αντάλλαγμα την εξασφάλιση της επιρροής τους σε μια Βουλγαρία, με δυτικού τύπου δημοκρατικό πολίτευμα. Τελικά, ταυτίστηκαν με τη στάση των Άγγλων.

Από την πλευρά των Σοβιετικών, αν και ο υπουργός Εξωτερικών Μολότοφ τον Σεπτέμβριο του 1944, είχε συμφωνήσει επί της αποχώρησης των βουλγαρικών στρατευμάτων από το ελληνικό και γιουγκοσλαβικό έδαφος, μετά από αυτό το γεγονός δεν υπήρξε καμία πίεση προς τη βουλγαρική πλευρά, να συμμορφωθεί με αυτή τη δήλωση. Τον εκνευρισμό των Άγγλων για τη στάση των Σοβιετικών, επέτεινε η παραμονή του Κόκκινου Στρατού στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα.

Τον Σεπτέμβριο και στις αρχές Οκτωβρίου, παρακολουθήσαμε μικρά τμήματα του Κόκκινου Στρατού να εισέρχονται στο ελληνικό έδαφος. Θα λέγαμε ότι η παρουσία του Κόκκινου Στρατού στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, υπήρξε ένα φόβητρο, μια απειλή προς την αγγλική πλευρά. Αυτή η απειλή, εξαφανίστηκε μετά τις συζητήσεις των δύο ηγετών στην Μόσχα τον Οκτώβριο, που άφησε και τους δύο ικανοποιημένους από αυτά που λέχθηκαν και συμφωνήθηκαν. Σε αυτή τη συνάντηση ο Τσόρτσιλ διασφάλισε την παραμονή της Ελλάδας στην αγγλική σφαίρα επιρροής, μιας και ο ομόλογος του ανίχνευε τις προτεραιότητες του σε άλλα μέρη του χάρτη. Τότε, εξασφαλίστηκε και η έγκριση των Σοβιετικών, για την πραγματοποίηση κοινού διαβήματος των Συμμάχων προς τη Βουλγαρία, για την εντός 15ημέρου αποχώρησης των στρατευμάτων της από το ελληνικό έδαφος.

Μια έκθεση που παρουσιάστηκε στο επιτελείο της Βέρμαχτ της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1944, μπορεί να φωτίσει ιδανικά αυτή τη χρονική περίοδο στην Ανατολική και Μακεδονία και Θράκη.

Βάσει της συμφωνίας της βουλγαρικής κυβέρνησης με το ΕΑΜ, παραδίδονται στο ΕΑΜ η διοίκηση της Θράκης και τα κτίρια της στους Έλληνες... Οι Έλληνες εθνικιστές, με τη βοήθεια των Γερμανών και την ενθάρρυνση των Βρετανών, προσπαθούν να καταλάβουν τη Θράκη και να περιορίσουν τη σοβιετο-κομμουνιστική επιρροή... Στη Δράμα, ο αρμόδιος Άγγλος αξιωματικός σύνδεσμος κατέβαλλε προσπάθειες για την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ των Ελλήνων και των Βουλγάρων. Οι αντιφατικές αυτές εκθέσεις δείχνουν το ζήλο όλων των αναμεμιγμένων μεγάλων δυνάμεων να δημιουργήσουν με τη χρησιμοποίηση ντόπιων δυνάμεων, τετελεσμένα προς όφελος των συμφερόντων τους.²⁷⁸

Όσον αφορά τη Λαϊκή Αυτοδιοίκηση του ΕΑΜ στην περιοχή της Καβάλας, δεδομένων των συνθηκών υπό των οποίων τα στελέχη του ΕΑΜ ανέλαβαν την εξουσία, θεωρώ ότι το έργο που επιτελέστηκε και έφεραν σε πέρας τα στελέχη του ΕΑΜ, κόντρα σε τόσες πολλές και μεγάλες δυσκολίες, ήταν κάτι παραπάνω από αξιόλογο.

Μέσα από την εύρεση έντυπου υλικού που αφορά τη δραστηριοποίηση της ΕΠΟΝ στην Καβάλα και στις άλλες γειτονικές πόλεις, είχαμε την ευκαιρία να διαπιστώσουμε με βεβαιότητα ότι η ΕΠΟΝ τίμησε και με το παραπάνω το σύνθημα της, «Χτίζουμε και τραγουδάμε».²⁷⁹ Είναι πραγματικά εντυπωσιακή η έκταση της δουλειάς της, πόσο μάλλον σε τομείς που η διεκπεραίωση της τότε αλλά και σήμερα, ανήκε/ανήκει στην κρατική ή δημοτική βούληση.

Αλλά νομίζω, πολύ καλύτερα μπορούν να κλείσουν αυτό το κομμάτι της εργασίας, οι γνώμες ανθρώπων που είχαν την ευκαιρία, να αξιολογήσουν το έργο της Αυτοδιοίκησης ιδίοις όμμασι.

Ολόκληρη η κυβερνητική αντιπροσωπεία εκφράζει την εκτίμησή της στα όργανα της Αυτοδιοίκησης για το έργο που έκαναν σ' όλο αυτό το μικρό διάστημα. Παρέλαβον ερείπια και κατόρθωσαν κι εξασφάλισαν την τροφοδοσία του λαού. Διεφύλαξαν την εθνική περιουσία και πήραν στοιχειώδη μέτρα περιθάλψεως μέσα σε χιλιάδες δυσκολίες και εμπόδια και έλυσαν προβλήματα, που μονάχα η ικανότητα των λαϊκών οργάνων και

²⁷⁸ Ιορντάν Μπάεφ, *ό.π.*, σ.48-49

²⁷⁹ Οντέτ Βαρόν-Βασάρ, «Από την ΕΟΝ στην ΕΠΟΝ, 1936-1946- Μνήμες και βιώματα από δύο νεανικές οργανώσεις, στο Χάγκεν Φλάισερ (επιμέλεια), *Η Ελλάδα 1936-1949. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003, σ.163

η προσήλωσι στο λαϊκό συμφέρον τους έδωσε τη δυνατότητα να τα λύσουν. Η κυβερνητική αντιπροσωπεία εκφράζει την ευαρέσκειά της για το έργο τους αυτό και τους παρακαλεί να τη διαβιβάσουν στα κατώτερα όργανα της Αυτοδιοικήσεως.

Δράμα 27.10.1944

Οι υπουργοί: Λάμπρος Λαμπριανίδης, Μιλτιάδης Πορφυρογέννης

Ο Γενικός Γραμματέας Αλέξανδρος Κωστόπουλος.²⁸⁰

²⁸⁰ Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, *ό.π.*, σ.274

Πηγές- Βιβλιογραφία

Πηγές

A. Αρχεία

1. Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)

Αρχείο Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων (ΕΠΟΝ)

ΕΠΟΝ Νομαρχιακό Συμβούλιο Καβάλας, Προκήρυξη, Ψηφιακό αποθετήριο ΑΣΚΙ, <https://askiarchives.eu/rec.aspx?id=59115>, (Ανακτήθηκε στις 5/2/2023)

ΕΠΟΝ Νομαρχιακό Συμβούλιο Καβάλας, Λαέ της Καβάλλας, Ψηφιακό αποθετήριο ΑΣΚΙ, <https://askiarchives.eu/rec.aspx?id=59081>, (Ανακτήθηκε στις 5/2/2023)

Αρχείο Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ), κουτί 416, φάκελος 23

φ=23/9/8-9, Πέτρος προς την Κομματική οργάνωση περιοχής Μακεδονίας, 23/9/1944

φ= 23/9/10, Πέτρος προς Αλέκο, 29/9/44

φ= 23/9/13, Πέτρος προς Αλέκον ή Μάρκον αρ.2, 7/10/44

φ=23/9/15, Πέτρος προς Αλέκον-Μάρκον Μ.Γ. αρ.3

φ= 23/9/18, Πέτρος προς Αλέκον Μ.Γ, 14/10/44

φ= 23/9/19, Πέτρος προς Αλέκον Μ.Γ, 15/10/44

φ= 23/9/20, Πέτρος προς σ.(συναγωνιστή) Αλέκο, 15/10/1944

φ=23/9/22, Πέτρος Τάσος προς Αλέκον Μ.Γ αρ.7, 18/10/44

Αρχείο Ραδιοφωνικού Σταθμού «Φωνή της Αλήθειας», κουτί 1, φάκελος 1, 28/7/1947-15/12/1947

Προβοκάτορας Δημοκρατικού Στρατού Έβρου, 28/7/1947

2. Γενικά Αρχεία του Κράτους- Αρχεία Νομού Καβάλας

Γενικά Αρχεία του Κράτους- Αρχεία Νομού Καβάλας, ΑΒΕ:43, ΑΕΕ: ΣΥΛΛ. 24, Έκθεση δράσης Ευάγγελου Καρανάσου (Καπετάν-Βαγγέλη) 1941-1944

Γενικά Αρχεία του Κράτους- Αρχεία Νομού Καβάλας, ΑΒΕ:149, ΑΕΕ: ΣΥΛΛ. 56-01, ΣΑΕ:1, Απομνημονεύματα οπλαρχηγού Γεωργίου Κουφοστάμου (1941-1949)

Γενικά Αρχεία του Κράτους- Αρχεία Νομού Καβάλας, ΑΒΕ:503, ΑΕΕ: ΣΥΛΛ. 196, Σημειώσεις Νίκου Χατζηνικολάου (Καπετάν Μαύρου) του 26^{ου} συντάγματος ΕΛΑΣ, 1941-1949

Β. Εφημερίδες

Δράση, Όργανο του Αρχηγείου Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης του ΔΣΕ,

10/10/1947

Εξόρμηση, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ

12/12/1944

20/12/1944

25/12/1944

1/1/1945

12/1/1945

21/1/1945

Ζωντανά Νιάτα, Όργανο Του Νομαρχιακού Συμβουλίου Ε.Π.Ο.Ν. Καβάλας

17/9/1944

13/10/1944

Νίκη, Όργανο Γραφείου Αν. Μακεδονίας-Θράκης του Ε.Α.Μ.

4/10/1944

7/10/1944

9/10/1944

12/10/1944

14/10/1944

Νεανική Φωνή, Όργανο του Γραφείου Ανατ. Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ

24/10/1944

19/11/1944

Ταχυδρόμος Καβάλας

18/9/1947

Γ. Περιοδικά

Εξόρμηση, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Αν. Μακεδονίας- Θράκης της ΕΠΟΝ

5/2/1945

5/3/1945

25/3/1945

15/4/1945

10/8/1945

10/10/1945

Πρωτοπόρος, Μηνιαίο Όργανο του Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας-Θράκης του ΚΚΕ, Θεσσαλονίκη

15/5/1946

Δ. Διαδίκτυο

http://www.yin.mil.gr/warships/index.php/td_ship/ierax-2/ (Ανακτήθηκε στις 23/2/2023), Αντιτορπιλικό Ιέραξ

<https://hellenicnavy.gr/i-istoria-toy-pn/> (Ανακτήθηκε στις 23/2/2023), Η ιστορία του ελληνικού πολεμικού ναυτικού

<https://www.bankofgreece.gr/trapeza/h-ihstoria-ths-tte/istoria-twn-ktiriwn/ktiria-ypokatasthmatwn>, (Ανακτήθηκε στις 23/2/2023), Κτίρια υποκαταστημάτων της Τράπεζας της Ελλάδος

<https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1945-1948.html> Κυριάκος Λυκουρίνος, «Διώξεις ηγετών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ με την κατηγορία του δωσιλογισμού. Δίκες στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καβάλας (1945-1948)»

https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1945-1956_27.html, (Ανακτήθηκε στις 1/2/2023), Κυριάκος Λυκουρίνος, «Ο δωσιλογισμός στη βουλγαροκρατούμενη Ανατολική Μακεδονία. Δίκες στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καβάλας (1945-1956)»

<http://arxeio.kke.gr/document/117>, (Ανακτήθηκε στις 4/1/2023), Φωτογραφίες του Γιώργη Ερυθριάδη και της γυναίκας του Έλλης σε διάλειμμα της δίκης τους το 1960. Μαζί τους η αδελφή του Ευλαλία και ο ανιψιός του Νίκος Ελευθεριάδης

Βιβλιογραφία

Παναγιώτης Αμπεριάδης, *Μια προσφυγική οικογένεια στα ορεινά της Καβάλας 1920-1950*, Καβάλα, Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας, 2003

Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Επί του Πιεστηρίου: Ένα λεύκωμα αφιερωμένο στους Καβαλιώτες τεχνικούς του τύπου της περιόδου 1945-1995*, Καβάλα, 2009

Παναγιώτης Αναστασιάδης, *Βιοματικό 1935- 1985*, Καβάλα, 2017

Γεώργιος Αντωνιάδης, *Οι γεννάιοι του βορρά. Η Εθνική Αντίσταση 1941-1945 στη βουλγαροκρατούμενη Ανατολική Μακεδονία-Θράκη*, τόμος Α και τόμος Β, Θεσσαλονίκη, Ερωδιός, 2021

Στέργιος Βαλιούλης, «Πως δεν κατέβηκε ο κόκκινος στρατός...», στο περιοδικό *Αντί*, τεύχος 113, 2 Δεκέμβρη 1978

Στέργιος Βαλιούλης, *Πολίτης β κατηγορίας*, Θεσσαλονίκη, Ελληνικές Εκδόσεις, 1985

Χριστίνα Βαμβούρη-Βασίλης Μεσσής, «Η απελευθέρωση της Καβάλας από τον ΕΛΑΣ, η λαϊκή διοίκηση και τα Δεκεμβριανά στην περιοχή», στο Προκόπης Παπαστράτης-Μιχάλης Λυμπεράτος-Λη Σαράφη (επιμέλεια), *Από την Απελευθέρωση*

στα Δεκεμβριανά μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας πρακτικά Συνεδρίου 19-23 Νοεμβρίου 2014, Αθήνα, Εταιρεία Σύγχρονης Ιστορίας, 2020

Οντέτ Βαρών-Βασάρ, «Από την ΕΟΝ στην ΕΠΟΝ, 1936-1946- Μνήμες και βιώματα από δύο νεανικές οργανώσεις, στο Χάγκεν Φλάισερ (επιμέλεια), *Η Ελλάδα 1936-1949. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003

Μάρκος Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα*, Β και Γ τόμος, επιμέλεια: Δέσποινα Παρλιάρου-Λιανού και συγγραφέα, Αθήνα, Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη, 1985

Γιάννης Βύζικας, *Χρονικό των Εργατικών αγώνων*, Καβάλα, Δημοτικό Μουσείο Καβάλας με τη συμμετοχή της ΓΣΕΕ, 1994

Νίκος Γεωργιάδης, *Οι αγώνες της Αριστεράς στην περιοχή της Δράμας (1941-1949)*, Δράμα, 2006

Γιάννης Ιωαννίδης, *Ο τύπος της Καβάλας. Από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα*, Καβάλα, Δήμος Καβάλας Εκδόσεις Ιστορικού Αρχείου Δημοτικού Μουσείου Καβάλας, 1996

Γιώργος Καζαμίας, «Το διεθνές διπλωματικό παρασκήνιο και η αποχώρηση των Βουλγάρων από την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη», στο ΙΜΧΑ, *Η Βουλγαρική Κατοχή στην Ανατ. Μακεδονία και τη Θράκη 1941-1944: Καθεστώς-παράμετροι-συνέπειες*, επιμ: Ξανθίππη Κοτζαγεώργη, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2007

Νίκος Καραγιαννακίδης, «Όψεις της καθημερινής ζωής στη συνοικία «Παναγία» Καβάλας (1922-1987), όπως προκύπτουν από προφορικές μαρτυρίες κατοίκων», στο *Η παλιά πόλη της Καβάλας (7^{ος} π.Χ- 20^{ος} αι.). Ο χώρος, οι άνθρωποι, τα τεκμήρια της ιστορίας*, τόμος Β, Καβάλα, Εξωραϊστικός Πολιτιστικός Σύλλογος Παναγίας «Το Κάστρο», 2005

Νίκος Καραγιαννακίδης, «Δωσιλογισμός και συλλογική μνήμη: το παράδειγμα της Καβάλας, 1941-44, στο Ιάκωβος Μιχαηλίδης-Ηλίας Νικολακόπουλος- Χάγκεν Φλάισερ (επιμέλεια), *«Εχθρός» εντός των Τειχών όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2006

Νίκος Καραγιαννακίδης-Νίκος Γεωργιάδης, «Καβάλα Δεκέμβρης 1944. «Γαλήνη», εμφύλια σύγκρουση και αγώνας για επιβίωση μέσα από μνήμες, μαρτυρίες και

σιωπές», στο Θανάσης Σφήκας-Λουκιανός Χασιώτης- Ιάκωβος Μιχαηλίδης (επιμέλεια), *Δρόμοι του Δεκεμβρίου. Από τον Λίβανο στην Αθήνα, 1944*, Αθήνα, Επίκεντρο, 2016

Δημήτριος Καραϊσαρλής, *Σκληροί αγώνες και μεγάλες θυσίες του λαού της Ανατολικής Μακεδονίας και Δυτικής Θράκης: 1941- 1944*, Αθήνα, Ορίζων, 1996

Χρήστος Κίτσιος (Άγρας), «Από την Αντίσταση στην Ανατολική Μακεδονία- Θράκη (1941-1944)», στο *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 28η Αύγουστος 1981

Χρήστος Κοσμίδης, «Από τους αγώνες του ΕΛΑΣ στην Ανατολική Μακεδονία», στο *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 37η Οκτώβρης 1983

Ξανθίπη Κοτζαγεώργη, «Οι Βούλγαροι και η τελική αποχώρηση των δυνάμεων κατοχής», στο ΙΜΧΑ, *Η Βουλγαρική Κατοχή στην Ανατ. Μακεδονία και τη Θράκη 1941-1944: Καθεστώς-παράμετροι-συνέπειες*, επιμ.: Ξανθίπη Κοτζαγεώργη, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2007

Κώστας Κωνσταντάρας, *Αγώνες και διωγμοί*, Αθήνα, 1964

Κυριάκος Λυκουρίνος, «Ο δωσιλογισμός στη βουλγαροκρατούμενη Ανατολική Μακεδονία. Δίκες στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καβάλας (1945-1956)», στο Ιάκωβος Μιχαηλίδης-Ηλίας Νικολακόπουλος- Χάγκεν Φλάισερ (επιμέλεια), «*Εχθρός*» εντός των *Τειχών όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2006

Κυριάκος Λυκουρίνος, «Διώξεις ηγετών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ με την κατηγορία του δωσιλογισμού. Δίκες στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καβάλας (1945-1948)», στο Νικόλαος Ρουδομέτωφ (επιμέλεια), *Η Καβάλα και τα Βαλκάνια από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η Καβάλα και το Αιγαίο. Πρακτικά Β' διεθνούς συνεδρίου Βαλκανικών ιστορικών σπουδών 15-18 Σεπτεμβρίου 2005*, , τόμος Γ, Καβάλα, 2009

Νίκος Μαραντζίδης, *Γιασασίν Μιλλέτ Ζήτω το Έθνος Προσφυγιά, Κατοχή και Εμφύλιος: Εθνοτική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους Τουρκόφωνους Ελληνορθόδοξους του Δυτικού Πόντου*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2021

Ιορντάν Μπάεφ. *Μια ματιά απ' έξω. Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα. Διεθνείς διαστάσεις.*, Αθήνα, Φιλίστωρ, 1999

Ηλίας Νικολακόπουλος, «Η εκλογική επιρροή της κομμουνιστικής Αριστεράς, 1936-1951- Συνέχειες και ασυνέχειες», στο Χάγκεν Φλάισερ (επιμέλεια), *Η Ελλάδα 1936-1949. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003

Παρμενίωνας Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό βορρά. Μακεδονία 1941-1944. Εθνική Αντίσταση και τραγωδία*, τόμος Β, Αθήνα, Παπαζήση, 1988

Βαγγέλης Παπούλιας, «Η απελευθέρωση της Καβάλας (13 Σεπτέμβρη 1944), στο *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή δωδέκατη Οκτώβρης 1974

Μήτσος Παρτσαλίδης, *Διπλή αποκατάσταση της Εθνικής Αντίστασης*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1978

Δημήτριος Πασχαλίδης- Τάσος Χατζηαναστασίου, *Τα γεγονότα της Δράμας (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1941)εξέγερση ή προβοκάτσια*, επιμέλεια: Χρίστος Π. Φαράκλας, Δράμα, ΔΕΚΠΟΤΑ Δήμου Δράμας, 2003

Γιώργος Πέγιος, *Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος της Καβάλας (1922-1953)*, Αθήνα, ΟΑΕΔ σε συνεργασία με το Δήμο Καβάλας, 1984

Γιώργος Πέγιος, *Κατοχή Αφελληνισμός Εθνική Αντίσταση (1941-1944), προσωπική μαρτυρία γεγονότων στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη*, Καβάλα, Χρονόμετρο, 1996

Παντελεΐ Στέρεφ, «Η συνεργασία μεταξύ Βούλγαρων και Ελλήνων αντιφασιστών κατά την περίοδο του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου», στο περιοδικό *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 34η Μάρτιος 1983

Αντώνης Φωστερίδης, *Εθνική Αντίστασις κατά της Βουλγαρικής Κατοχής (1941-1945)*, Θεσσαλονίκη, Ερωδιός, 2021

Μενέλαος Χαραλαμπίδης, *Δεκεμβριανά 1944. Η μάχη της Αθήνας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2020

Τάσος Χατζηαναστασίου, «Οι ρίζες του Εμφυλίου στην Ανατολική Μακεδονία» στο Κλεομένης Κουτσούκης- Ιωάννης Σακκάς (επιμέλεια), *Πτυχές του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949 επιστημονικό συνέδριο Καρπενήσι 23-26 Σεπτεμβρίου 1999*, Αθήνα, Εκδόσεις Φιλίστωρ, 2001

Τάσος Χατζηαναστασίου, «Η Εθνική Αντίσταση κατά της Βουλγαρικής Κατοχής» στο ΙΜΧΑ, *Η Βουλγαρική Κατοχή στην Ανατ. Μακεδονία και τη Θράκη 1941-1944: Καθεστώς-παράμετροι-συνέπειες*, επιμ: Ξανθίππη Κοτζαγεώργη, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2007

Τάσος Χατζηαναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι: Η Εθνική Αντίσταση κατά της βουλγαρικής κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης 1942-1944*, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη εκδόσεις Α.Ε, 2017

Τάσος Χατζηαναστασίου, «Οι Εθνικιστές Οπλαρχηγοί Στη Βουλγαροκρατούμενη Μακεδονία και Θράκη» στο Νίκος Μαραντζίδης (επιμέλεια), *Οι άλλοι καπετάνιοι: Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Αθήνα, βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, 2022

Βασίλης Χατζηθεοδωρίδης, *Η Κατοχή στην Αν. Μακεδονία- Θράκη(1941-1945), Μια ιστορικό-ερμηνευτική και κοινωνική προσέγγιση της Αντίστασης του λαού της*, Δράμα, Ν.Ε.Π.Ο.Τ.Α Δράμας, 2002

Βασίλης Χατζηθεοδωρίδης, *Η χειμαζόμενη Αν. Μακεδονία- Θράκη (1940-1944) μέσα από τον τύπο της εποχής*, Δράμα, 2007

Γιάννης Χατζηκαλογιάννης, *Ιστορικές μνήμες*, στο *Εθνική Αντίσταση*, τεύχος 52 Νοέμβρης 1986